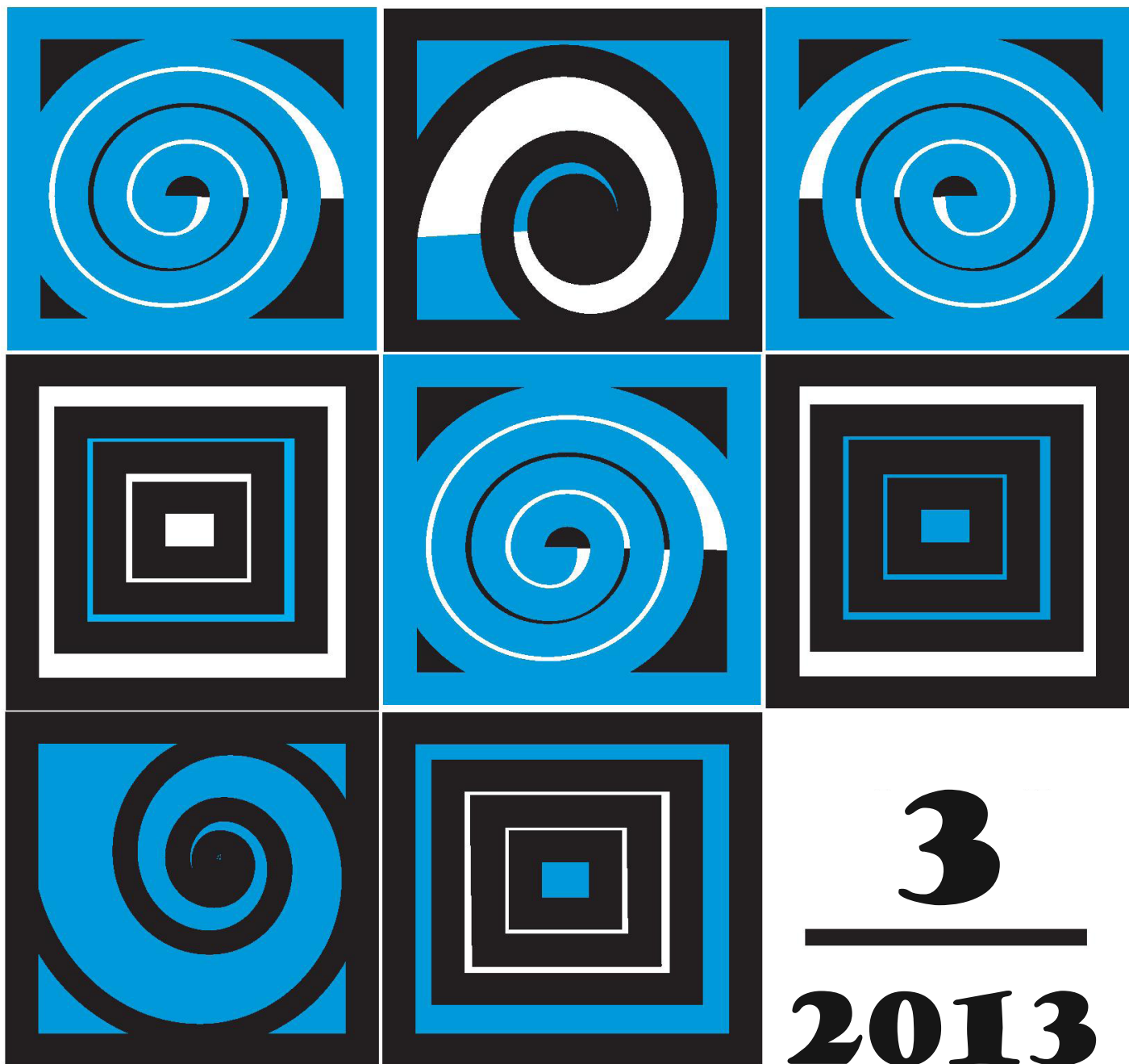

ISSN 1335 - 0404

PEDAGOGICKÉ ROZHLEDY

ODBORNO-METODICKÝ ČASOPIS

Obsah:

Okienko do praxe

Nadežda Kašiarová
Konštruktivistický prístup vo vyučovaní
slovenského jazyka a literatúry
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...1

Iveta Háberová
Zážitkové hodiny literatúry na základnej škole
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...5

Eva Dzurková
Interaktívne cvičenia vo vyučovaní SJL na
základnej škole
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...12

Dagmar Boháčiková
Premena tradičnej školy na učiacu sa
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...15

Romana Frková
Rozprávková matematika interaktívne
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...19

Iveta Štefančínová
Rozprávka vo vyučovaní fyziky
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...22

Martin Jarab
Vyučovanie biológie v prírode
Osvedčená pedagogická skúsenosť
edukačnej praxe – výťah ...25

Riadenie školy

Klára Vranaiová
Mužský habitus v kontexte kultúry a rodovej
rovnosti žiakov na školách ...28

Recenzia

Viera Luptáková
Jazykové a literárne hry ...32

Pedagogické rozhľady

Odborno-metodický časopis pre školy
a školské zariadenia

3/2013

Dvojmesačník

Ročník 22

Editor:

Metodicko-pedagogické centrum Bratislava

Šéfredaktor: Marián Valent

Výkonná redaktorka: Viera Stankovičová

Redakčná rada:

Simoneta Babiaková, Darina Bačová,
Henrieta Crkoňová, Maroš Dvorský, Mária Ďurčeková,
Mária Onušková, Ivan Pavlov, Renáta Pondelíková,
Milan Vantuch

Zahraniční korešpondenti:

Milan Pol (Česká republika)

Anna Gajdzica (Poľsko)

Kristof Lajosné Antónia (Maďarsko)

Obálka: Renáta Pondelíková

Preklad do angličtiny: Anna Pávová

Adresa redakcie:

Metodicko-pedagogické centrum
regionálne pracovisko Horná 97

975 46 Banská Bystrica

Tel.: 048/4722 905

Fax: 048/4722 933

e-mail: viera.stankovicova@mpc-edu.sk

www.mpc-edu.sk

www.rozhlady.pedagog.sk

Vyšlo: 10. októbra 2013

Vychádza päťkrát ročne

Evidenčné číslo: EV 3414/09

ISSN 1335-0404

Príspevky v časopise sú recenzované. Recenznú radu tvoria členovia redakčnej rady časopisu.

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor.

Redakcia sa nemusí vždy stotožniť s názormi autora.

Nevyžiadané rukopisy nevraciamy.

KONŠTRUKTIVISTICKÝ PRÍSTUP VO VYUČOVANÍ SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATÚRY OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSENOŠť EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Nadežda Kašiarová, Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Banská Bystrica

Anotácia: Vo svojej práci o osvedčenej pedagogickej skúsenosti ponúkam učiteľom pre nižšie stredné vzdelávanie námety na aplikáciu princípov didaktického konštruktivismu vo vyučovaní v predmete slovenský jazyk a literatúra. Zamerala som sa na prípravu vyučovacích blokov podľa modelu konceptuálnej zmeny, v ktorom sú cielene plánované činnosti, umožňujúce objavovanie nových poznatkov a súčasne získavanie nových komunikačných kompetencií samotnými žiakmi v jazykovej zložke v prepojení s literárnou výchovou.

Kľúčové slová: Didaktický konštruktivismus, model konceptuálnej zmeny, prekoncept, kognitívny konflikt, kognitívna rovnováha, učenie sa, slovenský jazyk a literatúra, komunikačné jazykové kompetencie, učivo, zážitkové učenie.

Ako pripraviť vyučovanie, aby sa žiaci nenudili, aby ich nové poznatky zaujali, aby vnímali vyučovanie ako zmysluplnú činnosť? Ako pripraviť podmienky na využitie a prejavenie aktivity žiaka v získavaní a osvojovaní nových poznatkov aj na vyučovaní slovenského jazyka a literatúry. To sú otázky, ktoré potvrdzujú, že riadenie procesov učenia sa žiakov na vyučovaní je jednou z kľúčových oblastí práce učiteľa a vyžaduje si potrebné kompetencie.

Koncepcia vyučovania, ktorá ponúka učiteľom pre nižšie stredné vzdelávanie východisko, ako tento „problém“ riešiť, je založená na využití princípov didaktického konštruktivismu vo vyučovacom procese. Znamená to, že žiak sám riešením úloh objavuje na základe usmerňovaného zážitkového vyučovania nové poznatky, ktoré potom vyučujúci systematizuje a zovšeobecňuje (ISCED 2). Objavovanie si vyžaduje skúsenosť, a preto je logické, že odporúčaným spôsobom učenia sa je zážitkové učenie, ktoré usmerňuje a cielene pripravuje a vedie učiteľ.

Učenie sa žiaka podľa princípov didaktického konštruktivismu

Teoretickým východiskom na zlepšenie kvality poznania žiakov je pedagogický smer konštruktivismus, ktorý podľa Tureka (2005) nepredstavuje jednoznačnú a vyhranenú pedagogickú koncepciu, ale skôr spôsob uvažovania o poznání. Snaží sa prekonať tradičné vyučovanie, založené na transmisívnosti – odovzdávaní učiva žiakom v definitívnej, konečnej podobe. Takýmto spôsobom je možné naučiť žiakov fakty a mechanicky vykonávať určité postupy. Význam a pochopenie tohto druhu poznatkov nemôže byť odovzdané žiakovi, pretože porozumenie si učiaci subjekt vytvára, konštruuje sám. Zvažuje nové informácie, porovnáva ich s predchádzajúcimi skúsenosťami, prispôbuje a pretvára tak, aby mu dávali zmysel z hľadiska toho, čo už o svete vie. Konštruovanie poznania je aktívnym procesom a žiak musí dostať príležitosť s učivom pracovať.

Model konceptuálnej zmeny

Vhodným rámcom na aplikáciu princípov didaktického konštruktivismu je *model konceptuálnej zmeny*, ktorý cielene umožňuje žiakovi objavovať nové poznatky. „Vyučovanie má byť z pozície konštruktivismu naplánované tak, aby **každý žiak mal možnosť skonštruovať si sám svoje poznanie a využívať svoje doterajšie vedomosti a skúsenosti a tiež komunikáciu**

so spolužiakmi. Učiteľ má na takto poňaté vyučovanie vytvárať podmienky. Pôsobí ako facilitátor, uľahčovateľ žiakovo učenia, pomáha žiakovi, keď žiak o to požiada, vedie ho na ceste poznávania, ale nemôže zaňho skonštruovať žiadané vedomosti, k tomu sa musí žiak vlastnou pracovnou i sociálnou aktivitou dopracovať sám.“ (Gavora, 2008). Konštruktivisti predpokladajú, že žiaci majú spontánne vytvorené predstavy o javoch zo svojho každodenného života (naivné teórie). Navrhujú pracovať so žiakmi využitím tzv. **modelu konceptuálnej zmeny**. Tóthová (2008) opisuje fázy modelu:

1. Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov – predstáv o jave.

Učiteľ predstaví nový jav alebo oboznámi žiakov s novou informáciou, ktorá sa týka nového učiva, čo najinšpiratívnejšie a vyzve ich, aby vyjadrili svoje chápanie javu, informácie, prípadne svoj názor. Každý žiak môže inak vnímať a vysvetľovať si predstavený jav, informáciu, mať vlastné „naivné teórie“. Očakáva sa, že sa vyjadrenia žiakov budú odlišovať, preto treba poskytnúť čas na ich vyjadrenie a diskusiu o nich. Učiteľ si môže vybrať z nasledujúcich možných činností, ako realizovať prvú fázu:

- *Krátky opis javu, udalosti publikovanej v médiách, vlastnej skúsenosti učiteľa.*
- *Konkrétne predvedenie (demonštrácia) nového javu učiteľom.*
- *Úvodné hranie roly, situácie, o ktorej sa budú žiaci učiť.*
- *Premietnutie krátkeho videozáznamu o danom jave.*
- *Premietnutie fotografií, obrázkov o danom jave.*
- *Uvedenie zaujímavej správy z novín, zo správ, z odbornej literatúry, z diania v umeleckej sfére.*
- *Prečítanie krátkej správy z autentického historického zdroja (denná tlač, kronika mesta, dejepisná čítanka a pod.)*
- *Prečítanie krátkej ukážky z literárneho diela, ktoré žiaci zatiaľ nepreberali.*
- *Otázky pre žiakov: Už ste o tom počuli? Už ste to zažili? Aká je vaša skúsenosť?*

2. Vnesenie rušivej udalosti. Učiteľ oboznámi žiakov s ďalšou, tentoraz šokujúcou (neočakávanou) informáciou o téme, ktorej príčinu žiaci nevedia vysvetliť pomocou svojich pôvodných predpokladov a doterajších poznatkov. Cieľom je vyvolať kognitívny konflikt, ktorý vyplýva najmä z rozdielu medzi ich očakávaním a pozorovanými (novými) údajmi.

3. Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave.

Žiaci vykonávajú rozličné činnosti (skúmajú súvislosti, texty, správy z dennej tlače, odborné texty, praktické činnosti – pokusy, diskusie). Hľadajú skutočné príčiny šokujúcej (novej) informácie, prípadne súvislosti, ktoré k nej viedli alebo hľadajú nové vysvetlenia pre nevysvetlený jav. Ak ich nájdú, dochádza k návratu do stavu kognitívnej rovnováhy. Riešenie má žiakov viesť k zmene doterajších predstáv v prospech komplexnejšej novej predstavy o skúmanej problematike, o platnosti ktorej sa sami presvedčili. Po preskúmaní dostupných materiálov, vykonaní pozorovaní, skupinových diskusiách môžu dospieť k správne vysvetleniu javu, informácie. Žiaci prezentujú výsledky, argumentujú, diskutujú o dôkazoch tvrdení. Spolu s učiteľom zhrnú podstatu toho, čo sa naučili.

Fázy modelu na seba naväzujú, medzi činnosťami je logická súvislosť a výsledkom učenia sa by mal byť nový poznatok, ktorý „objavili“ žiaci. Vznikol na základe **zmeny** predstáv, naivnej teórie žiaka v prospech vedeckých predstáv či komplexnejšej novej predstavy o skúmanej problematike, čím sa dosiahne **konceptuálna zmena**.

Princípy zážitkového učenia

Didaktický konštruktivizmus je koncepčným rámcom pre zmenu, model konceptuálnej zmeny už nastavuje realizáciu vo vyučovaní. Je logické, že v postupoch objavovania sa budeme orientovať **na zážitkové učenie**. Podstatou je **objavovanie poznatkov pri vlastnej činnosti so zažitím nejakej emocionálnej skúsenosti**. Podľa zážitkovej pedagogiky je základom vlastná aktivita, prostredníctvom ktorej vychovávaný získava zážitky. Typickým je **zapojenie celého človeka** - fyzicky, intelektuálne aj emočne vrátane pocitov a zmyslov, jeho predchádzajúcich skúseností ako aj následné spracovanie zážitku. K učeniu dochádza až po preskúmaní a spracovaní skúsenosti, ktorú zážitok vyvolal. To v zážitkovej pedagogike znamená, že na nadobudnutie poznatku nestačí samotná aktivita, ale rovnako dôležitá je **reflexia** a následné **upevnenie** si nadobudnutého poznatku či skúsenosti. (Franc a kol., 2007).

Námety na zapojenie žiakov do objavovania

V uplatňovaní postupu podľa modelu konceptuálnej zmeny odporúčame zamerať sa nato, aby žiaci pochopili **význam konkrétneho poznatku pre vlastnú jazykovú prax** – byť zrozumiteľný v hovorenom a ústnom prejave vo vzťahu k iným a naopak rozumieť hovorenému prejavu a písanému textu, ktorý vytvoril niekto iný.

Vo fáze plánovania sa učiteľ orientuje podľa vzdelávacieho štandardu pre predmet SJL a vyberie si učivo vhodné na vyučovanie podľa modelu konceptuálnej zmeny – nový pojem v príslušnej jazykovej rovine alebo novú zručnosť v rámci niektorej kompetencie. V návrhu vyučovacej hodiny, bloku, tematického celku uvažuje o spôsobe prezentovania informácií, ktoré budú súvisieť s novým poznatkom a navrhne situáciu, úlohu, ktorou môže učiteľ vyvolať kognitívny konflikt vo vedomí žiakov. Pripraví postup, ktorý žiakov vedie v objavovaní nových poznatkov vlastným – zážitkovým učením sa. V každej jazykovej rovine sú v jednotlivých ročníkoch určené nové pojmy, ktoré má žiak vedieť aplikovať v jazykovom prejave.

V príprave jednotlivých fáz odporúčame využívať jazykové komunikáty z bežnej praxe, blízkej žiakom. V prezentovaní nového javu sú vhodné písomné prejavy samotných žiakov, texty z prostredia školy – informácie, školské časopisy, texty z periodickej tlače, z umeleckej i odbornej literatúry, reklamné letáky, oznámenia a podobne. Okrem písomných komunikátov sú účinné zvukové a obrazové záznamy (vystúpenia, sekvencie z filmov, z televíznych a rozhlasových relácií, podujatia triedy, školy). Ich obsah má súvisieť s jazykovým javom, pojmom, zručnosťou, ktorý je pre žiakov neznámy. Prezentácia má byť podnetom na to, aby si žiak vybavil a pomenoval svoj **prekoncept** – ako si žiak vysvetľuje daný jav svojimi doterajšími vedomosťami a skúsenosťami. Vnesenie rušivej udalosti, informácie má otvoriť alebo naznačiť problém, zlom v poznaní, aby si žiaci uvedomili, že je potrebné nájsť riešenie a že budú to oni, ktorí budú objavovať riešenie. Mali by si zažiť skúsenosť, preto by logicky mali pracovať s jazykovým prejavom, analyzovať ho, upravovať, opravovať, tvoriť a pritom si pomáhať potrebnými zdrojmi. Skúsenosť majú žiaci spracovať za pomoci učiteľa do pomenovania nového poznatku a hodnotenia jeho významu pre vlastnú jazykovú prax. V riešení využijeme prácu v skupinách, možnosti interaktívnej tabule, IKT a pod. Časové rozvrhnutie môžeme napláňovať na potrebný počet vyučovacích hodín, prípadne môže mať formu žiackeho projektu.

Slovenský jazyk – 5. ročník

Obsahový štandard: Opis pracovného postupu

Výkonový štandard: Žiak vie vytvoriť na zadanú alebo voľnú tému komplexný opis pracovného postupu s dodržaním časovej a logickej postupnosti.

Východisko: Tvorba opisu pracovného postupu je pre žiakov 5. ročníka nový poznatok a nová zručnosť. Je to však činnosť žiakom blízka, predpokladáme, že majú isté skúsenosti, a preto ich využijeme nato, aby na základe usmerňovaného zážitkového – skúsenostného učenia objavili postup, ako vytvoriť opis pracovného postupu. Ako námet využijeme učivo z literárnej výchovy – bábková hra, ktorá ako žáner je blízka žiakom v tomto veku a pomôže navodiť situáciu, v ktorej si žiaci neuvedomujú, že sa učia. Využijeme ich bezprostrednosť na aktivizáciu a schopnosť uvažovať nad tým, čo robili a prečo to robili. Časovo môžeme tvorbu opisu pracovného postupu zaradiť po osvojení si poznatkov o bábkovej hre.

Alternatíva: prepojenie obidvoch tém do jedného projektu.

1. vyučovacia hodina

Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov

- Dramatizované čítanie časti scenára bábkovej rozprávky, ktorý žiaci navrhli na hodine literárnej výchovy.
- Rozhovor o vytvorenej bábkovej hre: Ktoré postavy vystupujú v bábkovej hre? Aký názov dali hre? Prečo ju takto nazvali? (Rozhovor smerujeme k pomenovaniu hlavnej myšlienky.)
- Učiteľ prezentuje ukážku z bábkovej hry stvárnenej bábkohercami (možnosť využiť internet).
- Žiaci pomenujú žáner, znaky bábkovej hry,

identifikujú druh bábok v sledovanej ukážke.

Vnesenie rušivej informácie:

- Učiteľ oznámi žiakom úlohu: bábkovú hru, ktorú ste navrhli, skúsime zahrať. Čo nato potrebujeme? Predpokladáme, že žiaci navrhnu - bábkou.
- Rozhovor: Ako vznikli bábkou? Ako sa pripravujú bábkou?
- Úloha pre žiakov: Pripraviť v skupinách pre navrhnutý scenár bábkovej hry bábkou: Žiaci navrhnu postup prípravy jednej bábkou pre svoju hru. Na základe vytvoreného návrhu sa dohodnú, čo budú potrebovať na jej zhotovenie a prinesú si materiál na nasledujúcu hodinu.

2. vyučovacia hodina

- Žiaci pripravujú jednu bábkou – postavu z hry. Prezentácia vytvorenej bábkou a postupu, ako bábkou pripravili.
- Reflexia žiakov – ako sa nám pracovalo, čo nám robilo problém, na čom sme sa rýchlo dohodli, čo nás pobavilo. Spätná väzba spolužiakov z iných skupín. Porovnanie postupov jednotlivých skupín.
- Zhrnutie: Sú navrhnuté postupy skupín správne? Ako to zistíme? Čo potrebujeme, keď chceme niečo vytvoriť?
- Motivácia na ďalšiu hodinu – pozrieme sa, ako postupovali v príprave bábkou iní.

3. vyučovacia hodina

Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave

- Sledovanie postupu v tvorbe bábkou (www.infovekáčik.sk/marec 2005), rozprava o bábkovom divadle a podobne.
- Porovnanie s vlastným postupom. V čom sa zhoduje postup, v čom sa odlišuje? Zamerať sa na štruktúru opisu postupu.
- Čo by malo byť v návrhu, aby sa dalo podľa neho pracovať? Ako vytvoriť opis pracovného postupu? Riešenie úloh v učebnici SJ pre 5. ročník, s. 129. Vyvodenie znakov opisu pracovného postupu
- Ako využijem nový poznatok? Korekcie pôvodných návrhov: Ako by ste upravili svoj pôvodný postup? (Práca v skupinách)
- Prezentácie upravených návrhov

4. vyučovacia hodina

- Príprava bábok podľa upraveného opisu pracovného postupu
- Reflexia činnosti: čo nám pomáhalo pri príprave bábkou?
- Zhrnutie: hodnotenie využitia opisu, na čo nám slúži?
- Porovnanie vytvorených bábok s prvým pokusom v tvorbe bábkou.
- Dramatizácia – skupiny zahrajú ukážku zo svojho scenára s vytvorenými bábkami.
- Reflexia, spätná väzba od učiteľa a spolužiakov k dramatizovaným výstupom skupín

Slovenský jazyk – 6. ročník

Obsahový štandard: úvod, zápleтка, vyvrcholenie, obrat, rozuzlenie, ja-rozprávania

Výkonový štandard: žiak vie pri vlastnej tvorbe ume-

leckého textu aplikovať svoje vedomosti o vnútornej kompozícii textu a vytvoriť rozprávania, v ktorom sú obsiahnuté všetky jeho fázy.

Východisko: Pojem vnútorná kompozícia ako nový poznatok sa zavádza až v 9. ročníku, jednotlivé fázy vnútornej výstavby rozprávania sú novými pojmami pre 6. ročník. Učivo si vyžaduje prácu s kompletným textom (rozprávania alebo divadelná hra) a je vhodné spojiť ho s učivom literárnej výchovy. Žiaci si vybavujú poznatky o rozprávaní, ktoré získali v 5. ročníku – učili sa tvoriť rozprávania s prvkami opisu.

1. vyučovacia hodina

Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov

- Rozhovor so žiakmi o tom, či radi počúvajú príbehy iných, či radi rozprávajú iným svoje zážitky, čím dokážu zaujať pozornosť poslucháča, aké príbehy radi počúvajú, pozerajú, čítajú. Aké príbehy sami vytvorili, ako sa im darilo, čo sa zatiaľ o rozprávaní naučili?
- Učiteľ poskytne žiakom ich slohové práce, ktoré napísali v 5. ročníku. Nasleduje reflexia vlastného textu. Učiteľ sa pýta, čo si myslia o rozprávaní, ktoré napísali? Žiaci vyjadrujú svoje názory.

Vnesenie rušivej udalosti:

- Učiteľ položí otázku, aké je podľa nich dobré rozprávania, dobrý príbeh? Žiaci navrhnu svoje predstavy v skupinách, prezentujú a diskutujú o nich. Podľa svojich predstáv navrhnu osnovu rozprávania na vybranú tému. Diskusia o tom, ako dosiahneme, aby bol príbeh zaujímavý? Ako si to overíme?

2. vyučovacia hodina

Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave

Aké by malo byť dobré rozprávania? Zistíme v nasledujúcich aktivitách:

- Čítanie textu v učebnici (s. 59). Čo je obsahom jednotlivých častí? Porovnajme jednotlivé časti, ako sa dej vyvíja, k čomu smeruje? Pomenujte každú časť: úvod,,,,, Zistite v učebnici, ako sa tieto fázy deja odborne nazývajú. Sú to výstižné pojmy?
- Zistite, či ste vo vašich návrhoch na dobrý príbeh uvažovali o tom, ako sa má príbeh vyvíjať? Upravte svoju pôvodnú osnovu rozprávania podľa fáz deja.
- Reflexia: Ako vám to môže pomôcť pri tvorbe rozprávania.

3. vyučovacia hodina

- Tvorba príbehov. Prezentácia príbehov v skupine. Vyber najlepšieho príbehu. Prezentácia vybraných príbehov jednotlivých skupín. Spätná väzba (fázy deja). Kto rozprával zážitok: analýza textu - vyvodenie znakov ja-rozprávania.

Čo vieme viac o tvorbe rozprávania v porovnaní s 5. ročníkom.

- Ako by ste upravili svoje rozprávania, napísané v 5. ročníku, podľa nových poznatkov? Žiaci reflektujú, čo sa naučili, čo „objavili“, hodnotia, ako to môžu pre seba využiť.

Slovenský jazyk – 7. ročník

Obsahový štandard: Príhovor. Artikulácia, sila hlasu, gestikulácia, mimika, sila hlasu

Výkonový štandard: Žiak vie vytvoriť na zadanú alebo voľnú tému príhovor (prívet).

Východisko: Samotný slohový útvar nie je pre žiakov neznámy, pretože sa s ním stretávajú vo svojom živote, majú možnosť sledovať ho v médiách, ale aj v súkromnom živote pri rôznych príležitostiach. Vytvorenie príhovoru ako spôsobilosť je však pre žiakov nová zručnosť, preto je dôležité aj vzhľadom na vek žiakov zvoliť vhodnú motiváciu, aby si uvedomili praktický význam tejto zručnosti a súčasne aj príležitosť formovať svoje komunikačné spôsobilosti v hovorení – vystúpenie na verejnosti vzhľadom na danú komunikačnú situáciu.

1. vyučovací hodina

Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov

Odporúčame situáciu, ktorá úzko súvisí so životom žiakov v triede a je pomerne obľúbená. Žiaci organizujú rôzne podujatia, napríklad triedne večierky, akadémie, vystúpenia pre rodičov a podobne.

- Učiteľ vedie rozhovor o ich aktivitách s týmto zameraním. Zisťuje, aké podujatie v triede plánujú, resp. by chceli mať v tomto školskom roku alebo v danom období (aj v súvislosti s nejakým sviatkom).
- Požiada ich, aby pomenovali, čo by bolo treba pripraviť, koho pozvať a pod. Čím by mala začať aktivita a prečo? Kto otvorí podujatie? Vyvoláme diskusiu, počítame s tým, že budú rozdielne návrhy: triedny učiteľ alebo niekto zo spolužiakov? Keďže by to mala byť aktivita triedy, výber padne na žiakov.

Vnesenie rušivej udalosti:

Ako pripraviť „otvorenie“ podujatia?

- Čo má povedať na začiatku ten, kto otvorí podujatie? Ako má vystupovať?
Žiaci si v skupine premyslia a navrhnu obsah vystúpenia. (Dobrovoľná úloha: vyberú spolužiaka, ktorý predvedie krátke vystúpenie).
Po prezentácii porovnajú návrhy.
- Učiteľ prezentuje ukážky vystúpení (video z aktivity školy, ak je k dispozícii, príhovor z médií – súťaž detí, dobročinná akcia, príhovor významnej osobnosti a podobne).
Žiaci analyzujú obsah vystúpení a zistia, že by mohli doplniť do svoje návrhy.

2. vyučovací hodina

Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave

Tvorba osnovy príhovoru (práca v skupinách)

- Žiaci riešia úlohy v učebnici.
- Prezentácia konceptu. Výber najlepšieho konceptu. Tvorba príhovoru na triednu akadémiu. Reflexia, spätná väzba

3. vyučovací hodina

Obsahom bude formálna stránka vystúpenia.

- Žiaci jednotlivých skupín prečítajú príhovor. Ostatní vyjadrujú, čo sa im na spôsobe vystúpenia páčilo

a čo by poradili?

- Cvičenie na tempo, silu hlasu, rozlišovanie gest.
 - Riešenie úloh v učebnici.
 - Ukážky z vystúpení detí (napríklad na súťaži Hviezdoslavov Kubín – prístupné na internete).
 - Návčik vystúpenia v skupinách.
 - Prezentácia zástupcov skupín. Spätná väzba od žiakov a učiteľa.
 - Diskusia o tom, načo môžeme využiť nový poznatok, skúsenosť.
- Tvorba príhovoru – samostatná práca (domáca úloha).

Slovenský jazyk – 8. ročník

Obsahový štandard: Debata

Výkonový štandard: Sformulovať vlastný názor a pomocou argumentov ho obhajovať. Na obhajobu vlastného názoru sformulovať objektívne aj subjektívne argumenty primeranej komunikácie (vie presvedčivo argumentovať). Svoj názor kultivovaným spôsobom obhajovať.

Východisko: Debata je prirodzenou komunikačnou situáciou v živote ľudí vôbec, a teda aj v živote detí a mladých ľudí. Vyplýva to z potreby človeka vyjadriť svoje myšlienky, objasňovať nové javy, poznatky skúsenosti v komunikácii s inými ľuďmi. Zámerom je, aby sa žiaci naučili vyjadrovať svoje názory kultivovane. Pojem debata, debatovať vnímajú žiaci vo význame rozprávať sa o niečom, avšak debatu ako organizovanú komunikáciu ešte nepoznajú. Preto by mala byť východiskom prirodzená situácia, v ktorej si žiaci nebudú uvedomovať, že ide o cieľnú situáciu.

1. vyučovací hodina

Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov

Odporúčame realizovať aktivity v prepojení s literárnou zložkou. Na začiatku školského roka sa zoznamujú žiaci s tým, čo ich v literárnej výchove čaká. Môžu si len tak listovať v učebnici. Zistia, že to bude opäť literárny druh – poézia, próza a dráma.

Vnesenie rušivej udalosti

Vyzveme ich, aby vyjadrovali svoje názory na tému: poézia. Keďže žiaci viac vnímajú populárnu pieseň, a to nielen cez hudbu, ale aj texty, využijeme ich záujem ako podnet na debatu o poézii. Ukážky populárnych piesní by mohli navodiť pozitívnu atmosféru, ale aj vyvolať spontánne reakcie žiakov.

- Učiteľ kladie otázky, napríklad: Prečo ľudia počúvajú populárne piesne? Aké témy vás zaujmú a ktoré nie? Čo si všimáte viac, hudbu alebo text. Ktoré piesne vás zaujali a prečo? Ktorý interpret vás zaujal a čím? Predpokladáme, že žiaci sa vzhľadom na tému zapoja a budú vyjadrovať svoje názory.
- Debata sa realizuje prostredníctvom kooperatívnej techniky Akvárium: žiaci sedia v dvoch kruhoch. Jeden debatuje, druhý pozoruje.
- Žiaci si vymenia miesta a roly a debatujú o textoch piesní. Aké texty sa im páčia? Ktoré si vybavujú z pamäte?
- Pozorovatelia v obidvoch debatách si zaznamenávajú, čo videli, počuli.
- Reflexia - čo sa mi páčilo, čo bolo dobré, čo nie, atď.
- Pomenujú formu komunikácie - pravdepodobne uvedú diskusiu, možno debatu. Čo to bolo? Čo

bolo účelom komunikácie?

Domáca úloha: napíšte svoj názor na tému *Poézia a ja*.

2. vyučovacia hodina

Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave

Prezentácia názorov na tému *Poézia a ja* (diskusia)

- Žiaci prednesú svoje príspevky, moderátor (učiteľ alebo vybraný žiak) zhrnie názory a navrhne riešenie, ktoré z nich vyplýva. Reflexia činnosti.
- Vyvodenie pojmu debata: Porovnanie aktivít (akvárium – 1. vyučovacia hodina, diskusia – 2. vyučovacia hodina). Vyvodenie rozdielov a definovanie pojmov *debata*, *diskusia*.

3. vyučovacia hodina

Systematizácia poznatku: riešenie úloh v učebnici.

Aplikácia poznatkov:

- Žiaci navrhnu pravidlá komunikácie pri debate.
- Realizácia debaty na dohodnutú tému.
- Spätná väzba od spolužiakov a učiteľa – rešpektovanie znakov debaty a pravidiel komunikácie.
- Reflexia: Čo som získal, v čom som sa zdokonalil v komunikácii, čo mi pomáhalo, čo mi prekážalo a pod.

Slovenský jazyk – 9. ročník

Obsahový štandard: Jazykové štýly

Výkonový štandard: žiak vie: na základe analýzy jednotlivých textov identifikovať, systematizovať a zovšeobecniť poznatky o jazykových štýloch; porovnať a odlíšiť texty jednotlivých jazykových štýlov; samostatne aplikovať svoje vedomosti o jednotlivých jazykových štýloch pri transformácii z jedného žánru do druhého.

Metódy a formy: práca v skupinách, zážitkové učenie

Učebné zdroje a prostriedky: internet, knižnica, učebnica Slovenský jazyk pre 9. ročník ZŠ, texty – ukážky jazykových štýlov, videozáznamy komunikačných situácií

Časová realizácia: 3 vyučovacie hodiny

Východisko: Učivo o jazykových štýloch umožňuje systematizáciu poznatkov o jednotlivých jazykových rovinách, je priestorom na aplikáciu poznatkov podľa cieľa komunikácie a uvedomenie si potreby ovládania jazykových kompetencií pre kvalitnú, zrozumiteľnú a kultivovanú komunikáciu. Jednotlivé jazykové štýly a ich znaky ponúkajú porovnanie. Na tomto postupe je založená úvodná vyučovacia hodina k jazykovým štýlom, konkrétne učivo o jednotlivých štýloch je zaradené priebežne do tematických celkov.

1. vyučovacia hodina

Predstavenie nového javu, procesu, informácie a vyjadrenie žiackych prekonceptov

Odporúčame vychádzať z poznatkov, ktoré žiaci majú o štýle vo všeobecnom význame slova

- Brainstorming k slovu *štýl*, tvorba prívlastkov k slovu *štýl*, vysvetlenie spojení: *módny štýl*, *štýl obliekania*, *hudobný štýl*, *výtvarný štýl*, *štýl bývania*. Hľadanie príkladov na internete. Zhrnutie pojmu *štýl*.

Vnesenie rušivej udalosti

Učiteľ prezentuje ukážky komunikácie na rovnakú tému

z rôznych štýlov (obrazová alebo textová). Čím sa ukážky odlišovali štýlom vyjadrovania? Boli v jednotlivých ukážkach použité vhodné štýly vyjadrovania?

- Analýza jazykovej stránky ukážok v skupinách – každá skupina má jednu ukážku. Pokúsiť sa určiť štýl textu ukážky.

2. vyučovacia hodina

Reštruktúrovanie pôvodných predstáv – prijatie novej predstavy o pozorovanom jave

Čo je jazykový štýl? Aké jazykové štýly rozlišujeme?

- Riešenie úloh v učebnici (s. 5 – 7). Vyvodenie pojmu *jazykový štýl*. Druhy jazykových štýlov – podľa tabuľky v učebnici (s. 115)
- Kontrola riešenia úlohy – skupiny zaradia svoju ukážku k príslušnému štýlu a porovnajú s pôvodným riešením. Zhrnutie: pomenovanie znakov štýlu daného textu.
- Príprava ukážok krátkych textov na tému *Počasie* podľa zadanej komunikačnej situácie (vyhľadávanie na internete, v knižnici).

Prezentácia vybraných ukážok a argumentácia pomocou znakov príslušného štýlu.

Spätná väzba spolužiakov a učiteľa (správny výber ukážky k danému štýlu).

- Diskusia: príklady nevhodného štýlu vyjadrovania, dôsledky.
- Reflexia: význam nového poznatku pre komunikačnú prax.

Záver

Cieľom práce bolo prezentovať námety na prípravu vyučovania, v ktorom žiaci svojou aktívnou činnosťou prichádzajú na nové poznatky. Vyučovanie, v ktorom objavujú, pretože im to umožnil ich učiteľ. Možno by bolo pohodlnejšie, keby žiakom odovzdal učiteľ nové poznatky. Ušetrili by čas i námahu. Nevyužili by však svoje možnosti – predchádzajúce vedomosti, doterajšie skúsenosti, prirodzenú zvedavosť a schopnosť myslieť a hľadať súvislosti, objavovať zmysel nových poznatkov. O konštruktivizme učiteľa vedia, rozumejú jeho významu. Potrebujú však podnety a vlastnú skúsenosť, ktorá ich presvedčí o význame objavovania pre samotných žiakov. Model, prezentovaný v tejto práci, s veľkým záujmom sledovali a reflektovali učiteľia na kontinuálnom vzdelávaní a využili ho aj vo vlastných návrhoch, prezentovaných pri ukončení vzdelávania, čím potvrdili aktuálnosť a významnosť tejto témy.

Námety, prezentované v práci, môžu učiteľia využiť v príprave na vyučovanie, ale je potrebné ich modifikovať vzhľadom na potreby žiakov vo svojej triede. Samotné skúsenosti ukážu učiteľovi, ako pripravovať žiakom podmienky na aktívne učenie sa. Systematická práca prináša prospech žiakom a učiteľovi cenné informácie o sebe. Vyžaduje si dostatok času a energie vo fáze prípravy vyučovacieho procesu. Rovnako aj vytrvalosť v zmene prístupu žiakov, ak boli zvyknutí na odovzdávanie poznatkov bez výraznejšieho aktívneho zapojenia. Trpezlivosť a optimizmus potrebujú všetci – žiaci pri objavovaní a učiteľia pri ich vedení.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- FRANC, D., ZOUNKOVÁ, D., MARTIN, A. 2007. *Učení zážitkem a hrou*. Brno : Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1701-9
- KRAJČOVIČOVÁ, J., KESSELOVÁ, J. 2009. *Slovenský jazyk pre 5. ročník základnej školy a 1. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2009. ISBN 978-80-10-01787-4
- KRAJČOVIČOVÁ, J., KESSELOVÁ, J. 2009. *Slovenský jazyk pre 6. ročník základnej školy a 2. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2009. ISBN 978-80-10-01800-0
- KRAJČOVIČOVÁ, J., KESSELOVÁ, J. 2010. *Slovenský jazyk pre 7. ročník základnej školy*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2010. ISBN: 978-80-10-01840-6
- KRAJČOVIČOVÁ, J. – KESSELOVÁ, J. 2011. *Slovenský jazyk pre 8. ročník základnej školy a 3. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2011. ISBN 978-80-10-02039-3
- KRAJČOVIČOVÁ, J., KESSELOVÁ, J. 2011. *Slovenský jazyk pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom*. Bratislava : SPN – Mladé letá, 2011. ISBN 978-80-10-02106-2
- LAPITKA, M. 2009. *Didaktické zásady novej koncepcie vyučovania literatúry a osnovania učebníc na strednej škole*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2009. ISBN 978-80-8052-340-4
- Štátny vzdelávací program (ISCED 2). Dostupné na internete: <<http://www.statpedu.sk>>
- TÓTHOVÁ, R. 2008. Konštruktivistický prístup vo vyučovaní ako možnosť rozvoja myslenia a porozumenia textu. In GAVORA, P. et al. *Ako rozvíjať porozumenie textu u žiaka*. Nitra : Enigma, 2008. ISBN 978-80-89132-57-7
- TUREK, I. 2004. *Inovácie v didaktike*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2004. ISBN 80-8052-188-3

Summary: *In my work concerning best practices I offer ideas for application of didactic constructivism principles for second grade teachers in education of Slovak language and literature. I focused on preparation of block schedule teaching according to the model of conceptual change in which there are intentionally planned activities. They enable students to discover new knowledge and gain new communicative competences in language in connection with literature.*

ZÁŽITKOVÉ HODINY LITERATÚRY NA ZÁKLADNEJ ŠKOLE OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSEŇ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Iveta Háberová, Základná škola, Raslavice

Anotácia: *Príspevok je zameraný na zážitkové hodiny literárnej výchovy v ročníkoch 5 – 9 (ISCED 2), ktoré boli v praxi overené a umožnili žiakom získať pozitívny vzťah k literatúre a čítaniu a zdvihnúť ich sebavedomie a priblížiť sa k pochopeniu zložitých medziľudských vzťahov. V príspevku predstavujeme dve ukážky zážitkových hodín literatúry.*

Kľúčové slová: *literárna výchova, hodnota umeleckého textu, umelecký zážitok, estetika umeleckého textu, estetický zážitok, metóda vyučovania, zážitkové vyučovanie, kľúčové kompetencie žiaka .*

V našom súčasnom živote sme svedkami pomalého strácania morálnych a spoločenských hodnôt, a preto je potrebné, v rodine aj v škole, vstúpiť tieto hodnoty žiakom. Jednou z ciest je aj literárna výchova, pretože má priestor, aby žiakom umožnila rozprávať nielen príbehy a v nich skryté rôzne radosti a trápenia života, ale aj ich viesť k priamemu riešeniu úloh a k samostatnému rozhodovaniu, a to na príkladoch, ktoré približujú život ako taký. Skutočne hodnotný literárny text by mal byť v prvom rade latkou umenia, až potom latkou učiva. Esteticko-umelecká zložka je vo vzťahu ku kognitívnej nevyhnutne dominantná (Rusňák, 2008). Učiteľ tento presun nedosiahne len odovzdaním vedomostí, ale musí podnietiť žiaka k priamemu riešeniu problémov literárnych postáv. Jednou z foriem takéhoto vyučovania je aj zážitkové vyučovanie, ktoré pomáha žiakom prekonať nechúť sa učiť a vedie ich k aktívnemu poznaniu a sebapoznaniu, ale aj k novým vedomostiam.

Príspevok predstavuje praktické ukážky vyučovacích hodín literárnej výchovy v ročníkoch 5 – 9 ZŠ v Raslaviciach formou zážitkového učenia. Jeho cieľom je ukázať, akým spôsobom je možné vyučovať literárnu výchovu, aby žiaci získali kladný vzťah k literatúre, dokázali porozumieť umeleckému dielu a prekonali nechúť k učeniu.

Čo je zážitková pedagogika?

Pod pojmom zážitkové učenie rozumieme spôsob učenia, pri ktorom sa zážitky využívajú na učenie. Podstatou takéhoto učenia nie je teda odovzdanie vedomostí

učiteľom, ale cez vlastnú iniciatívu, osobnú a citovú aktivitu je žiak schopný vyjadriť vlastné myšlienky. Zo širšieho hľadiska môžeme povedať, že každé vyučovanie prináša žiakovi určitý zážitok. Niekedy je to pozitívny zážitok (napríklad úspech pri ústnej odpovedi), niekedy negatívny (neúspech, trauma zo zlej známky). **Z užšieho hľadiska** ide o vedomé vytváranie takých aktivít, ktoré sú postavené na zážitku a vedú k aktívnemu prístupu k získavaniu vedomostí a zručností. Každý žiak prichádza k poznaniu aktívne cez vlastný autentický zážitok, pričom zážitok je len prostriedok k poznaniu, nie jeho cieľ. Zážitkové učenie prebieha v autentických situáciách z bežného života, v ktorých málokedy existuje len jedno správne riešenie a sme nútení hľadať ďalšie alternatívne postupy na riešenie. Je to výchova a príprava na skutočný život. Aj obsahom tvorivej dramatiky ako vyučovacej metódy je rovnako učenie zážitkom, prostredníctvom ktorého dieťa poznáva svet okolo seba cez osobný zážitok, vlastnú skúsenosť, cez emócie a vlastnú aktivitu. Ide o zážitkový, na princípoch pedagogického konštruktivismu založený proces rozširovania a prehĺbovania poznania. (Brestenská, 2010)

Zážitková pedagogika alebo zážitkové učenie vychádza z podobných princípov ako je Kolbova teória učenia. Vychádza z konkrétneho **zážitku**, pokračuje veľmi dôležitou **reflexiou** zážitku, ktorá má potrebu učiť sa novým poznatkom (**formovanie abstraktných konceptov a zovšeobecnení**) a ich aplikáciu v praxi (**realizácia**), čím sa vyvolajú nové zážitky.

Zážitkové hodiny literárnej výchovy by mali byť pripravené tak, aby žiaci vyvíjali vlastnú iniciatívu a aktivitu, aby v daných situáciách boli zaangažovaní, aby dokázali vyjadriť svoje vlastné myšlienky. Vyberáme si také umelecké texty, „ktorých témy, príbehy, postavy a riešenia účinkujú vo vedomí žiaka ako modelová vzorka toho, čo sa rozkladá v morálke, v hodnotách a v názoroch súčasnej spoločnosti ako norma“ (Žemberová, 2008). Je samozrejmosťou, že v rámci literárnej výchovy nebude možné pracovať s každým textom, ktorý nám ponúka učebnica, preto je výber na učiteľovi. Ak majú žiaci prežívať životy svojich literárnych postáv, musia literárny text čítať tak, aby sa im dostal „pod kožu“. Je dobré, ak je text prečítaný niekoľkokrát. Prvé čítanie mi ponúka pocit z toho, čo počujem. Žiak získava určité pocity, napríklad pocit nehy a lásky, alebo pocit nenávisťi a podobne. Druhé čítanie prenecháme žiakom. Pri tomto čítaní žiaci text už sledujú v učebniciach alebo na papieri (na tabuli), pričom si podčiarkujú slová alebo slovné spojenia, ktoré sú pre nich neznáme. Organizačná štruktúra takejto hodiny v porovnaní s tradičnou hodinou je odlišná. Je výhodou, ak sa takého hodiny vyučujú v bloku. Ak nie, tak je dobre, aby tieto hodiny boli za sebou v rámci jedného týždňa. Čítanie, vytvorenie emócií, reflexia si vyžaduje väčšiu časovú náročnosť. Na druhej strane aktivizujú žiaka počas celej vyučovacej hodiny. Na hodinách je potrebné vytvoriť príjemnú atmosféru srdečnosti, priateľstva, otvorenosti, dôvery, ale aj akceptovania iného názoru či postoja. Povýšenosť a nadradenosť učiteľa na takýchto hodinách neumožní žiakom, aby boli uvoľnení a prirodzení, a preto tam nemá miesto a opodstatnenie. Len vtedy žiak bude pri týchto aktivitách otvorený a bez najmenšieho problému vyjadrovania toho, čo si myslí. Hodiny literatúry sa tak stávajú hodinami, keď žiak prechádza od „musím to prečítať“ ku „chcem to čítať“.

Keďže hlavnú úlohu v zážitkovom vyučovaní má žiak, ktorý prežíva dané zážitky, je potrebné, aby trieda mala menší počet žiakov. Na našej škole som takého hodiny zážitkového vyučovania realizovala v triedach s počtom žiakov okolo dvadsať. Výhodné sú ešte menšie skupiny žiakov: dvanásť – šesťnásť.

Veľmi často sme využívali skupinové vyučovacie metódy a metódy a techniky tvorivej dramatiky – diskusiu, debatu, brainstorming, hranie rolí, a to buď na úplnom zobrazení tzn. žiak zastupuje postavu v rôznych polohách jej správania, alebo len v určitých častiach, napríklad pohybom a podobne (Bekéniová, 2001). Ďalšími metódami, s ktorými sme sa na týchto hodinách stretli, boli základné metódy vyučovania a výchovy – vysvetľovanie, práca s literatúrou (učebnicou, umeleckým textom), ale aj metódy, ktoré sú typické pre iné predmety – kreslenie mapy (výtvarná výchova, zemepis), tvorivé písanie – sloh.

Ukážka č. 1: Autorská rozprávka – H. CH. Andersen: Cisárovo nové šaty

Ročník: piaty

Ciele vyučovacích hodín: spozná morálne a spoločenské hodnoty, naučí sa pracovať v skupine, vie definovať žáner rozprávky, vie pracovať s knihou, vyhľadávať informácie, práca s IKT, rozvíja sa pozornosť a počúvanie žiakov, schopnosť reflexie a sebareflexie, tvorivosť a sebavedomie žiakov

Čas: 4 – 5 vyučovacích hodín

Text rozprávky sme rozdelili na niekoľko častí, ktoré číta učiteľ.

Na prvej hodine zmotivujeme žiakov najprv prípravnými hrami a cvičeniami, potom nasleduje čítanie a zážitková fáza vyučovacej hodiny.

Vyjadrenie komplimentu

Každý žiak dostane papier, na ktorý má napísať o svojom spolužiakovi milú výpoveď týkajúcu sa oblečenia. Po napísaní si papieriky vymenia, aby si to prečítali. Nasleduje krátky rozhovor o pocitoch, ktoré im navodili tieto vety.

Čo sa žiaci naučili: Na vyučovacej hodine sa tak vytvorí príjemná atmosféra. Žiaci si uvedomia, že každý z nich má určitú hodnotu, je chválený a akceptovaný. Neoddeliteľnou súčasťou je aj radostná atmosféra, ktorá vzniká na základe niektorých výpovedí. Žiaci získavajú prvý pozitívny impulz do svojej práce.

Audiencia u cisára č. 1 – hra na „kráľovský trón“ (bližšie Grochová, 2001)

Priestorové usporiadanie triedy: lavice posunieme dozadu a zo stoličiek vytvoríme divadelné rady tzv. auditórium. Pred tabuľou je trón (učiteľská stolička), na ktorú si sadá cisár (vybrať zo žiakov, ak sú žiaci nesmelí, do role cisára vstupuje učiteľ). Vysvetlíme žiakom, čo znamená slovo audiencia resp. poprosíme šikovného žiaka, aby slovo našiel v elektronickom slovníku. Zistenie napíšeme na tabuľu: *Audiencia – je latinské slovo, ktoré označuje úradné, oficiálne prijatie u vysoko postavenej osobnosti napríklad: u kráľa, u hlavy štátu, u cisára.*

Žiaci sa posadia na stoličky a postupne bez slova a po jednom prichádzajú k cisárovi, ku kráľovi a pod. (žiaci si sami vyberú danú osobnosť), bez slov ho pozdravia a sadajú si naspäť na svoje miesta. Do tejto aktivity sú zapojení všetci žiaci.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia správne postoj, ktorý je dôležitý pri komunikácii, aby hlas bol čistý, bez šelestu, no zároveň signalizuje, že je sebavedomým a vyrovnaným človekom. Dôležitý je nielen z psychickej stránky, ale aj z fyzickej, pretože umožňuje, aby dobre pracovali všetky vnútorné orgány. Zároveň sa naučia ovládať jazyk (nerozprávať).

Reflexia: Nasleduje krátka reflexia danej aktivity. Žiaci hodnotia seba, ale aj druhých spolužiakov. Hodnotenie začínajú slovami Páčilo sa mi....., tým v nich podnecujeme to pozitívne, čo je v človeku. To ešte neznamená, že nesprávne resp. negatívne hodnotenia si nevšímame. Naučíme ich, že cez vlastné chyby sa môžeme takisto učiť.

Čítanie textu rozprávky (je dobre, ak text číta učiteľ): Prečítame prvé vety, v ktorých sa dozvedáme o záujme cisára: *Dávno-pradávno žil na svete cisár, a ten sa tak rád parádil, že na drahé šaty utrácal všetky peniaze. Na jeho kráľovskom dvore sa neprestajne konali všelijaké oslavy, hostiny, rád mal aj slávnostné sprievody a každý deň chodil do divadla, len aby sa pred svetom mohol ukázať v nových šatách. Cisár sa prezliekal niekoľko rás za deň a vždy do krajších a honosnejších šiat. Zatiaľ čo ostatní panovníci sa často radili so svojimi ministrami, tento cisár sa najčastejšie zo všetkého prezliekal* (<http://citajmedetom.pravda.sk>).

Zážitková fáza: Žiaci sa dozvedeli, že najväčšou láskou

cisára boli šaty.

Audiencia u cisára č. 2 – módna prehliadka:

Do tejto aktivity – módna prehliadka – sú zapojení všetci žiaci. Žiaci si majú predstaviť, že majú na sebe oblečené nejaké šaty. O aké šaty pôjde, rozhodne ťahanie z klobúka, do ktorého učiteľ pripraví toľko papierikov, koľko je žiakov v danej skupine (triede). Na papierik napíše, aké šaty majú predstavovať. Napríklad rovnošatu zdravotnej sestry, policajta, vojaka, letca, pracovníčky v banke, rúcho biskupa, svadobné šaty, plesové šaty, pyžamo a podobne. Po jednom prichádzajú opäť pred cisára, na pokyn sa zastavia a predvádzajú pred cisárom šaty. Každý žiak si svoj „model“ moderuje sám. V prípade, že žiak dokáže pohybom (pantomímou) daný model šiat zahrať, nepotrebuje moderovať. Ostatní žiaci sa snažia správne uhádnuť, o aké šaty ide.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci začnú objavovať individuálne schopnosti svojich spolužiakov, ale aj seba samého (neraz sú prekvapení). Rozvíjajú komunikačné schopnosti a schopnosť parafrázovať pohybom.

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Diskusia: Nasleduje diskusia na tému Šaty robia človeka. Pri diskusii zmeníme priestorové usporiadanie triedy. Stoličky poukladáme do kruhu, aby žiaci počas diskusie na seba videli. Na tabuľu napíšeme žiakom otázky, na ktoré by mali v diskusii odpovedať:

Čo si ako prvé všimneš na spolužiakovi, učiteľovi apod.? Sú pre teba šaty dôležité?

Charakterizujú šaty povolanie človeka? Ak áno, ktoré povolania?

Môžem odevom klamať? Ako?

Myslíte si, že môžeme odevom prejavovať svoje myšlienky?

Zároveň máme pripravené metodické pokyny, podľa ktorých sa žiaci počas diskusie správajú. Tieto pravidlá si žiaci tvoria sami na začiatku školského roka na hodine slohovej výchovy: Neskáčeme druhému do reči. Kým niečo povieš, rozmysli si to. Počúvame druhých. Dáme možnosť každému, aby v diskusii prehovoril. Nepožívame neslušné slová, gestá, ani druhých neurážame. Ak niekto nechce hovoriť, nemusí.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia vyjadrovať svoje názory a akceptovať názory spolužiakov, naučia sa počúvať ostatných, čo znamená byť pozorný a sústredený, naučia sa byť ticho.

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Druhá hodina – pokračuje čítaním textu rozprávky (nasleduje dlhší text, žiaci sa pohodlne usadia a počúvajú): *V kráľovskom meste bolo veľmi veselo, takmer každý deň doň prichádzali vzácné cudzokrajné návštevy. Raz prišli do mesta dvaja podvodníci, ktorí o sebe tvrdili, že sú výborní tkáči a vedia utkať prekrásnu látku, akej niet na svete páru. Vraj tá látka má nevidané vzory a žiari tými najjasnejšími farbami. A navyše je aj zázračná, lebo ju uvidia len múdri ľudia. Žiaden hlupák ani človek, ktorý nie je hoden svojho postavenia, tú krásnu látku nikdy neuvidí. To je dobré, pomyslel si cisár, budem mať nové šaty a ešte sa aj dozviem, kto z mojich ministrov dostáva zadarmo plácu, kto je múdry a kto hlúpy. Hneď mi tú zázračnú látku musia utkať! V paláci im pridellili veľkú sieň, do nej postavili dva tkáčske stavy, a tí dvaja sa tvárili, že usilovne pracujú. Lenže na stavoch nemali vôbec nič – ani nitku, ani kúsoček látky. Každý deň po-*

žadovali na prácu najjemnejšie hodvábné nite a rýdze zlato. Tie si skryli do vreciek a od rána do večera sedeli pri tkáčskych stavoch.

Zážitková fáza: Konkurz (horúca stolička)

Žiaci si v tejto zážitkovej fáze zvolia jedného alebo dvoch žiakov, môže to byť aj učiteľ (záleží od zloženia triedy), ktorí sú v úlohe tkáčov. Ostatní žiaci sú konkurznou komisiou, ktorá vyberá tkáčov do práce. Tkáč alebo tkáči si sadnú do prostriedku na stoličku a komisia (žiaci) ho spovedajú. Toto spovedanie spájajú s problémom, ktorý sa v texte objavil, nemorálne správanie tkáčov – pokrytectvo a klamstvo. Snažia sa ich nepekne vlastnosti odhaliť.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia klásť otázky, melódiu vety.

Reflexia: Hodnotia danú aktivitu.

Pokračujeme v čítaní textu: *Jedného dňa si cisár povedal, že sa pozrie, ako ide tkáčom robota. Vzápätí si však spomenul, že látka je zázračná, a trochu sa zľakol. Pravda, on sa nemá čoho báť, ale predsa len... Radšej nech sa tam najprv ide pozrieť niekto iný. Pošlem ta svojho statočného starého ministra, pomyslel si. On tú látku istotne uvidí, lebo je múdry a čestne si plní svoje povinnosti.*

Text sa končí:

A nahlas povedal: „Máte pravdu. Nie je to najhoršie. Musím s vami súhlasiť.“

Cisár spokojne prikyvoval a dvorania, ktorí videli to isté, čo ich pán, svorne opakovali:

„Ó, to je krásna! To je nevýslovná krásna!“

Audiencia u cisára č. 3 – dvorania u cisára

Úlohou žiakov je vstúpiť do role ministrov (dvoranov) a informovať cisára o krajine. Žiaci sú rozdelení do trojštvorčlenných skupín, spomedzi seba zvolia ministra a spoločne pripraví informácie, ktoré cisárovi predloží určený žiak-minister. Učiteľ spolu so žiakmi určí o akých ministrov pôjde – minister, ktorý bude informovať o krajine, minister zahraničia, sekretár – tajomník, ktorý má na starosti denný program, minister školstva a podobne. O tom, ktorý minister vojde prvý, rozhodne osobný strážca cisára (do roly osobného strážcu vyberám žiakov, ktorí sú v danej triede v pozadí a nepovšimnutí).

Žiaci majú na prípravu 10 minút a na predkladanie návrhov cisárovi tri minúty, ak minúty nedodržia, osobný strážca ich vypoklonkuje z miestnosti. Je potrebné upraviť triedu. Vytvoríme tzv. tímové pracovisko (Sitná, 2009), čiže okolo lavice poukladáme stoličky podľa počtu žiakov.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia vyjadrovať svoje názory a akceptovať názory spolužiakov, naučia sa počúvať ostatných, čo predpokladá byť pozorný a sústredený, naučia sa byť ticho.

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Diskusia: Na základe správania cisára a ministrov žiaci diskutujú o vlastnostiach cisára a ministrov.

Otázky, ktoré v diskusii žiaci zodpovedajú: 1. Akých radcov mal cisár? 2. Aké informácie získal od radcov? 3. Mali radcovia rešpekt pred cisárom? 4. Prečo sa radcovia takto správali?

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia plynulému jazykovému prejavu. Pokúsia sa o charakteristiku postáv aj na-

priek tomu, že s týmito poznatkami sa žiaci stretávajú až vo vyššom ročníku, no ak učiteľ pomôže, zvládnu to. Na tabuľu napíše niekoľko prídavných mien, ktoré vyjadrujú vlastnosti človeka. Žiaci slová poznajú, no nie vždy vedia význam daného slova, preto je potrebné to vysvetliť. Ako príklad môžeme uviesť: *pokrytecký človek – falošný, neúprimný človek, dvojitárny; dôverčivý človek – ľahko dôveruje, ľahkoverný; hlúpy človek – ťažkopádny, obmedzený, nechápe súvislosti; naivný človek – príliš jednoducho pristupuje ku skutočnosti, nevie reálne odhadnúť*

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Tretia hodina začína motivačnou fázou. Motivácia: Zrkadlá

Učiteľ rozdelí žiakov do dvojíc. Žiaci sa postavajú oproti sebe. Jeden z dvojice ukazuje, druhý ho musí presne napodobňovať. Potom sa vymenia. Ostatní žiaci hodnotia.

Nasleduje čítanie textu rozprávky: (na tejto hodine čítanie dokončíme)

A všetci cisárovi radili, aby si z látky dal ušit' nové rúcho na nastávajúcu slávnosť.

Cisár tkáčov vyznamenal a vymenoval ich za hlavných dvorných tkáčov. (prvé vety)

Cisár sa vyzliekol a podvodníci ho začali parádiť. Tvárili sa, že mu obliekajú nohavice, potom vestu a všetko ostatné. Predstierali, že mu zapínajú gombíky, zaväzujú mašle a napokon rozhodli rukami, akoby cisárovi prehodili cez plecia plášť. A cisár sa zvrátil pred zrkadlom a obzeral sa zo všetkých strán.

A nahý cisár vykročil pod svojim baldachýnom ešte vznešenejšie a komorníci za ním niesli vlečku, ktorej nebolo. (posledná veta)

Zážitková fáza: Postava na papieri

Na veľký papier prekreslíme postavu niektorého žiaka. Figúra na papieri predstavuje cisára. Papier upevníme na pohyblivú nástenku a vytvoríme spolu so žiakmi sprievod mestom – cisár ide v čele sprievodu, za ním ostatní dvorania (žiaci). Na hodine som opäť pripravila lístky s postavami a žiaci si z klobúka vyťahovali svoju postavu. Príklady na postavy: dvorné dámy, hradní páni, radcovia, igríc (stredoveký spevák; tu môžeme využiť žiakov, ktorí vedú hrať na ľubovoľný hudobný nástroj, vedú spievať), šašo, kastelán (správcu hradu). Oslovený žiak predstaví svoju funkciu pri dvore (napríklad: Som dvorná dáma.) Pohybujú sa voľne po triede, učiteľ dáva povel STOP, dvorania (žiaci) sa zastavia. Cisár (tabuľa) stojí v strede triedy a žiaci do siluety vpisujú svoj názor na otázku Čo si práve myslíš?

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia empatii, súcitienu s postavou. Uvedomia si, či môžu povedať pravdu alebo nie. Dokázali oceniť názor druhého a neodsudzovali inakosť názorov.

Reflexia: žiaci hodnotia, čo sa im na aktivite páčilo, resp. nepáčilo.

Zážitková fáza: Listy

Žiaci vystupujú z rolí, sadnú si a píšú list cisárovi, „aby mu otvorili oči“. (Môže to byť aj zadanie na domácu úlohu.)

Čo sa žiaci naučili: Naučia sa písať list (úradný alebo súkromný), vytvoriť svoj názor a napísať pravdu.

Ďalšia hodina bude záverečnou a žiaci zhodnotia celú rozprávku. Hodinu začneme prerozprávaním celej rozprávky z pohľadu niektorej postavy. My sme na hodine vytvorili novú postavu, a to postavu klebetnice, ktorá „toto divadlo“ videla a vyrozprávala to všetkým.

Zážitková fáza: Tlačová konferencia

Táto aktivita je spoločným prienikom s mediálnou výchovou. Rolu cisára, ktorého si všimli všetky svetové médiá, vytvorí žiak buď na základe dobrovoľnosti, alebo si ho vyberie učiteľ (žiak musí súhlasiť). Ide o osobu, ktorá „zdvihla“ všetkých novinárov a redaktorov, preto je potrebné vybrať vhodného aktéra. Z dvoch žiakov vytvoríme poriadkovú službu, ktorá riadi tlačovú konferenciu. Ostatní žiaci sú novinári a redaktori. Môžu pracovať aj v dvojiciach. Vytvorí si fiktívne mená (môžu si nechať svoje, ak súhlasia) a z ktorého časopisu, novín alebo iného média sú. V triede stoličky poukladáme do tzv. auditória. Všetci žiaci majú desať minút na prípravu otázok a odpovedí. Slova sa ujme jeden z poriadkovej služby, ktorý otvorí tlačovú konferenciu, privíta zúčastnených novinárov a redaktorov a vyzve ich na otázky. Žiak - novinár (redaktor) sa predstaví, napríklad: Som Janko Matuška zo súkromnej televízie Cisárovo.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia klásť otázky (zistovacie a doplňovacie), melódiu vety.

Dokážu napísať krátku novinovú správu.

Reflexia: žiaci hodnotia aktivitu.

Dôležitou časťou každej zážitkovej hodiny je hodnotenie (reflexia), ktoré robíme po každej hodine a potom aj po skončení danej témy. Ako námet môžu pomôcť tieto otázky: Ako sa ti páčila rozprávka? Čo predstavuje dobro a čo zlo? Ktorá aktivita (rola) ťa najviac zaujala a prečo? Ktorú aktivitu (rolu) si nepochopil a prečo?

Moje postrehy: Zážitkové vyučovanie v piatom ročníku je zážitkom aj pre samotného učiteľa. Už v žiadnom vyššom ročníku nie sú žiaci tak otvorení, spontánni a bezprostrední ako práve v tomto ročníku. Určite je to aj výberom literárneho textu, ktorým je rozprávka a vekom dieťaťa. Na druhej strane však hrozí to, aby si žiaci nemerili zážitkové učenie s hraním.

Ukážka č. 2 Epická báseň – S. Chalupka: Turčín Poničan
Ročník: šiesty

Ciele vyučovacích hodín: spozná morálne a spoločenské hodnoty, naučí sa pracovať v skupine, vie definovať epickú báseň, vie pracovať s knihou, vyhľadávať informácie, práca s IKT, rozvíja sa pozornosť a počúvanie žiakov, schopnosť reflexie a sebareflexie, tvorivosť žiakov.
Čas: 4 – 5 vyučovacích hodín

Prvú hodinu začneme motivačnými otázkami zameranými na tému ohrozenia – Bol si niekedy v nebezpečnej situácii? Ak si bol, o akú situáciu išlo? Vystavil si niekoho nebezpečnej situácii? Ak áno, vedel by si o tom porozprávať?

Čítanie textu básne (Literatúra 6). Po prečítaní básne sa opýtame žiakov ako na nich báseň zapôsobila, čo pochopili, čomu nerozumeli a zároveň vysvetlíme slová, slovné spojenia, ktorým nerozumeli resp. v danom kontexte im to slovo nedáva zmysel. Slová vypíšeme na tabuľu a vyberieme jedného žiaka, ktorý slová vyhľadá

v elektronickom slovníku juls.savba.sk. Na našich hodinách sa najčastejšie opakovali tieto slová alebo slovné spojenia:

Padli Turci na Poniky – Turci napadli Poniky

Poniky - obec v okrese Banská Bystrica

Jelšina – jelšový porast, háj z jelší (listnaté stromy rastúce na vlhkých miestach)

Medzi krovím učupená – krčila sa medzi kríky

Robí muky – veľké trápenie

O koňa pripäl si ju – pripevnil si ju, priviazal si ju o koňa

Vláči – poťahoval po zemi

Po hrobline, po bodliachi – po hrboľatej zemi, po pichľavých rastlinách

Kaučukou – lano vyrobené z kaučukovníka

Hučia čaty – počuť vojská

Tri ráz mesiac už omladol – tri mesiace

Tiahnu nadol – smerujú na juhovýchod (Osmanská ríša)

Dač nového – niečo nové, čo sa nové stalo

Poniky rabovali – Poniky (obec, dedinu) lúpili, ničili, zbíjali

Ak je potrebné text prečítame ešte raz. Báseň má dej, príbeh. Opýtame sa žiakov, čo tvorí príbeh. Ako každý príbeh aj tento má postavy. Opýtame sa žiakov, ktoré postavy vystupujú v danej básni.

Zážitková fáza: Prerозprávanie deja prostredníctvom postáv.

Žiaci sedia v kruhu. Rozdelíme postavy z básne žiakom a požiadame ich, aby vyrozprávali príbeh, ktorý sme čítali z pohľadu danej postavy. Ako prvá postava je postava starenky, ktorej žiaci môžu dať aj meno a priezvisko (napríklad žiaci na našej hodine pomenovali túto postavu starenka Žofia Poníková). Ďalší žiak vyrozpráva príbeh z pohľadu Turčina, potom jeho ženy (žiaci ju nazvali pani Nadide). To sú hlavné postavy, ktoré môžeme rozšíriť o ďalšie, napríklad o susedu, ktorá žila v susedstve starenky, malého chlapca z dediny, ďalšieho tureckého vojaka a podobne.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučili počúvať druhého, dokázali hovoriaceho vnímať tak, že nemali problém pokračovať v rozprávaní príbehu jeho postavy. Vedia, že aj z veršovaného textu vieme vyrozprávať dej, vymenovať postavy a rozdeliť ich na hlavné a vedľajšie. Učiteľ vyzve žiakov, aby definovali epickú báseň.

Reflexia: Žiaci zhodnotia aktivitu, vyhodnotia, ktorá postava najlepšie dokázala vyrozprávať príbeh.

Druhú hodinu začneme prečítaním prvej a druhej strofy z rovnomernej básne.

Jajže bože, strach veliký:

padli Turci na Poniky;

padli, padli o polnoci:

Jajže, bože, niet pomoci.

Ľudia boží, utekajme,
zajať Turkom sa nedajte:
a čo mladô – zutekalo,
a čo starô – nevládalo.

Zážitková fáza: Strach

Žiakov rozdelíme do štyroch skupín. Prvá skupina vyjadrí strach pantomímou, ktorá rozvíja predstavivosť u žiakov, ale zároveň aktivuje aj vlastné skúsenosti. Druhá skupina predstaví strach ako zvuk. Tretia skupina zdramatizuje strach, štvrtá skupina strach namaluje. Určíme žiakom časový limit 10 – 15 minút. Trieda si bude

vyžadovať aj iné priestorové usporiadanie. Vytvoríme tzv. pracovné hniezda čiže jednu lavicu alebo bez lavice (podľa toho, čo skupina vytvára) a okolo nej stoličky.

Čo sa žiaci naučili: Každý žiak v tejto aktivite má možnosť ukázať svoje schopnosti, pretože niekto vie spievať, tak to zaspieva, druhý má problém s vyjadrovaním, tak si vyberie pantomímu, ďalší je dobrý v maľovaní a podobne. Dokáže prežiť zážitok a nadobudnúť novú skúsenosť.

Reflexia: Necháme žiakov hodnotiť svoje pocity z danej aktivity, ale aj hodnotenie ostatných spolužiakov.

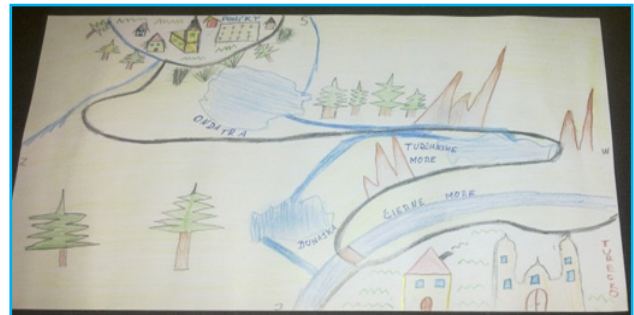
Zážitková fáza: List

Tretia a štvrtá strofa hovorí o správaní sa Turčina k starej žene. Žiaci dostanú inštrukciu od učiteľa: Na ktoré slová si spomenieš, keď si pomyslíš na svoju starú mama a starého otca? Tieto slová použi v liste, ktorý napíšeš svojim starým rodičom. Môžeme túto úlohu dať ako domácu úlohu a ďalšiu hodinu začneme čítaním listu.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučia pochopiť starých ľudí. Dokážu štylizovať vety a prostredníctvom nich vyjadrovať svoje pocity.

Zážitková fáza: Mapa

Žiaci pracujú vo dvojiciach. Ich úlohou je vytvoriť mapu, ktorá by znázorňovala cestu z Poník do Osmanskej ríše (Turecka). Na mape znázorňujú rieky, pohoria, mestá a dediny. Časový limit je 15 minút.

Obrázok mapy – žiacke práce. Zdroj: súkromný archív

Zážitková fáza: Rozprávanie

Žiaci v dvojiciach si pripravia krátke rozprávanie, ako cestovali. Používajú pri tom mapu, ktorú vytvorili. Môžu meniť postavy, čas, no miesto musí súvisieť s danou mapou.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa zdokonalia v slovnej fluencii, v tvorivosti a obrazotvornosti.

Na ďalšej hodine pokračujeme krátkym motivačným rozhovorom.

Zážitková fáza: Rozhovor

Krátky rozhovor, trvajúca maximálne desať minút, v ktorom by sa žiaci mali vyjadrovať a odpovedať na otázku: Spievala ti mamka uspávanku?

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučili vyjadriť svoje myšlienky.

Zážitková fáza: Tvorivé písanie – tvoríme uspávanku.

Inštrukcia – predstavte si, že všetky uspávanky, ktoré sme poznali, zmizli. Vašou úlohou je napísať uspávanku. Žiaci sú časovo obmedzení – 10 minút.

Príklady žiackych prác:

Spi dieťa, mám ťa rád, // keď budeš spať, dám ti dar, // dar z lásky, veľký dar, // že ťa budem mať navždy rád. (R. K. 6. ročník)

Spi dieťaťko, krásne spi, // mamka ti v čas navarí. // Neboj, Turčín už nepríde, // veď to syn on mi je. // Popinkaj si sladko aj hodinku, // a ja ťa budem hladkať po líčku. (V.S. 6. ročník)

Spi dieťaťko, spíže, // strach veľký ide. // Turci nás napadli, // starenku ťahali.

Spi dieťaťko, spíže. // Aspoň jeden sniček // Mamka ti v Turecku, kúpi medovníček. (K.S. 6. ročník)

Nasleduje prezentácia, niektorí žiaci, hudobne nadaní, môžu uspávanke zaspievať.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci dokázali vytvoriť viazaný, veršovaný text. Dodržiavali rytmus, vytvárali rýmy. Mnohé uspávanky boli obdobou ľudových piesní.

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Zážitková fáza: Symboly

Pod pojmom symbol rozumieme konkrétny predmet na označenie nejakého abstraktného pojmu (podľa elektronického slovníka juls.savba.sk). Túto aktivitu začneme krátkym rozhovorom, aké symboly žiaci poznajú. Ako príklad môžeme uviesť zdvihnutý palec, ktorý znamená výborne a podobne. Žiakov rozdelíme so 3 – 4 skupín, priestorovo upravíme triedu, žiaci pracujú v tzv. pracovných hniezdach. Ich úlohou je vytvoriť nové symboly, ktoré by sme používali na našej škole. Žiaci pracovali veľmi usilovne a s nadšením, pretože veľkou inšpiráciou sa stal facebook.

Čo sa žiaci naučili: Žiaci sa naučili pochopiť, čo je symbol a akú úlohu má v živote človeka. Naučili sa pracovať

v skupinách, medzi sebou komunikovať a radiť sa. Dokázali prijať názor svojho spolužiaka aj napriek tomu, že bol iný. Učiteľ otázkami zistí, či si žiaci všimli symboly v básni. Odpoveď žiakov bola jednoznačná, vidieť to aj na mapách, kde zakresľovali krížiky (kresťanstvo). Symbol islamského náboženstva žiaci ešte nepoznajú (je to učivo občianskej náuky v 7. ročníku), preto učiteľ tento symbol žiakom ukáže a vysvetlí.

Reflexia: Žiaci hodnotia danú aktivitu.

Reflexiu robíme aj po skončení celého celku. Na tabuľu pripravíme pomocné otázky:

Ako sa ti páčil príbeh? Čo ťa najviac zaujalo v tomto príbehu?

Čo sa ti na hodinách páčilo/nepáčilo?

Na týchto hodinách som si uvedomil

Na budúce by som

Moje postrehy: Podnet na vyučovanie tejto témy zážitkovou formou mi dali samotní žiaci, ktorí si zážitkové aktivity vyskúšali už v piatom ročníku (rozprávkový príbeh od CH. Dickensa Vianočná koleda). Spočiatku to vyzerá tak, že samotná báseň neponúka veľa – krátky, stručný dej, tri postavy – no aj napriek krátkemu textu dokážeme objaviť veľa.

Záver

Naše vyučovacie hodiny potvrdili, že žiaci boli aktívni počas celej vyučovacej hodiny, zatiaľ čo na tradičných hodinách táto aktivita absentuje. Žiaci sa naučili slobodne vyjadrovať svoj názor bez toho, aby mali nejaké zábrany. Vďaka reflexii (na konci každej zážitkovej fázy) dokázali bojovať s trémou a s neistotou.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- BEKÉNIOVÁ, Ľ. 2001. *Metodické námety na tvorivú dramatikú v škole*. Prešov : Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8045-235-0
- BRESTENSKÁ, B. et al. *Premena školy s využitím informačných a komunikačných technológií*. Košice : ELFA, 2010. ISBN 978-80-8086-143-8
- GROCHOVÁ, E. *Prax detského prednesu*. Prešov : Metodické centrum, 2000. ISBN 80-80-45-176-1
- Inovácie vo vyučovaní jazyka a literatúry*. 2008. Prešov : Pedagogická fakulta, Prešovská univerzita, 2008. ISBN 978-80-8068-795-3
- PETŘÍKOVÁ, D. 2010. *Literárna výchova pre 6. ročník základných škôl a 4. ročník gymnázií s osemročným štúdiom*. Harmanec : VKÚ, 2010. ISBN 978-80-8042-626-2
- RUSŇAK, R. Štruktúrnosť verzus mimoštruktúrnosť v didaktickej interpretácii. In *Inovácie vo vyučovaní jazyka a literatúry*. Prešov : Pedagogická fakulta, Prešovská univerzita, 2008. s.103, ISBN 978-80-8068-795-3 s. 163
- SITNÁ, D. 2009. *Metody aktívneho vyučovania : spolupráce žiakov ve skupinách*. Praha : Portál, 2009 ISBN 978-80-7367-246-1
- Štátny vzdelávací program. Slovenský jazyk a literatúra. ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie*. Bratislava : ŠPÚ, 2009.
- ŽEMBEROVÁ, V. Inovácie a metódy vyučovania literatúry. In *Inovácie vo vyučovaní jazyka a literatúry*. Prešov : Pedagogická fakulta, Prešovská univerzita, 2008. ISBN 978-80-8068-795-3, s.103.
- <http://citajmedetom.pravda.sk/klasicke-rozpravky/clanok/19423-cisarove-nove-saty/>

Summary: The article focuses on experience-based literature lessons in 5th to 9th grade (ISCED 2) which were practically proved and enabled students to make positive relation to literature and reading and raise their self-confidence and understand better complicated human relations. We present two experience-based lessons of literature.

Vážené kolegyně, vážení kolegovia,

ponúkame Vám možnosť publikovať na stránkach časopisu Pedagogické rozhľady. Vytvorili sme nové rubriky:

Moja prax (riešenie problémov vyskytujúcich sa v triede),

ŠkVP očami učiteľa (skúsenosti učiteľov s tvorbou, realizáciou a korekciami ŠkVP), **Autoevalvácia školy**.

Dovoľujeme si Vás zároveň upozorniť, že publikovaním v našom časopise môžete získať kredity podľa § 47, ods. 2 Zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a doplnení niektorých zákonov.

Za publikovanie môžete získať **1 kredit za 1 normalizovaný stranu** (1 800 znakov).

Maximálny rozsah príspevku je 9 normalizovaných strán v textovom editore MS Word.

Redakcia

INTERAKTÍVNE CVIČENIA VO VYUČOVANÍ SJL NA ZÁKLADNEJ ŠKOLE OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSEŇ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Eva Dzurková, Základná škola s materskou školou, Gogoľova 2143/7, Topoľčany

Anotácia: Príspevok sa týka prípravy, metodológie a praktického využitia interaktívnych cvičení vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry na základnej škole. Na ukážkach aplikovaných pri práci s interaktívnymi cvičeniami sa zameriavame na pozitíva a možné riziká pri zavádzaní tohto typu cvičení do školskej praxe.

Kľúčové slová: interaktívne cvičenie, využitie informačno-komunikačných technológií, kľúčové kompetencie, motivácia, spätná väzba, hodnotenie žiaka, slovenský jazyk a literatúra

Vo svojom príspevku predstavujem metodiku, formy a prostriedky práce, ktorými sa snažím zaujať žiakov a vytvoriť v nich návyky učenia sa hravou a im blízkou formou. Neodmysliteľnou súčasťou práce žiaka s interaktívnymi cvičeniami sú informačno-komunikačné technológie (ďalej IKT). Interaktívne cvičenia sú aplikovateľné frontálne, ale aj pri individuálnej práci každého žiaka so školským počítačom. Opísaná pedagogická skúsenosť je realizovateľná vo vyučovaní na všetkých typoch škôl. Dôležitým faktorom pre uvedenie si zásadného vplyvu interaktivity vo vyučovacom procese je chápanie dôležitosti významu pojmov interakcia i interaktívny a ich dosah na priebeh i výsledky vyučovania. Pri interakcii ide o vzájomné pôsobenie dvoch alebo viacerých činiteľov, interaktívny je umožňujúci vzájomnú komunikáciu, priamy vstup do programu alebo činnosti.

Učiteľ si pripraví vyučovacie hodiny tak, aby pôsobil na žiakov prostredníctvom inováčných metód a foriem vyučovania. Je prirodzené, aby škola vytvárala interaktívne vyučovacie prostredie blízke žiakovi. Čas strávený pri tvorení interaktívnych cvičení sa učiteľovi mnohonásobne vráti zlepšením výsledkov žiakov, rozvíjaním ich kľúčových kompetencií, posilňovaním sociálnych zručností i pozitívnou klímou v triede. Neoddeliteľnou súčasťou prípravy, tvorby a využívania interaktívnych cvičení je dostupný, prípadne voľne stiahnuteľný softvér. Vo svojej praxi pracujem so žiakmi v prostredí balíka Microsoft Office 2007 – Word, Excel, PowerPoint a s voľne dostupným programom Hot Potatoes.

Hlavným cieľom využívania interaktívnych cvičení v základnej škole je posilnenie **interaktivity** vo vyučovacom procese a posilnenie **spätnej väzby** ako významného motivačného faktora pre prácu žiaka v procese učenia. Smerujeme k zlepšeniu efektívnosti vyučovacích hodín a úspešnosti žiaka vo vyučovacom procese, k zvládnutiu kognitívnych cieľov a rozvíjaniu kľúčových kompetencií.

Učiteľ si musí vopred premyslieť, v ktorej časti vyučovacej hodiny bude žiak s interaktívnym cvičením pracovať, na rozvoj ktorých myšlienkových operácií je cvičenie zamerané, akou metódou si žiak osvojí vzdelávací obsah sprostredkovaný interaktívnymi cvičeniami. Okrem zvládnutia metodológie si učiteľ potrebuje pripraviť hodnotiace portfólio pre žiakov. Interaktívne cvičenia môže učiteľ uplatniť prakticky v každej fáze vyučovacej hodiny. Riešením interaktívnych cvičení sa zapája do procesu učenia široké spektrum myšlienkových pochodov. Zaujímavá je

skutočnosť, že v celom procese má žiak pocit hry a objavovania sveta poznatkov v prostredí, ktoré mu je dôverne známe a blízke.

Interaktívne cvičenia v MS Word

Východiskom pre prácu žiaka s interaktívnymi cvičeniami vytvorenými v MS Word je znalosť tohto užívateľského prostredia a dostatok zručnosti pri práci s klávesnicou. Východiskom pre prácu učiteľa je navyše skúsenosť a zručnosť v práci s tzv. formulármi. Princípom interaktívnych i-Wordov je práca s textom, riešenie úloh vo formulároch a možnosť okamžitej spätnej väzby porovnaním výsledkov svojej práce s preddefinovanými výsledkami správnych odpovedí, ktoré do cvičenia vkladá učiteľ. Žiak si porovnáva svoje odpovede s učiteľovými, ale v konečnej fáze aj s odpoveďami svojich spolužiakov.

Využitie formulárov v i-Word

Pri príprave interaktívnych cvičení v MS Word 2007 je potrebné zo strany učiteľa poznať techniku vytvárania formulárov. V karte Vývojár je v ovládacích prvkoch možnosť vytvoriť formuláre. Vo svojich i-cvičeniach pracujem najčastejšie so staršími formulármi. Tie ponúkajú možnosť vytvoriť tri typy úloh pre žiakov:

- textové pole – po zadaní textového poľa učiteľom žiak pri riešení cvičenia vpisuje do textového poľa požadované údaje, písmená, slová, vety;
- začiarkavacie políčko – žiak kliknutím označí vybranú odpoveď z ponúkaných možností;
- pole so zoznamom – učiteľ zvolí viac možností k jednej otázke, žiak kliknutím vyberie jednu z nich.

V praxi používam najčastejšie kombináciu všetkých troch typov odpovedí v jednom cvičení, aby bola zabezpečená dynamika práce s cvičením a striedanie jednotlivých druhov úloh. Pri precvičovaní pravopisných javov sa osvedčilo pole so zoznamom, z ktorého žiak vyberá jedinou správnu možnosť.

Studňa lásky – ukážka pre Word

Vyučovaci predmet: slovenský jazyk a literatúra – literárna zložka

Cieľová skupina: žiaci 5. a 6. ročníka (ISCED 2)

Téma (obsahový štandard): Čítanie s porozumením, vypracovanie úloh k textu, využitie medzizložkových vzťahov predmetu SJL.

Kľúčové kompetencie: Rozvíjať čitateľskú gramotnosť prácou s textom a úlohami vyplývajúcimi z textu. Prepojiť literárnu a jazykovú zložku predmetu slovenský jazyk a literatúra.

Výkonový štandard: Žiak rozumie prečítanému textu.

Prostredníctvom postupnosti otázok k textu chápe súvislosti výstavby textu v obsahovej i stylistickej rovine. Vie aplikovať poznatky z jazykovej zložky predmetu v úlohách súvisiacimi s literárnym textom.

Stratégie vyučovania: metóda práce s umeleckým textom, čítanie s porozumením, aplikácia poznatkov v konkrétnej činnosti, metóda samostatnej práce.

Pomôcky: počítač pre každého žiaka, MS Word, interaktívne cvičenie v počítači, v záverečnej fáze dataprojekcia, učiteľský počítač.

Práca s cvičením na vyučovacej hodine:

1. V prvej motivačnej fáze je dobré nadviazať na literárne učivo o miestnych povestiach.
2. Pred vypracovaním cvičenia žiakom vysvetlíme postup práce – v cvičení sú kombinované úlohy: začiarňacie políčka, polia so zoznamami aj textové polia. Cvičenie kladie nároky na pozornosť a sústredenosť žiaka pri čítaní východiskového umeleckého textu, upozorňujem na to žiakov v tejto fáze vyučovacej hodiny.
3. Po skončení cvičenia si môže žiak individuálne v závislosti na svojom tempe práce pozrieť správne odpovede priamo v cvičení rozkliknutím možnosti Kontrola vypracovania.
4. Ak majú cvičenie vypracované všetci žiaci, druhú časť cvičenia skontrolujeme so žiakmi pomocou dataprojekcie, aby si mohli skontrolovať správnosť svojich odpovedí spolu s triedou. Vznikne atmosféra kooperácie a vzájomnej konfrontácie učebných výsledkov.
5. V záverečnej fáze práce s cvičením necháme žiakov v riadenom rozhovore vyjadriť svoje pocity o práci s umeleckým textom.

Využitie cvičenia: v ktorejkoľvek fáze vyučovacej jednotky pri prehlbovaní a opakovaní učiva, ideálne pri opakovaní učiva o miestnych povestiach.

Odhadovaný čas práce žiakov: 25 minút.

Interaktívne cvičenia v programe MS Excel

Napriek tomu, že MS Excel je tabuľkový procesor na spracovanie číselných údajov a štatistík, má vynikajúce uplatnenie aj ako nástroj na vytváranie interaktívnych cvičení v predmete slovenský jazyk a literatúra. Pripraviť v ňom môžeme pravopisné cvičenia, úlohy zo všetkých jazykových rovín, zábavné úlohy, úlohy z teórie literatúry, úlohy na čítanie textu s porozumením, slohové učivo i didaktické testy. Najosvedčenejšou metódou práce s interaktívnymi cvičeniami v MS Exceli je samostatná, individuálna práca žiaka pri školskom počítači. Z uvedeného vyplýva nevyhnutnosť dostupnosti školského počítača na vyučovacej hodine pre každého žiaka. Najvyššie nároky sú kladené predovšetkým na učiteľa, nakoľko pri príprave a tvorbe i-Excelov je nutné ovládať formátovanie hárkov, riadkov, stĺpcov i buniek, podmienené formátovanie, zadávanie vzorcov a funkcií, zabezpečenie buniek a pod. Podrobné návody na tvorbu som umiestnila na vlastnej internetovej stránke Evanet pre učiteľov.

Rôzne druhy interaktivity v programe MS Excel

Pri práci v MS Excel môžeme pripraviť rôzne druhy interaktívnych cvičení a vyvolať tak širokú škálu interaktivity a spätnej väzby.

a) **Farebnú spätnú väzbu** zadefinovaním podmieneného

formátovania buniek využívam pomerne často. Správna odpoveď po vpísaní farebne zmení bunku, čo je veľmi rýchly indikátor správnej odpovede aj pre žiaka, aj pre učiteľa kontrolujúceho priebežnú činnosť žiaka v cvičení. Najvhodnejší je tento druh spätnej väzby pre žiakov mladšieho veku (6 – 12 rokov). Farebný vnem pri správnej odpovedi dáva rýchle potvrdenie správnosti. Nevýhodou pre učiteľa je z hľadiska hodnotenia žiaka dichotómia odpovede (správna alebo nesprávna). Z tohto dôvodu je vhodný tento druh cvičenia pri precvičovaní a fixácii učiva.

	PODMET	PRÍSUDOK
1. Moja sestra píše vždy zaujímavé slohy.	sestra	píše
2. Vymýšľa krásne príbehy.	(ona)	vymýľa
3. Myšlienky ľahko ukladá na papier.		
4. Sestra je nádejná spisovateľka.		
5. Už sa výborne.		

Obr. 1 Farebná spätná väzba v interaktívnom MS Exceli

(Zdroj: vlastný návrh)

b) **Percentuálne vyhodnotenie úspešnosti** žiaka je vynikajúcim príkladom hodnotenia i **klasifikácie** žiaka zo strany učiteľa. Nadefinovaním správnych podmienok cez zadané funkcie a vzorce buniek sa efektívne a vo veľmi krátkom čase vyhodnotia výsledky žiaka v jednotlivých odpovediach cvičenia. Učiteľ môže nastaviť klasifikačnú stupnicu priamo do cvičenia, čím sa rýchlosť vyhodnotenia úspešnosti žiaka stáva otázkou sekúnd. Cvičenie sa samozrejme dá uložiť, vytlačiť a zarchivovať ako písomné preverovanie vedomostí žiaka vo vyučovacom predmete.

plavky		žena
nohavice	x	ulica
bradlá	x	mesto
Vráble	x	stroj
nožnice	x	ulica
Košice	x	ulica

Pozri si vyhodnotenie:
 Maximálny počet bodov: 30
 Počet Tvojich bodov: 12
 ÚSPĚŠNOST': 40%

Obr. 2 Percentuálne vyhodnotenie úspešnosti žiaka

(Zdroj: vlastný návrh)

c) **Odkrývanie obrázka** patrí k jednej z možností didaktickej hry vo vyučovaní. Cieľom je správnym riešením čiastkových odpovedí v bunkách odkryť postupne celý skrytý obrázok. Aktivita je veľmi vhodná pre deti mladšieho školského veku. Je to spôsob precvičovania a preverovania vedomostí žiakov hravou a zábavnou formou, preto tento typ i-Excelu neklasifikujem a využívam ho najmä v 5. a 6. ročníku.

E14: v__roba	E15: priem__sel	E16: v__razstvo	E17: b__dek	F15: m__ska	F16: p__šná	F17: jaz__kový
G14: s__tko	G17: v__šne	H15: p__šťalka	H16: m__dielko	H17: z__vame	H18: prikr__vka	I14: s__koruky
		I15: b__tka	I16: m__ (mne)			

Obr. 3 Odkrývanie obrázka zadávaním správnych odpovedí

(Zdroj: vlastný návrh)

Hra na holiča – ukážka pre Excel

Vyučovaci predmet: slovenský jazyk a literatúra – jazyková zložka

Cieľová skupina: žiaci 3., 4. ročníka (ISCED 1), 5. a 6. ročníka (ISCED 2)

Téma (obsahový štandard): Pravopis y/ý, i/í po obojakých spoluhláskach.

Ciele a kľúčové kompetencie: Precvičiť si pravopisné javy pri písaní ypsilonu a joty po obojakých spoluhláskach, aplikovať poznatky o pravopisných zákonitostiach v tzv. vybraných slovách. Kompetencia pracovať s IKT, medzipredmetové vzťahy s informatickou výchovou v 3. a 4. ročníku, s informatikou v 5. ročníku (adresa bunky).

Výkonový štandard: Žiak vie bezchybne aplikovať pravopisné zručnosti v slovách s obojakými spoluhláskami.

Stratégia vyučovania: metóda didaktickej hry pri precvičovaní a upevňovaní vedomostí, aplikácia poznatkov v konkrétnej činnosti, metóda samostatnej práce, didaktická hra, okamžitá spätná väzba.

Pomôcky: počítač pre každého žiaka, MS Excel, interaktívne cvičenie v počítači.

Práca s cvičením na vyučovacej hodine:

1. Pred riešením cvičenia zopakujeme so žiakmi obojaké spoluhlásky, žiaci uvedú príklady na vybrané slová.
2. Pred začiatkom samostatnej práce žiakov s cvičením vysvetlíme postup didaktickej hry – žiak bude postupne vpisovať chýbajúce písmeno do tmavosivej bunky (preveríme si, či všetci žiaci vedia čítať adresu bunky). Cieľom i-cvičenia je „oholiť bradu“, čiže docieľiť, aby sa správnosťou všetkých odpovedí tmavosivé bunky zmenili na ružové.
3. Riešenie i-cvičenia je realizované individuálnou prácou každého žiaka pri jemu pridelenom školskom počítači, individuálnym tempom.
4. Výhodou spätnej väzby je jej rýchlosť, v okamihu vyplnenia bunky písmenom žiak vie, či odpovedal správne alebo nesprávne.
5. Cvičenie je určené na oživenie vyučovacej hodiny a inováciu spôsobu vyučovania a utvrdzovania pravopisných javov.

Využitie cvičenia: v ktorejkoľvek fáze vyučovacej jednotky pri precvičovaní a fixácii pravopisných

zručností žiakov.

Odhadovaný čas práce žiakov: 15 – 20 minút.

Prínosy (výsledky): individualizácia práce žiaka, možnosť okamžitej spätnej väzby priamo v závere cvičenia, možnosť okamžitého výsledného hodnotenia vo forme percentuálnej úspešnosti, resp. aj známky, objektivita pri hodnotení učebných výsledkov žiaka, autokontrola a možnosť autokorekcie dosiahnutých výsledkov, rozvoj myšlienkových operácií žiaka v rovine analýzy, syntézy, komparácie, abstrakcie, konkretizácie i dedukcie, variabilita pri osvojovaní, fixácii alebo preverovaní učiva – rôzne typy interaktivity v i-Exceloch, rôzne typy spätnej väzby pre žiaka, rozvíjanie počítačovej gramotnosti pri samostatnej práci žiaka s klávesnicou, možnosť uložiť vypracované cvičenie do počítača a vytvoriť jeho tlačенú verziu.

Riziká: zlyhanie technických prostriedkov, nedostatočné kapacitné možnosti školy v počte počítačov v učebni k počtu žiakov, automatické hľadanie správnej odpovede „skúšaním“ z ponúkaných možností bez tvorivého prístupu – len v niektorých typoch i-Excelov, zvýšené nároky na učiteľa pri tvorbe interaktívnych cvičení v MS Excel, odborná znalosť práce s programom MS Excel a počítačová zručnosť na pokročilej úrovni.

Odporúčania: Cvičenia v MS Excel sa dajú efektívne využívať v každej fáze vyučovacej hodiny. Sú osvedčeným typom didaktickej hry – odkrývanie obrázkov, farebná spätná väzba. Cvičenia s naprogramovanou percentuálnou úspešnosťou alebo i klasifikáciou žiaka sú objektívnym meradlom žiackeho výkonu. Pomáhajú učiteľovi zabezpečiť objektivitu hodnotenia vedomostí žiakov. Často vo svojej pedagogickej praxi využívam najmä túto vlastnosť programu.

Moderné informačno-komunikačné technológie sú mocným nástrojom v učiteľových rukách a bolo by škodou, keby ich nevedel využiť v prospech svojich žiakov.

Priemerný učiteľ rozpráva.

Dobry učiteľ vysvetľuje.

Výborný učiteľ ukazuje.

Najlepší učiteľ inšpiruje.

Artemus Ward

Summary: The article concerns about preparation, methodology and practical usage of interactive exercises in education of Slovak language and literature on primary school. On samples applied with interactive exercises we focus on positive impacts and possible risks which might occur in connection with this type of exercises.

VAŠE MOŽNOSTI NA SPOLUPRÁCU

Sledujte aktuálne oznamy na webovej stránke MPC: Metodicko-pedagogické centrum vyhlásilo výzvy pre pedagogických a odborných zamestnancov na pozíciu *Odborný poradca vo vzdelávaní* v rámci národného projektu Profesijný a kariérový rast pedagogických zamestnancov. V rokoch 2011 – 2012 boli vyhlásené už tri výzvy na predkladanie *osvedčených pedagogických skúseností (OPS) edukačnej praxe a osvedčených odborných skúseností (OOS) odbornej praxe pre účely skvalitnenia edukačnej praxe ZŠ a SŠ v SR.*

V roku 2013 sú plánované ďalšie dve kolá výziev, ktoré budú zverejnené na internetovej stránke MPC. Cieľom jednotlivých výziev je vybrať pedagogických a odborných zamestnancov, ktorí spracujú inovatívne námety z výchovno-vzdelávacieho alebo poradenského procesu v školách a školských zariadeniach. Výstupy úspešných uchádzačov budú verejne prezentované ako *osvedčené pedagogické skúsenosti (OPS) edukačnej praxe a osvedčené odborné skúsenosti odbornej praxe (OSO) pre účely skvalitnenia edukačnej praxe základných a stredných škôl a školských zariadení v SR.*

PREMENA TRADIČNEJ ŠKOLY NA UČIACU SA OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSEŇ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Dagmar Boháčiková, Základná škola, Kovarce 164

Anotácia: Príspevok ponúka základné východiská a ciele predmetu objavovanie sveta, ktorý je zameraný hlavne na rozvíjanie kritického myslenia a tvorbu projektov a prezentačných zručností. Opisuje niekoľko metód zasadených do rámca EUR a ich konkrétnu realizáciu v tomto novom vyučovacom predmete na primárnom stupni vzdelávania.

Kľúčové slová: kritické myslenie, projektové vyučovanie, rámec EUR – evokácia, uvedomenie si významu, reflexia, objavovanie sveta, inovačné vyučovacie metódy, aktivita a tvorivosť žiakov.

V dnešnom stále komplikovanejšom svete je nutné, aby mladí ľudia boli schopní riešiť zložité problémy, kriticky hodnotiť svoje okolie, zvažovať alternatívne názory a uskutočňovať premyslené rozhodnutia. Je zrejme, že táto problematika by mala byť riešená už od detstva a aj prostredníctvom školy. Pedagógovia, počnúc autormi učebných osnov a končiac učiteľmi, musia sústavné hľadať odpoveď na otázku, ako najlepšie pripraviť deti na úspešný, prosperujúci a produktívny život v budúcnosti, ktorého kontúry však ešte nepoznáme. Už dlho diskutujeme o význame učenia sa faktografickým vedomostiam oproti učeniu sa vedomostiam praktickým a koncepčným. Tí, ktorí obhajujú dôležitosť faktografického učenia, majú obyčajne predstavu, že jestvuje určitá sústava vedomostí, ktoré – ak si ich žiaci osvoja – pripraví žiakov na to, aby sa mohli stať plnohodnotnými členmi spoločnosti. Zástancovia názoru, že koncepčné vedomosti a praktické skúsenosti sú najdôležitejšie, odôvodňujú tým, že poznatky samy o sebe ešte nestačia. Akékoľvek vedomosti majú hodnotu len vtedy, ak sú užitočné a užitočné sú vtedy, ak im rozumieme z koncepčného hľadiska a dokážeme ich prakticky, tvorivo a kriticky aplikovať.

Nikto nepochybuje o tom, že fakty majú svoj význam. Napriek tomu sa názor, že existuje istý súbor vedomostí, ktorý pripraví žiakov primeraným spôsobom pre budúcnosť, javí s ohľadom na rýchle spoločenské zmeny stále menej udržateľný. Hlavnou úlohou pre žiakov je naučiť sa efektívne učiť a myslieť kriticky, vedieť samostatne hodnotiť informácie a myšlienky a potom ich vo svojej činnosti správne využívať, vedieť posúdiť fakty z rozličných hľadísk, posudzovať ich pravdivosť a hodnotu a určovať ich celkový význam z hľadiska vlastných potrieb a zámerov. Budúcnosť bude patriť tým, ktorí kriticky skúmajú informácie a konštruujú vlastnú realitu. Preto som sa rozhodla vo svojom príspevku opísať niekoľko metód, ktoré rozvíjajú kritické myslenie nielen u žiakov, ale aj u učiteľov a rodičov a vďaka ktorým môžeme naplňať náš ŠkVP – „Učíme sa učiť“. Tieto metódy používam na vyučovacích hodinách pri tvorbe projektov a rozvoji prezentačných zručností.

Vo svojom príspevku stručne rozoberám učebné osnovy vyučovacieho predmetu objavovanie sveta a predkladám metódy a ukážky vyučovacích hodín tohto predmetu rozpracované do rámca EUR.

Objavovanie sveta – nový predmet v ŠkVP

Jednou z možností ako možno vyučovať prierezovú tému tvorba projektov a prezentačných zručností v rámci ŠkVP je, že si škola v rámci voliteľných predmetov vypracuje vlastné učebné osnovy pre vlastný predmet. Aj naša škola túto možnosť využila. Vytvori-

la som učebné osnovy pre predmet **objavovanie sveta**, ktorý sa vyučuje v 1. – 4. ročníku na našej škole. Základným prvkom vyučovacieho predmetu **objavovanie sveta** je projektové vyučovanie a využívanie takým metód a stratégií, ktoré rozvíjajú kritické myslenie žiakov. Zároveň v ňom uplatňujeme metódy a formy orientované na rozvoj vyšších myšlienkových operácií, pozornosť venujeme riešeniu praktických úloh potrebných v živote žiaka a samostatnému mysleniu. Pre úspech je potrebné vytvoriť vyučovacie prostredie, ktoré by zamestnalo žiakov a umožnilo im premýšľanie, vytvoriť zmysel zo skúseností. V rámci jednotlivých vyučovacích hodín žiaci riešia úlohu alebo systém rozpracovaných úloh – projektov väčšinou komplexného charakteru. Aktívny je žiak, učiteľ je koordinátorom, manažérom a konzultantom. Žiaci nadobúdajú nové informácie a osvojujú si dôležité zručnosti. Projektové vyučovanie má významnú úlohu pri získavaní záujmu o riešenie úlohy, pri motivácii žiakov, rozvíja zručnosti pri vyhľadávaní a hodnotení informácií, rozvíja zručnosti, ktoré sa dajú využiť v praktickom živote. Tiež rozvíja schopnosť aplikovať získané vedomosti, vychováva k samostatnosti a zodpovednosti. Umožňuje prepojenie školskej teórie s praxou. Projektová výučba si vyžaduje úzku spoluprácu učiteľa a žiaka. Nevyhnutným predpokladom pre tento typ vyučovania sú organizačné, pedagogické a odborné schopnosti učiteľa ako aj odpovedajúce materiálne vybavenie školy. Projektové vyučovanie predpokladá špecifické usporiadanie učiva ako je na školách obvyklé a hlavne dostatok času, aby si ho žiak osvojil.

Predmet objavovanie sveta vytvára základný prvok, zohľadňujúci nadštandardnú úroveň vzdelávania detí. V rámci tohto predmetu sa výučba na prvom stupni rozširuje, prehĺbuje a obohacuje o také témy, činnosti a aktivity, ktoré zodpovedajú kognitívnej úrovni žiakov a zároveň nadväzujú na ich špecifické záujmy. V rámci predmetu objavovanie sveta žiaci pracujú s knihami, encyklopédiami, informačnými a komunikačnými technológiami, riešia problémové úlohy a tvorivé úlohy, vypracúvajú pracovné listy, tvoria samostatné výstupy – formou referátov, makiet, predmetov, máp, modelov, atď., ktoré súvisia so spracovanou a preberanou témou. Objavovanie sveta umožňuje široké využitie medzipredmetových vzťahov. Učiteľ, v rámci tohto predmetu, pre žiakov vytvára čo najviac podnetov na získavanie nových poznatkov. Najdôležitejšími prvkami predmetu objavovanie sveta sú získavanie nových informácií, vlastných skúseností, sumarizácia nových poznatkov, práca s literatúrou, vyhľadávanie zdrojov informácií a samostatný prístup k zadanej úlohe. Je to kvalitná predpríprava pre špecifické postupy a prácu vo

vyšších ročníkoch.

Hlavným cieľom predmetu objavovanie sveta nie je preberanie učiva vyšších ročníkov, ale prostredníctvom štúdia problematiky do hĺbky sa naučiť pracovať s rôznymi zdrojmi informácií a aplikovať tieto poznatky v ďalších činnostiach a predmetoch. Takisto nie je základným cieľom získavanie nových informácií a ich zapamätávanie. Informácie sú najmä prostriedkom a základňou pre aplikáciu tvorivých, problémových úloh, tvorbu projektov a rozvíjanie tvorivosti a vyšších úrovní myslenia žiakov, ako aj ich samostatnosti a vnútornej motivácie. Preto sa využívajú najmä hrové metódy, atmosféra je uvoľnená, hlavným hnacím motorom práce je zanietenosť žiakov, ale aj učiteľa pre danú problematiku.

Témy k predmetu objavovanie sveta sú vyberané tak, aby čo najviac uspokojili túžbu dieťaťa objavovať, skúmať a bádať. Objavovanie sveta dáva žiakom možnosť výberu tej témy (oblasti), ktorá ich najviac zaujíma, preto sú témy volené dostatočne široko. Okrem prípravy na samostatné štúdium sa žiaci učia pracovať v tíme svojich spolužiakov, akceptovať ich názory a vytvoriť spoločný výstup. V rámci predmetu objavovanie sveta sa žiaci učia aj argumentovať a obhajovať svoje názory. Všetky vedomosti, schopnosti a zručnosti získané v tomto predmete, žiaci využijú pri príprave a prezentácii svojich portfólií. Učebné osnovy k predmetu objavovanie sveta sú variabilné a pedagóg ich (samotné témy) vyberá a aplikuje podľa aktuálnej úrovne a záujmov žiakov danej triedy, tiež aktuálnej spoločenskej situácie.

Predmet objavovanie sveta učím štvrtý rok. Vyskúšala som si vyučovanie vo všetkých ročníkoch primárneho vzdelávania. Počas jednotlivých hodín sa snažím dodržiavať rovnakú štruktúru hodiny, ktorá je rozpracovaná do rámca EUR a využívať metódy a stratégie, ktoré sú zamerané na rozvíjanie kritického myslenia. V 1. ročníku vo vyučovaní preferujem frontálnu a samostatnú formu práce, nakoľko prváci nevedia samostatne čítať a písať a je potrebné ich jednotlivé metódy a zručnosti tvorby projektov naučiť od začiatku. V 2., 3. a 4 ročníku už používam pravidelne všetky formy práce, dominuje však práca v skupinách a tvorba skupinových projektov a portfólií.

Interaktívny poznámkový systém pre efektívne čítanie a myslenie – IPSEČM

Cieľ aktivity

Žiaci sa naučia:

- si vybaviť čo už o téme vedieť skôr než začnú čítať informatívny článok,
- používať svoj súhlas a nesúhlas ako základ produktívnej diskusie,
- si stanoviť svoj vlastný dôvod na čítanie,
- označiť materiál na čítanie ako prostriedok zlepšenia pochopenia a zapamätávania si,
- premýšľať o tom čo čítali a dozvedeli sa ako jednotlivci a ako člen skupiny učiacich sa.

Opis aktivity

Pred čítaním

Uvedte tému hodiny, na ktorej budete čítať. Žiaci vo dvojiciach napíšu, čo vedia - alebo si myslia, že vedia o téme. Požiadajte dvojice, aby sa podelili so svojimi myšlienkami s celou skupinou; zaznamenávajúte všetky ich

nápady na tabuľu. Poukážte na oblasti, kde sa zhodujú a kde rozchádzajú. Podporte ich v diskusii, priateľskej výmene rozchádzajúcich sa názorov a schopnosti zastať sa svojej myšlienky.

Počas čítania (Žiaci používajú Interaktívny poznámkový systém)

Dajte žiakom pokyn, aby si počas čítania článku urobili nasledovné značky do textu:

háčik = potvrdenie toho, čo som si myslel/a

(-) mínus = v rozpore s tým, čo som si myslel/a

(+) plus = nová informácia

(?) otáznik = nejasné.

Po prečítaní

Vo dvojiciach, žiaci prediskutujú čo si prečítali tak, že si porovnajú pôvodné záznamy a značky, ktoré urobili v článku. Potom sa vrátte k jednotlivým položkám na veľkej triednej tabuli a požiadajte žiakov, aby:

- potvrdili alebo zmenili situáciu,
- pridali k tabuľke informácie,
- všimli si, ktoré položky sú potvrdené, alebo ktoré otázky po prečítaní článku zostali, nezodpovedané.

Čo sa deje počas aktivity

Každý žiak si aktivizuje svoju znalosť témy počas zoznamu informácií, ktoré už vie. Keďže žiaci pracujú vo dvojiciach, vzájomne sa učia a získavajú prax vo vyjasňovaní si rozdielov. Všetci žiaci majú svoj osobný zoznam informácií, teda sa môžu aktívne zapojiť do pridávania informácií ku hároku, ktorý je na tabuli. Tento zoznam a interaktívny systém poznámok poskytnú rámec na vybudovanie vedomosti o téme v procese čítania, aby získali odpoveď na svoje otázky a nové vedomosti. Žiaci premýšľajú o tom čo čítali a naučili sa, keď porovnávajú pôvodný zoznam na tabuli so svojimi značkami. Žiaci si rozšíria obsah toho o čom premýšľali pri čítaní, keď reagujú na pôvodnú tabuľku/hárok vyvesený v triede a zúčastňujú sa na diskusii o jednotlivých bodoch, aby si ich potvrdili, zmenili ich, pridali k nim alebo naučili sa o nich niečo viac.

Odporúčania pre prax:

IPSEČM môže byť použitý s akýmkoľvek článkom, ktorý sa zaoberá aktuálnou informáciou. Na 1. stupni základnej školy odporúčam používať len dve značky alebo dve farby. Modrá – vedel som, červená – nevedel som, je to pre mňa nová informácia. IPSEČM používame prevažne v druhej časti rámca EUR – v uvedomení si významu, ale nesmieme zabudnúť na to, že brainstorming je potrebný zaradiť do prvej fázy rámca a to do evokácie.

Zhromažďovanie pojmov (Zhľukovanie)

Cieľ aktivity

Žiaci sa naučia:

- overiť znalosti a predstavy o danej téme
- voliť slová, ktorými vyjadrujú svoje myšlienky
- uvažovať o nápadoch iných
- formulovať vecné otázky do diskusie
- čítaním nachádzať odpovede na vecné otázky

Opis aktivity

Učiteľ zvolí jeden, dva alebo tri dôležité pojmy a napíše každý výraz na samostatný hárok alebo fóliu. Žiaci pracujú v skupinách po 3–5; každá skupina si určí zapisovateľa a hovorcu. Učiteľ určí jeden pojem. Každá skupina

formou brainstormingu vyhľadáva a zapisuje slová, ktoré sa spájajú s daným pojmom. Každá skupina oznámi triede jednu myšlienku zo svojho zoznamu a podľa počtu skupín môžeme požiadať každú skupinu ešte o jedno slovo. Učiteľ zapisuje slová na tabuľu. Ten istý proces brainstormingu, oznámenia slova zo zoznamu a jeho zapísania na tabuľu sa opakuje s druhým a tretím pojmom. Učiteľ vyzve skupiny, aby diskutovali o tom, ako dané dva alebo tri pojmy spolu súvisia. V diskusii celej triedy sa formulujú otázky, ktoré súvisia s danými pojmami. Žiaci čítajú súvisiaci materiál (alebo sa zúčastnia na inej inštruktážnej aktivite), potom o materiáli diskutujú z hľadiska otázok, ktoré položili po brainstormingu a oznámení.

Čo sa deje počas tejto aktivity

V diskusii malých skupín sa evokujú jestvujúce predstavy žiakov o dôležitých pojmoch. Pritom, keď žiaci počúvajú svojich spolužiakov, sa objavujú nové alebo neočakávané nápady. Diskusia celej triedy podporuje uznanie a ocenenie diverzity myslenia v rámci skupiny. Využitie informácií, napísaných na tabuli, k formulácii otázok vytvára štruktúru myslenia o tom, ako pojmy súvisia. Zapisovanie nápadov a formulovanie otázok vytvára štruktúru pre čítanie a získavanie významu pojmov z materiálu.

Odporúčania pre prax:

Zhlukovanie, alebo inak povedané zhromažďovanie pojmov, sa dá použiť aj pri samostatnej alebo frontálnej práci a taktiež aj na jeden pojem, nie je potrebné spracovávať najmä pri malých deťoch niekoľko pojmov naraz.

Overené prínosy mojej pedagogickej skúsenosti

Zavedením metód kritickej pedagogiky do procesu učenia som sa snažila naplniť hlavný cieľ kritickej pedagogiky, naučiť svojich žiakov efektívne sa učiť a kriticky myslieť.

S radosťou môžem skonštatovať, že pravidelným používaním spomínaných metód na vyučovacích hodinách sa mi tento cieľ darí naplňovať a u mojich žiakov nastal posun v myslení.

Počas jednotlivých aktivít sa žiaci naučili:

- aktivovať vedomosti, ktoré majú o téme, overiť znalosti a predstavy o danej téme, skúmať tému z rôznych pohľadov – perspektív, prepájať informácie z rôznych zdrojov, kriticky myslieť o vzťahu medzi predchádzajúcimi vedomosťami a novými informáciami, uvažovať o tom ako pojmy súvisia,
- tvoriť otázky, ktoré by chceli skúmať, zamyslieť sa nad odpoveďami na ich otázky, odpovedať na otvorené otázky týkajúce sa hlavných myšlienok prednášky, skúmať otázky nadhodené v prednáške, čítaním nachádzať odpovede na vecné otázky,
- vytýčiť si cieľ pre čítanie, počúvanie, objavovanie myšlienok, stanoviť si svoj vlastný dôvod na čítanie, označiť materiál na čítanie ako prostriedok zlepšenia, pochopenia a zapamätávania si,
- diskutovať o myšlienkach s partnerom, používať svoj súhlas a nesúhlas ako základ produktívnej diskusie, formulovať vecné otázky do diskusie,
- prezentovať svoje myšlienky pred väčšou skupinou, vyjadriť komplexnú informáciu niekoľkými slovami,

- využívať rôzne metódy na demonštráciu pochopenia, vyhľadať najdôležitejšie informácie v texte, načúvať myšlienkam iných ľudí o téme,
- premýšľať o tom, čo čítali a dozvedeli sa ako jednotlivci a ako člen skupiny,
- vážiť si rozdiely, klásť dôraz na emocionálne a sociálne aspekty osobnosti,
- organizovať myšlienky a vysvetľovať ich organizáciu, organizovať svoje znalosti tak, aby ich ostatní pochopili, počúvať čo si myslia iní ponoriť sa do koncepcií a privlastniť si ich,
- analyzovať a porovnávať myšlienky a pojmy, hľadať spoločné prvky, vlastnosti, analyzovať informáciu predstavenú inými, objavovať vzťahy medzi myšlienkami a pojmami, zvoliť slová, ktorými vyjadruje svoje myšlienky, uvažovať o nápadoch iných,
- samostatne a tvorivo pracovať, plánovať vlastnú prácu a dokončiť ju, niesť zodpovednosť za svoju prácu a prekonávať prekážky, prezentovať svoju vlastnú prácu, vystupovať, správne sa vyjadrovať, argumentovať, spolupracovať, komunikovať, tolerovať a prijímať iné názory, hodnotiť svoju prácu a prácu iných.

V každom ročníku sme si vytvorili celoročné skupinové projekty, ktoré sa skladajú z jednotlivých čiastkových projektov. Výstupom celoročného učiva v každej triede je vedecká konferencia. Veľmi dôležitý aspekt v predmete objavovanie sveta tvorí aj samotná prezentácia práce žiakov a proces hodnotenia a sebahodnotenia. Je vhodné a žiaduce jednotlivcov alebo skupinu žiakov aj slovne oceniť počas hodiny, priebežne i na konci vyučovacej hodiny. Žiaci by mali tiež mať priestor na vyjadrenie svojich pocitov z priebehu hodiny, ako sa cítili, ako sa im hodina páčila, v čom by privítali zmenu. **Hodnotenie** sa orientuje hlavne na detské hodnotenie priebehu celej akcie a prezentáciu jej výsledkov. Rovnocenne sa tu uplatňuje samozrejme i hodnotenie zo strany učiteľa. Hodnotenie žiaka musí byť komplexné, otvorené a založené na princípe individuálneho prístupu. Prevládajúcim znakom smerom k žiakovi je **pozitívne hodnotenie** a pravidelné oboznamovanie žiakov s výsledkami hodnotenia. Pri hodnotení pristupujem ku každému žiakovi individuálne. Neporovnávam výsledky detí medzi sebou, ale hodnotím každého žiaka podľa jeho schopností. Žiakov postupne vediem k tomu, aby sa vedeli ohodnotiť sami, ale dokázali ohodnotiť aj výkon svojho spolužiaka.

Záver

Tradičné vyučovacie hodiny prinášajú málo zaujímavosti, tvorivosti a efektivity. Preto som sa rozhodla v príspevku popísať niekoľko metód, pomocou ktorých môžeme žiakov naučiť sa efektívne učiť a myslieť kriticky. Tieto metódy môžu pomôcť všetkým učiteľom vyučovať vyučovacie predmety príťažlivejšie a pestrejšie.

Bola by veľká škoda keby sme práve my, učitelia spôsobili u detí hneď pri vstupe do školy nechúť a sklamanie len preto, že sme nedokázali vyvolať v nich radosť z učenia ako mohutný nenahraditeľný prameň energie. Veď takmer každé dieťa väčšinou prekračuje prvýkrát prah školy s veľkou radosťou, vzrušením a nádejami.

Výtah spracovali: Darina Bačová, Mária Onušková

Tab.: Ukážka vyučovacej hodiny s využitím predchádzajúcich metód a rámca EUR.

Téma: Lev púšťový		
Ročník: druhý		
Cieľ: Čítaním nachádzať odpovede na vecné otázky a voliť slová, ktorými sa dajú vyjadriť svoje myšlienky.		
Obsahový štandard: pomôcť vytvoriť v triede prostredie pozitívne ovplyvňujúce sociálny aspekt vývinu žiakov smerom k spolupráci a zodpovednosti za vlastné učenie a správanie		
Výkonový štandard(žiak sa naučí): - overiť znalosti a predstavy o danej téme - zvoliť slová, ktorými vyjadruje svoje myšlienky - uvažovať o nápadoch iných - formulovať vecné otázky do diskusie - čítaním nachádzať odpovede na vecné otázky - vytvoriť ZHLUKOVANIE - prezentovať svoju vlastnú prácu, vystupovať, správne sa vyjadrovať - hodnotiť svoju prácu a prácu svojich spolužiakov		
Použité metódy: zvieratá a aký som, vymenuj – zatried' – označ, IPSEČM, zhlukovanie		
Prostriedky a pomôcky: papiere, fixky, PC, dataprojektor, obrázky zvierat, text z knihy Hlasy zvierat v ZOO, tabuľa, prezentácia v PowerPointe		
Čas: 45 min		
EVOKÁCIA	UVEDOMENIE SI VÝZNAMU	REFLEXIA
ZVIERATÁ A AKÝ/Á SOM	- čítanie textu z publikácie Hlasy zvierat v ZOO, s. 19-20 IPSEČM	ZHLUKOVANIE
- štyri papiere s názvami zvierat Lev, Gorila, Kobra, Ara nalepíme na steny miestnosti - požiadame žiakov, aby si stali k tomu zvieratú, ktoré najviac pripomína ich momentálnu náladu - každý žiak pred celou triedou povie, prečo si vybral dané zviera VYMENUJ – ZATRIED' – OZNAČ - individuálny brainstorming k téme - napíšeme informácie z brainstormingu na tabuľu - roztriedime informácie a označíme skupinku nápadov	- modrou farbou vyznačujeme kľúčové slová - informácie, ktoré vieme - červenou farbou vyznačujeme kľúčové slová - informácie, ktoré nevieme - konfrontácia prečítaného textu s tabuľou - žiaci rozprávajú čo si myslia o tom, čo sa dozvedeli - dopisujú nové informácie - prezentácia v PowerPointe	- napísanie slova LEV do stredu papiera - žiaci pracujú v skupinách a diktujú slová, ktoré im prichádzajú na myseľ v súvislosti s danou témou - vyznačujú spojenia medzi myšlienkami, ktoré nejako medzi sebou súvisia - prezentácia jednotlivých prác pred celou triedou - zhodnotenie aktivity žiakov, - sebahodnotenie, pochvala.

Prameň: vlastný návrh.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- FIRTH, R. 2001. *Dinosauria*. Praha : Ottovo nakladateľstvá – Cesty, 2001. ISBN 80-7181-780-5
- HAVELKOVÁ, S. KRIŽANOVÁ, D. 2010. *Hrdinovia dejín*. Trenčín : AD TEAM, 2010 ISBN 978-80-970456-9-2
- MEREDITH, K. S., STEELE, J. L., TEMPLE, Ch. 1997. *Ako formovať hlbavých čitateľov*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- MEREDITH, K. S., STEELE, J. L., TEMPLE, Ch. 1997. *Pisateľská dielňa : od osobného prejavu k argumentácii*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- MOTYČKA, V. 2009. *Hlasy zvierat v ZOO*. Bratislava : Raabe Slovensko, 2009. ISBN 978-80-89182-42-8
- STEELE, J. L., MEREDITH, K. S., TEMPLE, Ch. 1997. *Ďalšie stratégie na rozvíjanie kritického myslenia*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- STEELE, J. L., MEREDITH, K. S., TEMPLE, Ch. 1997. *Metódy na podporu kritického myslenia*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- STEELE, J. L., MEREDITH, K. S., TEMPLE, Ch. 1997. *Rámec pre kritické myslenie vo vyučovaní*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- TEMPLE, Ch., STEELE, J. L., MEREDITH, K. S. 1997. *Čítanie, písanie a diskusia vo vyučovacích predmetoch*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.
- TEMPLE, Ch., STEELE, J. L., MEREDITH, K. S. 1997. *Plánovanie hodiny a hodnotenie*. Bratislava : Združenie Orava pre demokraciu vo vzdelávaní, 1997.

Summary: The article describes basis and aims of the subject discovering world which is focused mainly on development of critical thinking and doing a project and presentation skills. There is a description of several methods in framework of EUR and their realization in new school subject on primary level of education.

ROZPRÁVKOVÁ MATEMATIKA INTERAKTÍVNE OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSEŇ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Romana Frková, Základná škola, Československej armády 22, Prešov

Anotácia: Vo svojom príspevku ponúkam vypracované stránky predvádzacích zošitov v programe Activinspire na interaktívnej tabuľi v matematike. Ide v ňom o vyvedenie a písanie číslíc od 1 do 9 pomocou rozprávok, ktoré sú deťom dobre známe.

Kľúčové slová: matematika, informačno-komunikačné technológie, interaktívna tabuľa, kľúčové kompetencie, prierezové témy

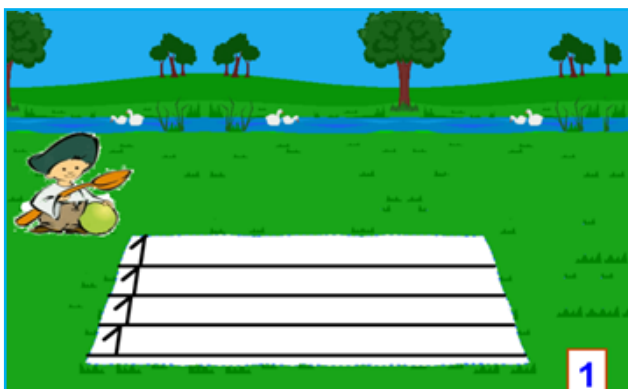
V príspevku ponúkam svoju odpoveď na otázku: ako využívať interaktívnu tabuľu v programe Activinspire a prezentujem ukážky práce s interaktívnou tabuľou na hodinách matematiky v prvom ročníku. Ponúkam interaktívne stránky, ktoré som využila pri vyvodzovaní číslíc od jeden do desať s využitím rozprávok, napríklad pri vyvedení číslice 2 – Pat a Mat. Ako ukážky som do tohto príspevku vybrala predvádzacie listy z rozprávok: Janko Hraško – č. 1, Tri prasiatka – č. 3, Ťahal dedko repku – č. 6, Osmijanko – č. 8.

Janko Hraško

Tieto stránky v programe ActiveInspire (v texte sú zobrazené ako obrázky) sú venované nácviku písania číslice jeden, úlohy sú určené na frontálnu prácu žiakov a určovanie počtu predmetov. V rámci tejto stránky je možné využiť prierezovú tému environmentálnej výchovy, konkrétne domáce zvieratá a starostlivosť o ne. Na obr. 1 je základnou úlohou určovanie počtu predmetov a domácich zvierat na dvore. Už na prvý pohľad žiaci určia číslicu jeden dané predmety a zvieratá. Premiestňujú k nim číslicu jeden. Za správne vypracovanú stránku si môžu žiaci pozrieť úvodnú rozprávku Janko Hraško, ktorá je umiestnená na tejto stránke. Kliknutím na ikonu v rohu stránky sa otvorí okienko s rozprávkou.

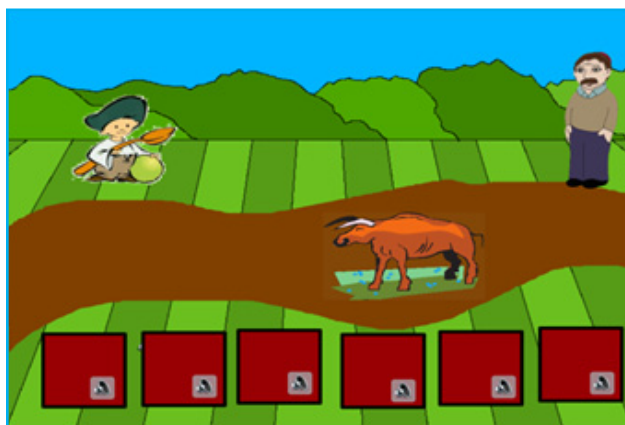
Obr. 1 Predvádzací list: Janko Hraško

Obr. 2 Predvádzací list Janko Hraško

Na obr. 2 (2. stránka predvádzacieho zošita) žiaci nacvičujú písanie číslice jeden, kliknutím na ikonku ceruzy sa im prepne nástroj na hlavnom paneli. Motiváciou pre vypísanie riadkov číslice jeden je získanie halušiek pre Janka Hraška, ktorý sa chce dostať na druhú stranu potôčika. Po dokončení písania číslice jeden kliknú na obrázok Janka Hraška, kde sa im ukážu halušky, ktoré použijú na most.

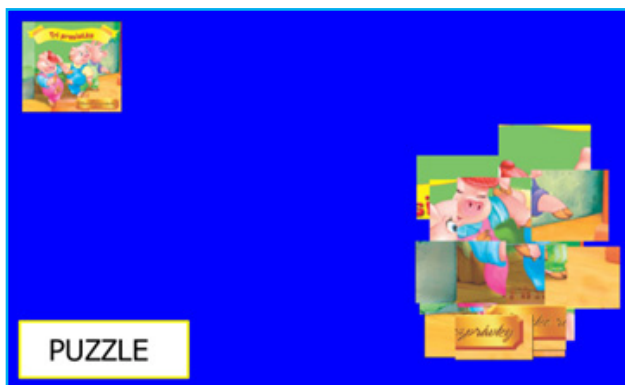
Na obr. 3 pri použití prierezovej témy environmentálnej výchovy si môžu žiaci prejsť domáce zvieratá, ktoré hádajú pomocou kliknutia na ikonu zvuku na každom zvieratku. Po uhádnutí zvuku zvieratka pomocou nástroja posuvník priesvitnosti si žiaci overia správnosť. Opäť určujú počet domácich zvierat. Motiváciou môže byť zoranie políčka.

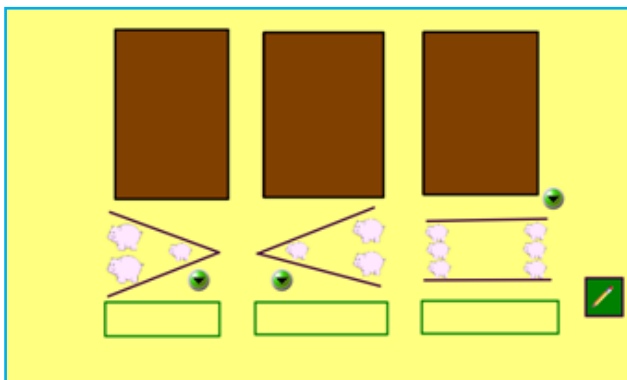
Obr. 3 Predvádzací list: Janko Hraško

Tri prasiatka

Na úvodnej stránke (obr. 4) k číslici tri sa žiaci stretli s puzzle, ktoré majú radi. Za správne poskladaný obrázok sa môžu žiaci presunúť na ďalšiu stranu, kde sa už rozvíja príbeh.

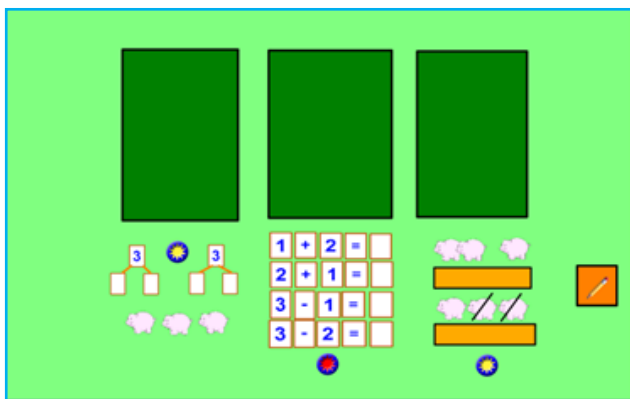

Obr. 4 Predvádzací list: Tri prasiatka

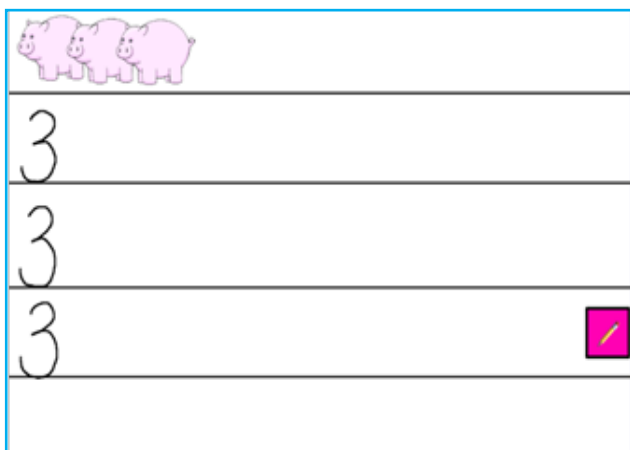

Obr. 5 Predvázací list: Tri prasiatka

Pri číslici tri sa žiaci prvýkrát stretnú so znamienkami väčší, menší a rovná sa. Na tejto stránke (obr. 5) majú názorne počtami prasiatok znázornený princíp znamienok. Motiváciou je pre žiakov obrázok, ktorý sa im po vyplnení úlohy ukáže v hnedom rámečku. Na tejto stránke je to stavba domčekov. Po vypracovaní úlohy je potrebné len kliknúť na zelené tlačítko.

Obr. 6 Predvázací list: Tri prasiatka

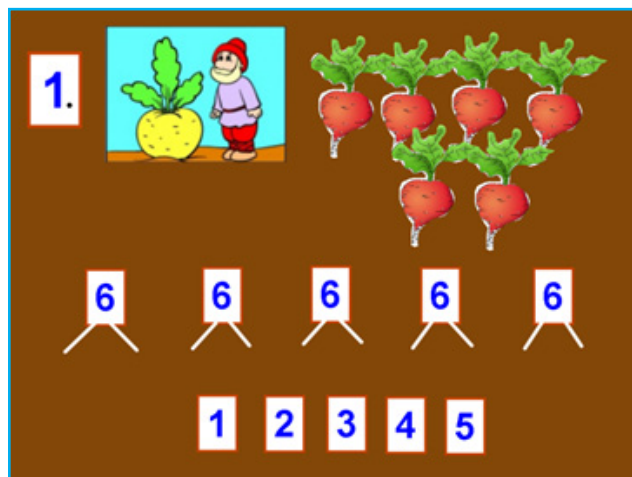

Obr. 7 Predvázací list: Tri prasiatka

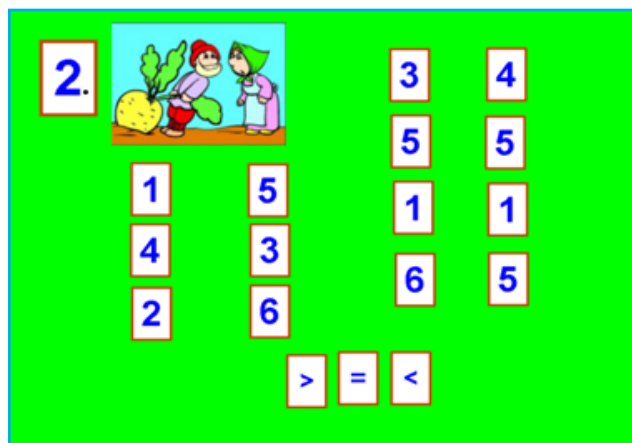
Na stránke (obr. 6) sa žiaci stretnú s rozkladom číslice tri na sčítance. Na lepšie znázornenie im poslužia prasiatka, ktoré môžu premiestňovať. Učiteľ môže nadviazať na matematické znamienka plus a mínus, ktoré už majú v pracovnom zošite a vypracovať úlohy na sčítanie a odčítanie. Motiváciou je opäť dej príbehu, kde sa objaví vlk, ktorý sa chce dostať ku prasiatkam do ich domčekov. Na obr. 7 ide opäť o písanie číslice tri a zvládnutie písania tejto číslice u každého žiaka. Na záver si môžeme celý príbeh o prasiatkach prerozprávať.

Ťahal dedko repku

Pri číslici šesť som sa inšpirovala pre žiakov známou rozprávkou „Ťahal dedko repku“. V tejto rozprávke vystupuje šesť postavičiek. Postupne budú žiaci plniť úlohy na stránkach, kde budú pribúdať postavičky ťahajúce repku. Táto rozprávka je vhodná aj na zopakovanie pojmov pred, za, hneď pred, hneď za, prvý, posledný. Použiť môžeme opäť environmentálnu výchovu a tému zber úrody, zeleniny, význam pestovania zeleniny. Každá stránka je aj očíslovaná podľa počtu postáv ťahajúcich repku. Žiaci si môžu zopakovať radové číslovky. Pracujeme podobne ako na predchádzajúcich stranách. Na prvej stránke (obr. 8) tejto rozprávky sa objaví dedko, ktorý je v poradí prvý pri vyťahovaní repky. Úlohou žiakov je urobiť rozklad číslice šesť na sčítance premiestňovaním číslic do okienok. Pomôcť im pri tom môžu repky, ktoré prekladajú.

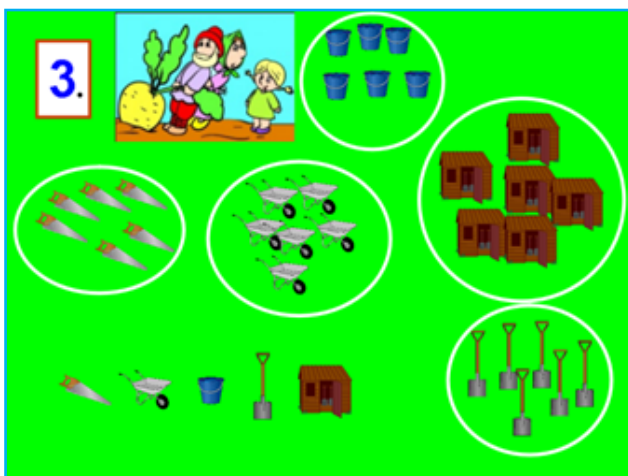
Obr. 8 Predvázací list: Repka 1

Obr. 9 Predvázací list: Repka 2

Na druhej stránke (obr. 9) sa pridáva druhý člen v poradí, babka. Na tejto stránke žiaci porovnávajú číslice od jeden do šesť premiestňovaním znakov.

Na obr. 10 sa objavuje tretí člen rodiny, ktorým je vnučka. Na tejto stránke je motiváciou náradie, ktoré sa používa v záhrade. Najskôr si ho pomenujeme a potom premiestňujeme. V každom krúžku dopĺňajú náradie do počtu šesť. Na obr. 11 sa pripája štvrtý člen, ktorým je psíček. Na tejto stránke dopĺňajú znamienka a výsledky daných príkladov. Tu si musia žiaci uvedomiť, ktoré znamienko použijú, aby sa im dal príklad do šesť vypočítať. Pre žiakov nebol vôbec žiaden problém vypočítať aj príklady v obore do desať.

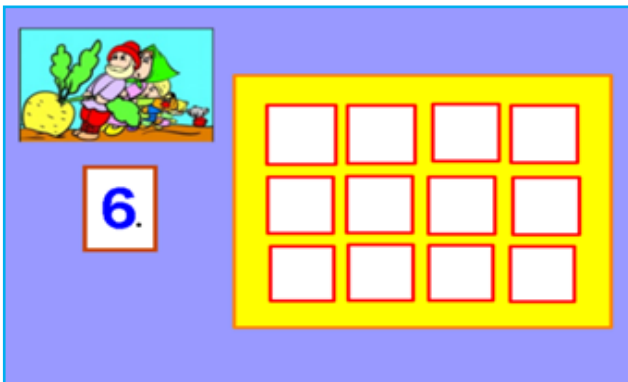
Obr. 10 Predvázací list: Repka 3

Obr. 11 Predvázací list: Repka 4

Obr. 12 Predvázací list: Repka 5

Obr. 13 Predvázací list: Repka 6

Na obr. 12 sa pridáva k vyťahovaniu repky aj mačička. Žiaci si precvičia opäť písanie číslice šesť. Na obr. 13 sa pridal posledný v poradí, šiesty člen a tým je myška.

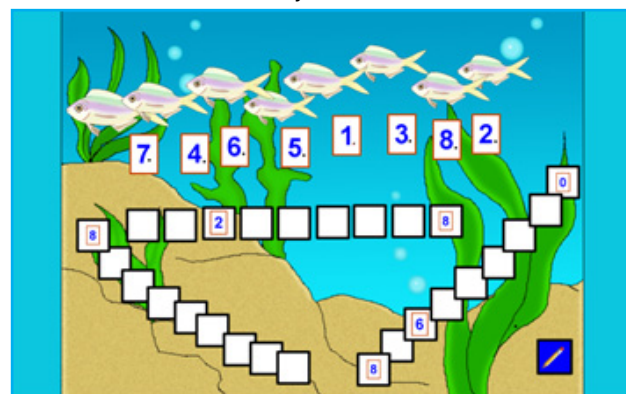
Táto stránka žiakov nesmierne potešila, je na nej pexeso. Hry majú žiaci veľmi radi. Túto stránku môžete doplniť aj stopkami a žiaci si môžu zasúťažiť. Na úplný záver si opäť môžu prerozprávať celú rozprávku, alebo ju aj zdramatizovať.

Osmijanko

Motiváciou k číslici osem je už menej známy Osmijanko (obr. 14). Pri tejto číslici je vhodné vyzobrávať aj niektorý z jeho príbehov. Ja som použila príbehy z knihy Osmijanko a podvodné rozprávky. V tejto knihe sa nachádzajú rozprávky o vodníkovi, morskej panne, kaprovi, atď. Preto som vybrala obrázky, ktoré korešpondujú s rozprávkami.

Obr. 14 Predvázací list: Osmijanko 1

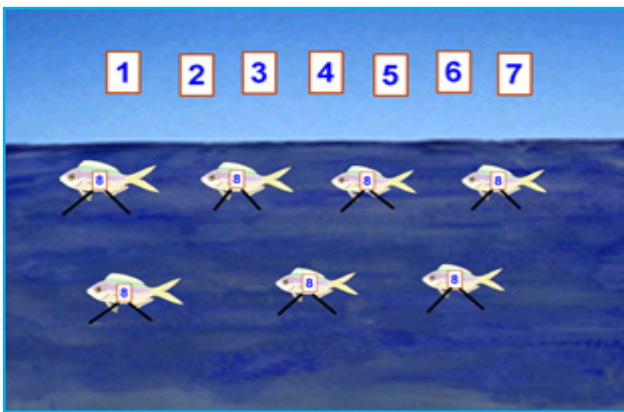

Obr. 15 Predvázací list: Osmijanko 2

Práci na tejto stránke (obr. 15) môže predchádzať motivačný rozhovor na tému vodný svet. Žiaci si zopakujú pojmy pred, za, hneď pred, hneď za, ale aj pojmy prvá, druhá, tretia, štvrtá, piata, šiesta, siedma a ôsma. V ďalšej úlohe dopĺňajú číselný rad klesajúci a rastúci.

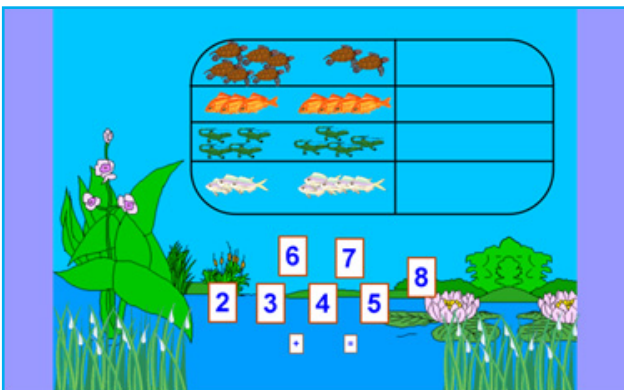

Obr. 16 Predvázací list: Osmijanko 3

Obr. 17 Predvázací list: Osmijanko 4

Témou k stránke (obr. 16) môže byť podmorský svet, keďže sa na tejto stránke nachádzajú morské živočíchy. Žiaci počítajú skupinky morských živočíchov a priradia im správne číslo. Ani pri číslici osem, ako aj pri ostatných čísliciach som nezabudla na rozklad číslice osem na sčítance (obr. 17). Tentokrát už nemajú žiaci pomocné obrázky, ktoré použijú pri rozklade. Ale nebol to pre nich žiaden problém.

Obr. 18 Predvázací list: Osmijanko 5
Nasleduje sčítanie do osem (obr. 18). Pomáhajú im pri-

Summary: In my article I am offering ready flipchart pages in ActivInspire software using interactive whiteboard in Mathematics. Students learn how to write numbers from 1 to 9 using well-known fairy tales.

ROZPRÁVKA VO VYUČOVANÍ FYZIKY OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSENOŠŤ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

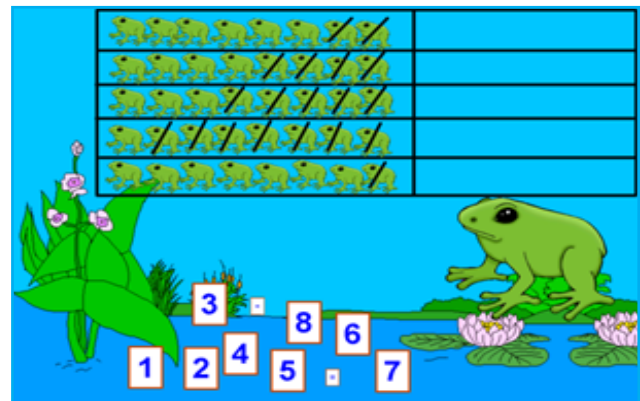
Iveta Štefančínová, Gymnázium Jána Adama Raymana, Mudroňova 20, Prešov

Anotácia: Rozprávky predstavujú cenný materiál na štúdium fyziky, lebo ich hrdinovia účinkujú v prostredí, v ktorom sa uskutočňujú rôzne fyzikálne javy a pôsobia fyzikálne zákonitosti. Využitie fragmentov z rozprávok s opisom študovaných prírodných javov môže vyvolať u žiakov vhodnú pozitívnu subjektívnu pohodu a priaznivo ovplyvňuje aj motiváciu žiakov. Fragments z rozprávok možno s úspechom využiť v každej fáze vyučovacej hodiny fyziky, od nastolenia problému, motivácie, výkladu učiva, riešenia úloh až po kontrolu vedomostí žiakov.

Kľúčové slová: didaktika fyziky, motivácia, subjektívna pohoda, rozprávky, fyzikálne úlohy

Fyzika je neodmysliteľnou súčasťou všeobecného vzdelania. Pomáha žiakom formovať vedecký obraz sveta. Vytvára základ pre uvedomelé postoje k prírode, sebe samému a konaniu v konkrétnych situáciách. Fyzika je neustále vo vývoji, preto otázky modernizácie obsahu a metód fyzikálneho vzdelávania sú výsostne aktuálne.

Výučba fyziky zápasí s mnohými problémami. Fyzi-

Obr. 19 Predvázací list: Osmijanko 6

tom zvieratká, ktoré žijú pri rybníku. Opäť vhodná téma na prierezovú tému – život pri vode. Žiaci premiestňujú číslice a znamienka do okienok. Nasledujúca úloha je podobná, len je na odčítanie (obr. 19). Tentokrát sú to žaby. Opäť žiaci premiestňujú číslice a znamienka do okienok. Opäť je vhodné zaradiť aj stránku na precvičenie písania číslice 8.

ZÁVER

Jedným z nástrojov informačných technológií a komunikácie je interaktívna tabuľa. Je to elektronické zariadenie, ktoré umožňuje interaktívne a živo pracovať s vaším PC, alebo notebookom. V našom prípade so softvérom ActivInspire priamo z prostredia tabule. Na tabuli je možné predvádzať videá, filmy, webové stránky, rôzne vzdelávacie prezentácie. V mojom príspevku som ponúkla príklady využitia interaktívnej tabule na hodinách matematiky. Využitie rozprávok sa mi veľmi osvedčilo a hodiny matematiky boli zábavnejšie. Hravou formou si precvičili písanie, sčítanie a odčítanie do desať, číselný rad, priradovanie predmetov, porovnanie, písanie znakov a pod. Verím, že aj Vy si vyskúšate a zabavíte sa pri týchto stránkach predvázacích zošitov so svojimi žiakmi.

ka ako vyučovací predmet sa javí pre mnohých žiakov ako málo zaujímavá a následne aj málo obľúbená. Je známe, že učenie bez záujmu, z prinútenia predstavuje vnútorný konflikt, čo u žiakov vyvoláva negatívne emocionálne ladenie, rýchlejší vznik únavy a iných subjektívnych ťažkostí. Výsledky takého učenia sú málo efektívne.

Jednou z najdôležitejších podmienok efektívnosti

vyučovacieho procesu je jeho vhodné psychologické zabezpečenie. Vytvorenie vhodných emocionálnych situácií – činností, ktoré rôznou silou aktivizujú emócie žiakov, môže vo vyučovacom procese napomôcť jeho efektívnosti a obľúbenosti medzi žiakmi.

Ale ako vytvoriť situácie, v ktorých by žiaci prežívali pozitívne emócie počas osvojovania fyziky? Učiteľ by mal počas vyučovacej hodiny dosiahnuť, aby žiak pociťoval v triede radosť, spokojnosť a nevnímal prítomnosť záťaže. V psychológii sa stretávame s korešpondujúcim pojmom subjektívna pohoda.

Učiteľ môže neuspokojujúci stav na hodinách fyziky zmeniť pomocou zaujímavých, inovatívnych metód. Predložený príspevok sa zameriava na rozprávku s fyzikálnym obsahom. Zaradením rozprávok, v ktorých je možné nájsť fyzikálny problém, do vyučovacieho procesu možno žiakom pútavou formou sprostredkovať poznatky, ktoré sa vzťahujú k jednotlivým tematickým celkom fyziky. Fragments z rozprávok možno s úspechom využiť pre žiakov rôzneho veku. Rozprávka ako netradičný prostriedok výučby fyziky môže sprístupniť moderné poznatky fyziky žiakom pomocou textov, ktoré sú blízke ich prirodzenému jazyku, ale so zachovaným sémantickým obsahom.

K rozvoju tvorivého myslenia prispievajú aj kvalitatívne úlohy. Uvádzajú žiakov do istej problémovej situácie, ktorá je žiakom blízka a zaujímavá a nedá sa jednoducho naučeným vzťahom vyriešiť. Rozprávku s fyzikálnym obsahom možno chápať ako kvalitatívnu úlohu. Problémové, kvalitatívne úlohy, ak sú starostlivo premyslené, pre žiakov zaujímavé a primerané ich intelektu, môžu podstatne ovplyvniť záujem žiakov o fyziku a podporiť rozvoj ich myslenia. Pri hľadaní odpovedí či riešení fyzikálnych problémov z daných fragmentov rozprávok žiak zapája nielen rozum, ale aj city.

Využitie prvkov ľudovej slovesnosti vo vyučovaní fyziky

Pri výklade obsahu fyziky sa nemožno spoliehať len na to, že obsah sám od seba vyvolá u žiakov pozitívnu emocionálnu reakciu. Treba použiť osobitné postupy. Jedným z nich môže byť aj využitie ľudovej slovesnosti (nielen fragmenty rozprávok s fyzikálnym obsahom, ale aj príslovia, porekadlá, hádanky, vtipy) na hodinách fyziky.

Fragments rozprávok s fyzikálnym obsahom, príslovia, porekadlá i iné prvky ľudovej slovesnosti možno využiť ako vhodné kvalitatívne úlohy na hodinách fyziky. Kvalitatívne úlohy prakticky nevyžadujú matematické výpočty. Pri odpovediach je nevyhnutné správne pochopenie podstaty fyzikálneho deja. Riešenie takýchto úloh núti žiakov logicky myslieť, rozvíjať ich fantáziu a dôvtip, využívať analýzu predostretých fyzikálnych javov a aplikovať teoretické poznatky na ich vysvetlenie. Možno sa tak vyhnúť jednej z nevýhod kvantitatívnych úloh – určitému formalizmu pri ich riešení. Prvky ľudovej slovesnosti s fyzikálnym obsahom možno považovať za významné motivačné činitele, ktoré prispievajú k utvoreniu subjektívnej pohody na hodinách fyziky. Rozprávkové fragmenty s fyzikálnym obsahom možno s úspechom využiť v rôznych fázach vyučovacej hodiny na splnenie rôznych didaktických cieľov, ako napríklad:

- fragment je zdroj nových poznatkov,
- fragment ako prostriedok motivácie, nastolenia fy-

zikálneho problému a vytvorenia problémovej situácie,

- rozprávkový fragment ako kvalitatívna úloha a jej využitie v
 - a) zovšeobecňovaní poznatkov, ich systematizácii, vrátane matematického vyjadrenia fyzikálnych zákonitostí
 - b) v riešení kvantitatívnych fyzikálnych úloh,
- kontrola vedomostí žiakov,
- opakovanie učiva.

Pri aplikácii fragmentov z ľudových rozprávok prirodzene vznikla u žiakov ambícia vlastnej tvorby rozprávok. Žiaci vytvorili v prezentačnom softvéri v projekte PhysTales rozprávky na rôzne fyzikálne témy (<http://www.gjar-po.sk/studenti/teleprojekty/mmrp2005/>) a následne sa živo vyjadrovali k nastoleným fyzikálnym problémom v rozprávkach vytvorených ich spolužiakmi.

Konkrétne využite rozprávkových fragmentov na hodinách fyziky

Uvádzam niekoľko príkladov využitia ľudovej slovesnosti na hodinách fyziky s témou **akustiky**. Na rozprávkové fragmenty, príslovia, porekadlá či hádanky nadväzujú kvalitatívne i kvantitatívne otázky, ktoré spolu s ľudovou slovesnosťou vytvárajú vhodné psychologické zázemie pre žiakov na osvojenie ďalších učebnicových informácií o preberanej téme.

Pri výbere prvkov ľudovej slovesnosti učiteľ dbá na to, aby boli zaujímavé nielen z hľadiska opisovaných životných udalostí, ale aj z hľadiska fyziky. Ukážky možno využiť v ktorejkoľvek časti vyučovacej hodiny na splnenie rôznych didaktických cieľov. Významnou mierou môže spestriť, obohatiť a zefektívniť vyučovaciu hodinu fyziky symbióza informačno-komunikačných technológií, logických opôr (Birčák, Senaj, 2002) a prvkov ľudovej slovesnosti.

Logickú oporu (ďalej LO) tvorí určitý súbor znakov, ktorý zastupuje hlavné myšlienky učiva danej témy. Je to svojrázna logická schéma alebo logický model učiva. Pomocou listov s logickými oporami učiteľ môže na jednej vyučovacej hodine prebrať teoretické učivo nie po častiach, ale vo väčších dávkach v rozsahu 3 – 4 hodín realizovaných tradičnou metodikou. Pri tomto postupe je hlavná pozornosť žiaka sústredená na všeobecné vzťahy, logickú štruktúru učiva, podstatné myšlienky a fakty, ktoré vytyčujú obsahové obrysy učebnej látky. Jednotlivé čiastkové informácie sa pri tom môžu dočasne vytrátiť, tie sa však bez ujmy na kvalite vedomostí doplnia pri následnom mnohorakom precvičovaní učiva v čase získanom vďaka preberaniu teoretického učiva väčšími dávkami. LO pomáhajú žiakom osvojovať fakty, dôležité pojmy, definície, poučky. LO obohatené o prostriedky informačno-komunikačných technológií umožňujú učiteľovi uskutočňovať mnohonásobné variačné opakovanie učiva v rôznych štádiách jeho osvojovania. Aplikáciu vizuálnych obrazov v podobe pestrých opôr učiteľ zvyšuje záujem žiakov o preberanú učebnú látku, čo má za následok trvalejšie vedomosti. Na hodinách fyziky zaoberajúcich sa akustikou možno použiť relevantné listy logických opôr. Každý žiak ich má pred sebou v printovej podobe. Učiteľ sprevádza výklad napr. počítačovou prezentáciou. (obr. 1)

V úvode hodiny žiakov motivujeme fragmentom anglickej rozprávky **Titti - myška a Tetti – myška** (Tichomirova, 1995):

2.6 RÝCHLOSŤ ŠÍRENIA ZVUKU

"Netreba sa báť blesku potom, keď zahrnelo."
"Guľka, ktorú počuješ, ťa nezabije."
Objasni to.

Meraním zistili (17. st., výstrel z dela):

- Rýchlosť šírenia zvuku vo vzduchu je približne 340 m/s.

$v = 332 + 0,6t$

Závisí od teploty vzduchu.
(0 °C - 332 m/s, 20 °C - 344 m/s)
ak t ↑ o 1 °C potom v ↑ o 0,6 m/s

vzduch 340 m/s	v = 340 m/s
voda 1500 m/s	s = ? (m)
ľad 3200 m/s	s = v · t
oceľ 5000 m/s	s = 340 m/s · 12 s
	s = 4 080 m

Miesto záblesku je vzdialené približne 4 km.

Každé sekundy zvuk 1 km

Obr. 1

... „Ale my budeme vŕzgať,“ povedali dvere a zaškripali. „Počúvajte, dvere, prečo vŕzgate?“ opýtalo sa okno. „Ach!“ povedali dvere. „Titti umrela, Tetti plače, stolička poskakuje, metla metie a my vŕzgame.“ „A ja budem rinčať,“ povedalo okno a zarinčalo. ... Súvislosť s reálnym životom žiakov pripomenie fragment talianskej rozprávky **Petruška** (Tichomirova, 1995):

... Morgana vidí - dievča beží so škatuľkou preč - a kričí cez okno:

„Hej, kuchárka, nože zadrž dievča!“

„Veru nie, mnoho rokov som popol vyberala rukami, ale dievčatko mi darovalo metličku ...“

„Dvere, zadržte dievča!“

„Veru nie, naše hrdzavé pánty škripali, ale dievčatko prišlo a namastilo ich olejom!“

Tak Petruška utiekla. ...

Výklad na hodine prebieha klasickým spôsobom, pri vysvetľovaní vzniku zvuku a jeho zdrojov využijeme príslovia (Drábová, Birčák, 2003):

„Ak neudrieš bubon, nevydá zvuk“ (čínske príslovie), „Slona nevidieť a jeho zvonček počuť“ (tamilské príslovie), „Udri päťou o stôl, nožnice sa ozvú“ (ruské príslovie) či „Vietor v mrakoch, na rieke vlny“ (čínske príslovie).

Pri priebežnom opakovaní možno na hodine využiť slovinskú rozprávku **Prečo majú mravce krivé nohy** (Tichomirova, 1995) s nadväzujúcimi kvalitatívnymi otázkami: ... Prišla studená zima. Stromy praskali od krutého mrazu, sneh pod nohami vrždäl, zem bola akoby posypaná drveným sklom. Mráz zašiel biednym zvieratám až do kostí..

1. Vymenujte a) zdroje zvukov, b) zvuky.
2. Prečo stromy praskali?
3. Prečo vrždäl sneh?

V téme **Hlasivky ako zdroj zvuku, ucho ako prijímač zvuku** využijeme fragment z rozprávky **Jarty – gulak sa zberá na cestu** (Dudášová, 1987, s. 15).

... „Ach, dedko Salich!“ odvetil Jarty starcovi. „Viem, že mi s tebou zle nebude, ale plačem preto, že som odišiel z domu a nerozlúčil som sa ani s matkou, ani s otcom. Budú za mnou žiaľiť a myslieť si, že som zahynul.“ ... Starý bachši sa usmial a odvetil:

„To je veľmi dobre, chlapček môj, že ľúbiš svojich rodičov a staráš sa o nich takisto, ako sa oni starajú o teba. Ale vari zaženieš slzami žiaľ? Neplač, viem, ako ti pomôcť v nešťastí. Čoskoro sa zdvihne v púšti vietor, pošepkaj mu slovo, pošli po vetre pozdrav svojmu váženému otcovi a dobrej matke a vietor donesie tvoje slová do rodného domu.“

Starenka a ... starenec ... sa chytili za ruky a pobrali sa

do púšte. Stáli na okraji aulu a pozerali na nekonečné more čiernej púšte. Ale nikto neprichádzal. ... A zrazu počuli tiché hvízdanie. To zaspievala púšť, dávala svoje teplo večernému chládku. A spolu s tým ťahavým spevom ako ďaleký vzdych doletel k nim závan vetra. ... otec a matka počuli známy hlas:

„Otec, mať! Čakajte ma! Nežiaľte! Čoskoro sa vrátim. ... Len sa trošičku porozhliadam, čo sa deje v širom svete ...“

Tak zašumel vietor a odletel do púšte Karakum. Spolu s ním sa stratil v diaľke aj hlas Jarty – gulaka.

Výklad pri téme **Rýchlosť šírenia zvuku** spestríme napríklad kreolským prísloviom „Nepočuješ výstrel, ktorým budeš zabitý“ alebo hádankou „Blýskajú sa blesky jasné. Ako zveme zvuky hlasné?“

Úvod hodiny **Odraz zvuku** oživíme hádankou „Na horách bývam, lovec nie som, po bralách lietam, orol nie som, nijakú reč nerozumiem, a predsa všetky viem. Čo je to?“ alebo rôznymi kvalitatívnymi otázkami, napr. či môžeme počuť ozvenu na púšti.

V časti **Zákon odrazu zvuku** možno použiť aj známe príslovie „Ako sa do hory volá, tak sa z hory ozýva“ alebo „Ak zakričíš do džbánu, aj džbán na teba zakričí“. Súvislosť medzi vzdialenosťou prekážky a ozvenou je vtipne opísaná aj v americkej rozprávke **Hora – budík** (Tichomirova, 1995) a v príbehu o **Malom princovi** (Saint-Exupéry, 1991, s.78):

Hora – budík

Raz som žil pri rieke a oproti bola hora. Ona bola tak ďaleko, že ak som zakričal, tak ozvena sa vrátila ku mne až o šesť hodín. Pochopil som, o čo ide. Niekedy sa stalo, že keď som sa chystal spať, tak som silno zakričal: „Je čas vstávať!“ A po šiestich hodinách, nad ránom, ozvena mi zakričala do ucha: „Je čas vstávať!“ No a ja som vstával.

Malý princ

... Malý princ vystúpil na vysoký vrch. ...

„Dobrý deň,“ zvolal pre každý prípad.

„Dobrý deň ... dobrý deň ... dobrý deň ...“ odpovedala ozvena.

„Kto ste?“ spýtal sa malý princ.

„Kto ste ... kto ste ... kto ste ...“ odpovedala ozvena.

„Buďte mojimi priateľmi, som sám,“ povedal.

„Som sám ... som sám ... som sám ...“ odpovedala ozvena.

„Aká čudná planéta!“ pomyslel si. „Je celá vyprahnutá a celá zašpicatená a celá slaná. A ľudia nemajú predstavivosť. Opakujú, čo sa im povie ...“

Odpoveďami na kvalitatívne a kvantitatívne otázky si žiaci s pomocou učiteľa zopakujú tému odrazu zvuku:

1. Čo je ozvena? 2. Od akých predmetov v druhej ukážke sa odráža zvuk? 3. Nazvite predmet, od ktorého sa zvuk odráža a príjemcu zvuku. 4. Skúste určiť z prvého úryvku, v akej vzdialenosti sa nachádza hora – budík od rozprávača príbehu. Je reálne počuť ozvenu? 5. Prečo sa ozvena zopakovala viackrát? 6. V akej najmenšej vzdialenosti od pozorovateľa sa musí nachádzať prekážka, od ktorej sa zvuk odráža, aby sme počuli ozvenu?

Záver

Ukázalo sa, že rozprávky predstavujú veľmi cenný materiál na štúdium fyziky. Príbehy hlavných hrdinov rozprávok sa odohrávajú zvyčajne v prostredí, kde sa vyskytujú javy v súlade s rôznymi fyzikálnymi zákonitosťami. V rozprávkach vyhráva silnejší, múdrejší, ten, kto lepšie pozná zákonitosti, ktoré pôsobia v danom prostredí. Výhoda rozprávok je aj v ich jazyku, ktorý je pre deti ale i dospelých prirodzený a zrozumiteľný.

Využitie rozprávok, prísloví, porekadiel, hádaniek, logických opôr učiva môže aj s podporou počítača významne zdynamizovať a zefektívniť vyučovaciu hodinu

fyziky. Takto má učiteľ fyziky k dispozícii účinné prostriedky na to, aby vytvoril potrebný čas a možnosti na samostatnú prácu žiakov a ich kreativitu. Žiaci to so záujmom využívajú najmä pri tvorbe nových rozprávok a fantastických príbehov na fyzikálnu tému. Svoju tvorbu potom prezentujú po završení väčších tematických celkov učiva z fyziky.

Takýto model vyučovacieho procesu motivuje žiakov k práci a premýšľaniu počas celého školského roka. Žiaci sa aktívne podieľajú na dopĺňaní databázy vhodnými prvkami ľudovej slovesnosti a inými zaujímavými príbehmi a tiež na dotváraní databázy produktov informačno-komunikačných technológií na danú tému. V spolupráci so žiakmi sa postupne zdokonaľuje aj samotný proces tvorby žiackych rozprávok tak, aby ich fantázia nebola samoúčelná, aby ich obsah bol fyzikálny a aby bola možnosť túto prácu žiakov navzájom porovnávať a hodnotiť. Za takýchto podmienok sa žiaci učia fyzikálne rozmyšľať, učia sa učiť, čo je vlastne hlavný imperatív súčasnej školy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

BIRČÁK, J., SENAJ, J. Logické opory. In *Fyzika 9*. Prešov, 2002.

DRÁBOVÁ, Z., BIRČÁK, J. Príslovia s fyzikálnym obsahom. In *Prírodné vedy, matematika – fyzika – technická výchova*. Prešov : Prešovská univerzita, 2003, s. 53-65.

DUDÁŠOVÁ, V. *Strieborná túbetejka : turkménske rozprávky*. Bratislava : Mladé letá, 1987.

SAINT-EXUPÉRY, A. de. *Malý princ*. Bratislava : Mladé letá, 1991. ISBN 8006004358

TICHOMIROVA, S. A. Fyzikálne otázky a úlohy k textom z rozprávok, legend a mýtov. In *Fyzika v škole*. 1995, č. 1, s. 32-36.

Summary: Fairy tales are valuable material for study of physics because their heroes are set in the environment in which there are various physical phenomena and physical laws. Using fragments from fairy tales with a description of studied natural phenomena can make students feel positively and subjectively comfortable and it also effects students' motivation. Fragments from fairy tales can be successfully used in each part of a physics lesson from the introduction of a problem, motivation, exposition, solving problems to checking of students' knowledge.

VYUČOVANIE BIOLÓGIE V PRÍRODE OSVEDČENÁ PEDAGOGICKÁ SKÚSEŇ EDUKAČNEJ PRAXE – VÝŤAH

Martin Jarab, Súkromná základná škola, Oravská cesta 11, Žilina

Anotácia: V príspevku opisujem praktické využitie poznatkov z biológie priamo v teréne, v prírode. Cieľom hodín je harmonické prepojenie žiakov s prírodou tak, aby túto harmóniu zachovali a preniesli aj do svojich činov.

Kľúčové slová: biológia, vyučovanie v teréne

Predmet Biológia sa podľa najnovšieho štátneho vzdelávacieho programu vyučuje s povinnou dotáciou 1 až 1,5 hodiny, preto sa prevažne vyučuje len vo vnútorných priestoroch školy. Každá škola okrem bežného spôsobu vyučovania musí sprostredkovať žiakom aj spojenie vedy a vedeckého skúmania so školskou prípravou. Námety na vyučovanie hodiny biológie sú vhodné pre žiakov 5. – 9. ročníka základnej školy. K tomu, aby žiaci mohli aktivitu vykonávať, by mali mať základné zručnosti práce v prostredí programu Excel (nie je to však podmienkou, nakoľko graf môžu urobiť aj ručne).

Pozorovanie aktivity mravcov v závislosti od teploty

Predmet/ročník: Biológia

Tematický celok: Život na poliach a lúkach – 5. ročník, Život s človekom a v ľudských sídlach – 6. ročník.

Prierezová téma: geografia, informatika, matematika

Cieľ aktivity: Prostredníctvom priameho pozorovania v prírode žiak pochopí závislosť aktivity živočíchov od

vonkajšej teploty prostredia.

Časový rozsah: 2 – 3 vyučovacie hodiny

Vyučovacie metódy: skupinové vyučovanie, metóda samostatnej práce

Vyučovacie pomôcky: krieda, kladivko, špagát, stopky, teplomer na meranie vzduchu, počítač

Postup: Hodinu odporúčam realizovať buď v jesenných mesiacoch počas babieho leta alebo koncom, prípadne začiatkom jari, keď je rozdiel raňajších a poobedňajších teplôt ešte veľmi veľký. Pred samotnou prípravou aktivity odporúčam, aby učiteľ sám preskúmal okolie školy a vytypoval vhodné lokality, kde sa pohybujú mravce. Odporúčam tiež prezeráť kôru stromov alebo okraje chodníkov, kde sa budú mravce najlepšie pozorovať. V prípade že pozorovaná oblasť je na kôre stromu, nakreslíme na kôru stromu štvorec, rozmery nechávam na uváženie učiteľa. Ten musí zohľadniť počet mravcov, ktoré prechádzajú cez danú kôru stromu. Pre najlepšie výsledky pozorovania je dobré, aby intenzita prechodu mravcov cez pomyselný štvorec

bola aspoň 10 mravcov za cca 30 sekúnd. To isté sa týka aj vyznačenia pozorovanej plochy na cestičke. Platia tie isté pravidlá ako pri pozorovaní na strome. Deň pred vykonávaním aktivity je dobré, keď si deti sami vyznačia svoje pozorovacie plochy, je to aj spôsob ako ich motivovať a budú mať pocit, že pracujú ako vedci. Rozdeľte žiakov do skupiniek po 3 – 4 členov. Pokyny pre žiakov:

1. Vyhľadajte vhodné miesto, kde vidíte voľným okom pohybujúce sa mravce. TIP: Nedupťte okolo (mravce sa začnú správať neprirodzene), pomaly sa pohybujte okolo miesta, ktoré ste si vybrali. Mravce hľadajte v okolí chodníkov, vydupaných cestičiek, tam, kde intenzívne svieti slnko.
2. Vyznačte pozorovanú plochu kriedou alebo ju vytýčte špagátom.
3. Prvé pozorovanie urobte ráno, najlepšie hneď cez prvú vyučovaciu hodinu.
4. Pozorujte vyznačenú plochu asi jednu minútu a zaznačte, koľko mravcov ste videli.
5. Toto pozorovanie opakujte 5 krát. Zaznačte výsledky pozorovania do tabuľky. Zmerajte teplotu vzduchu.
6. To isté pozorovanie urobte okolo obeda.
7. Vymeňte si údaje navzájom.
8. Vytvorte graf, pričom na os „X“ nanesiete pomenovanie lokalít a na os „Y“ počet mravcov a teplotu, ktorú ste namerali na danej lokalite. Graf môžete urobiť v Exceli.

Mapovanie stromov v okolí školy

Žiaci majú veľmi málo rozvinutú orientačnú schopnosť, a preto je potrebné ju rozvíjať. Orientačné schopnosti využívame v bežných činnostiach, ako napr. pri parkovaní auta, či rozmiestnení nábytku.

Vzdelávacia oblasť: Človek a príroda

Predmet/ročník: biológia – 6. ročník

Tematický celok: Stavba tela rastlín a húb

Prierezová téma: geografia, informatika

Cieľ: Žiak si precvičí orientačné schopnosti a naučí sa orientovať v okolí svojej školy. Žiak zmapuje stromy v okolí svojej školy, zaznačí ich do vopred pripravenej mapy. Okrem toho zaznačí aj ďalšie významné objekty, nachádzajúce sa v okolí školy. Žiak si precvičí prácu s atlasom drevín.

Časový rozsah: 4 vyučovacie hodiny

Pomôcky: buzola, papier, papierový meter (dá sa zohnať v IKEI), atlas drevín (mne sa osvedčil PAGAN J., RANDUŠKA, D. Atlas drevín 1. Bratislava : Obzor, 1987. 360 s. a PAGAN J., RANDUŠKA, D. Atlas drevín 2. Bratislava : Obzor, 1988. 408 s.), PC

Postup: Pred samotným mapovaním stromov odporúčam, aby si učiteľ vytýpval vhodný priestor, ktorý chce s deťmi zmapovať. Mal by prihliadať na veľkosť plochy a čas, ktorý má k dispozícii. Z osobných skúseností odporúčam nebať sa obetovať aspoň dve vyučovacie hodiny a stráviť ich so žiakmi priamo v teréne. Z toho jednu hodinu môže učiteľ stráviť so žiakmi v triede a pomôcť im pri spracovaní výsledkov ich výskumníckej práce. Je vhodné, aby žiaci mali k dispozícii aspoň dve mapy. Žiaci môžu pracovať v skupinkách po 2 študentov. Pokyny pre žiakov:

1. Zorientuj sa na mape (označ, kde je sever – pomocou

buzoly), zakresli, kde je miestny potok Všivák a kde je plot a parkovisko.

2. Zakresli značky (Všivák – potok, plot a parkovisko) do mapy.
3. Pohľadaj, urči a zaznač do mapy stromy, ktoré budú mať viac ako 70 cm po obvode stromu.
4. Značiš len stromy, ktoré sa nachádzajú v označenom štvorci.
5. Do legendy zapíš značku stromu, ale aj druh!
6. Doma prekresli mapu znova a nalep na papier formátu A₃.
7. Do hornej časti napíšeš nadpis „Stromy v okolí našej školy“.
8. Legendu (Legend) napíšeš vedľa mapy.
9. Vedľa jednotlivých určených druhov stromov nakresli aj listy, ktoré ich charakterizujú.
10. Nezabudni zaznačiť aj sever vedľa mapy.

Diverzita druhov rastlinného spoločenstva

Diverzita nám určuje stabilitu určitého spoločenstva. Čím je spoločenstvo diverzifikovanejšie, tým je stabilnejšie. Popis spoločenstva založený len na početne vyskytujúcich sa druhoch úplne zanedbáva dôležitý aspekt numerickej štruktúry. Zakrýva skutočnosť, že niektoré druhy sú vzácne, zatiaľ čo iné sú bežné. Môže sa nám potom zdať, že rozmanitejšie je spoločenstvo so siedmimi rovnako početnými druhmi ako spoločenstvo so štyrmi rovnako početnými druhmi a troma ďalšími, ktoré tvoria len 5 % z celkového spoločenstva. Obidve spoločenstvá sú však rovnako druhovo bohaté. Pre charakteristiku spoločenstva je najjednoduchším meradlom Simpsonov index diverzity (Begon a kol., 1997). Je treba upozorniť, že druhovo bohatšie, ale nevyrovnané spoločenstvo (druhy nie sú rovnomerne zastúpené na pozorovanej ploche) môže mať väčší index diverzity ako spoločenstvo druhovo chudobnejšie, ale vyrovnané (druhy sú rovnomerne zastúpené na pozorovanej ploche). Príklad zastúpenia druhov obr. 1. Námet na tento projekt som našiel v učebnici Prírodopis pre 9. ročník ZŠ (Hantabálova a kol., 2003). Ja som sa však v mojom projekte zameril na exaktné meranie diverzity a vyrovnanosti (zastúpenia) druhov v spoločenstve. Nie každé spoločenstvo, ktoré sa nám javí na prvý pohľad pestré má šancu prežiť, obzvlášť ak je vyrovnanosť – zastúpenie druhov nízke.

Predmet/ročník: biológia 9. ročník

Tematický celok: Životné prostredie organizmov a človeka

Cieľ: Žiaci sa oboznámia so základnými vedeckými metódami priamo v teréne, precvičia si prácu s odbornou literatúrou.

Časový rozsah: 1 vyučovacia hodina

Vyučovacie metódy: skupinové vyučovanie, metóda samostatnej práce.

Vyučovacie pomôcky: kladivko, špagát, atlas na určovanie rastlín, meter

Postup: Vytipujte si so žiakmi aspoň 5 veľkých plôch, kde už na prvý pohľad a voľným okom vidíme rozdiel v biodiverzite rastlinného spoločenstva. Najlepšie osobné skúsenosti som mal so skúmaním plochy v okolí chodníkov (chudobné na druhy), ďalšiu plochu som našiel v kúte záhrady, lúky (bohaté na druhy), či staveniska. Rozdeľte žiakov na skupinky približne po 4 – 5 žiakoch. Každá skupina si na troch plochách

vytvorí kruh s priemerom 1,5 metra. Kruhy musia byť v rôznych biotopoch (záhrada, pri cestičke, atď.). Na vytýčenej ploche si žiaci zaznačia počet druhov, ktoré sa tam vyskytujú. Následne žiaci vypočítajú index diverzity a vyrovnanosti. Je vhodné, aby im učiteľ vysvetlil, čo je index vyrovnanosti a diverzity. Pokyny pre žiakov:

1. Vyhľadaj tri biotopy, ktoré sa odlišujú počtom druhov rastlín. TIP: Biotop v okolí chodníčka bude chudobnejší na druhy rastlín ako biotop v záhrade.
2. Na každom biotope vytvor kruh so špagátu s priemerom 5 metrov. Pri meraní použite meter.
3. Spočítaj, koľko druhov si našiel a v akom počte sa každý druh vyskytoval na danej ploche. Zaznač si získané fakty do tabuľky. Pomôž si vzorom v priloženej tabuľke.
4. Pomocou atlasu rastlín určí aspoň 4 druhy rastlín z každého biotopu. Nezabudni označiť aj názov biotopu.
5. Vypočítaj index diverzity a vyrovnanosti.

Tab. 1 Výpočet indexu vyrovnanosti a diverzity – príklad

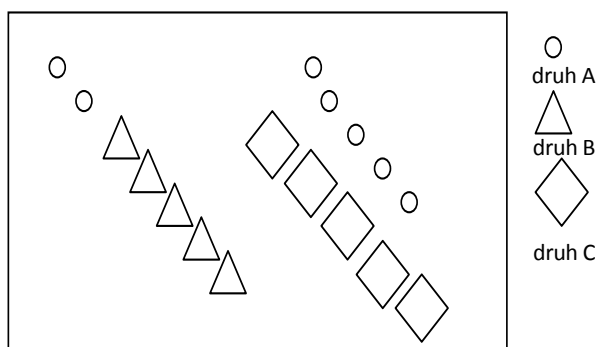
Druh	Počet jedincov (n)	n(n-1)
Alchemilka	2	2
Púpava lekárska	8	56
Skorocel širokolistý	1	0
Skorocel kopijovitý	1	0
Mätonoh trváci	3	6
Spolu	15	64
	N = 15	Σ n(n-1) = 64

N – celkový počet jedincov v rámci spoločenstva, n – počet jedincov v rámci druhu, E – index vyrovnanosti Simpsonov index diverzity $D=1- (\sum n \cdot (n-1) / (N \cdot (N-1)))$
 $D=1- (\sum n \cdot (n-1) / (N \cdot (N-1)))=1-(64 / (15 \cdot (15-1)))= 1-(64 / (15 \cdot 14))=1- (64/210)= 0,69$
 Index vyrovnanosti $E=D/S$; $E=0,69/15=0,046$

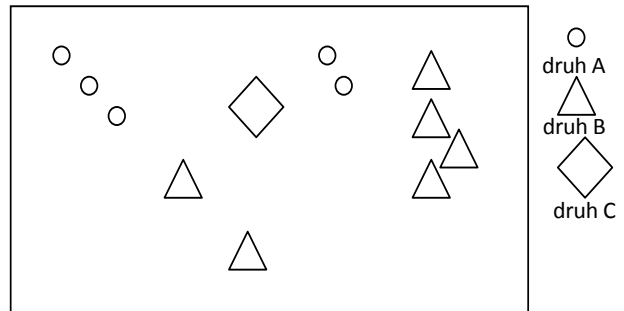
6. V záverečnej úlohe odpovedz na nasledujúce otázky:

- a) Ktoré zo sledovaných biotopov malo najväčší index diverzity? Odpoveď zdôvodni.
 - b) Ktoré zo sledovaných biotopov malo najväčší index vyrovnanosti? Odpoveď zdôvodni.
- TIP: Do úvahy berte aj vplyv ľudskej činnosti na daný biotop.

Druhy rovnomerne zastúpené na pozorovanej ploche:

Druhy nerovnomerne zastúpené na pozorovanej ploche:

Fazuľa a výfukové plyny

Znečistenie ovzdušia stále narastá hlavne kvôli priemyselným exhalátom, výfukovým plynom, dymu z vykurovacích zariadení. Odhaduje sa, že celosvetovo dosahujú emisie z výfukov motorových vozidiel až 10 miliárd metrov kubických každý rok. Doprava je najväčším znečisťovateľom životného prostredia v mestách. Emisie zo spaľovania benzínu a nafty majú vplyv na všetky živé organizmy. Emisie majú tiež vplyv aj na globálne klimatické zmeny, ktorých dôsledky sa budú prejavovať ešte po mnoho rokov a budú ich pociťovať budúce generácie.

Predmet/ročník: biológia 8 – 9 ročník

Tematický celok: Podmienky života a vzťahy organizmov (8. ročník), Životné prostredie organizmov a človeka (9. ročník).

Cieľ: Žiaci budú porovnávať rastlinky fazule vystavené exhalátom výfukových plynov s rastlinkami fazule, ktoré neboli vystavené výfukovým plynom. Žiaci budú v pravidelných intervaloch merať výšku fazule, spočítavať listy na jednotlivých rastlinách a počítať listy so škvrnami. Na základe týchto údajov porovnajú skupiny rastlín fazule navzájom.

Časový rozsah: 38 dní

Vyučovacie metódy: skupinové vyučovanie, metóda samostatnej práce.

Vyučovacie pomôcky: kvetináče, fazuľa, mikroténové vrecká, auto, počítač

Opis aktivity:

1. Žiaci zasadia fazuľu do štyroch kvetináčov (zhruba 2 cm do hĺbky), v každom tri fazuľky (môžete aj viac, ale v našej aktivite budeme pracovať len s tromi jedincami, ktoré vyrastú). Dva kvetináče, ktoré budú vystavené výfukovým plynom, si označte.
2. Žiaci budú zasadené fazuľky pravidelne polievať, stačí dvakrát do týždňa. Dajte pozor, aby ich nepreliali. Keď rastliny vyklíčia, na každú z nich zaveste ceduľku s názvami, napr. Rastlina 1, Rastlina 2, atď. Je to kvôli tomu, aby si žiaci pri meraní rastliny nemýlili. Pri meraní vždy merajú a zapisujú hodnoty z tej istej rastliny.
3. Po vyklíčení, 3-krát do týždňa na 12 hodín vystavíte 2 kvetináče (stále tie isté) výfukovým plynom. Do dvoch vrecúšok napustíte výfukový plyn z naštartovaného auta. Následne vrecúško zavriete. Dávajte pozor, aby vám získaný plyn príliš neunikol z mikroténového vrecúška. Takto uzavreté vrecúško prenesť k fazuliám.
4. Rozbaľte vrecúško a obaľte ním dva označené kvetináče tak, aby mohli na rastliny pôsobiť 12

hodín.

5. Obalte do mikroténového vrecúška aj zvyšné kvetináče. POZOR – tieto vrecúška NESMÚ obsahovať výfukové plyny. Robíme to preto, aby mali všetky rastliny viac-menej rovnaké podmienky.
6. Následne, raz do týždňa, merajte so žiakmi tieto údaje: výšku rastliny, počet listov, počet listov, ktoré obsahujú škvrny. Údaje zapisujte do takejto tabuľky:

Tab. č. 2 Vzor zápisu k pokusu

	Výška rastliny	Počet listov	Počet škvrnitých listov
Rastlina 1			
Rastlina 2			
Rastlina 3			
Priemer			

7. Údaje o výške rastliny, počte listov spriemerujte. Po zhruba 38 týždňoch žiaci zobrazia výsledky pozorovania do grafov. Na osi „x“ nanesú názvy hodnôt ako priemerná výška, priemerný počet listov, priemerný počet škvrnitých listov. Na os „y“ nanesú ich namerané hodnoty. Z grafu by malo byť vidieť, ako negatívne vplyvajú výfukové plyny na rast a početnosť listov rastlín.
8. Na záver so žiakmi môžete pouvažovať, ako by sa

dal zmierniť vplyv výfukových plynov na životné prostredie.

Záver

Cieľom tohto príspevku je poukázať na to, ako dnešnému mladému človeku, žiakovi základnej školy, zaujímavá a inovatívne spestriť vyučovanie predmetu biológia. Za hlavný prínos považujem námety na aktivity, ktoré žiak vykonáva priamo v prírode, pracuje v kolektíve pričom rozvíja sociálne kompetencie a učí sa prirodzeným praktickým vyučovaním. Vyučovanie biológie nie je možné ohraničiť priestorom a časom. Dá sa povedať, že skutočné výsledky tejto práce ako aj efektívnosť vyučovacieho procesu uvidíme až v budúcnosti. V čase, keď sa budeme možno nútení zaoberať životným prostredím každodenne. Učiteľ sa tak v tomto environmentálnom kolotoči stáva akýmsi záchytným bodom pri výchove mladého človeka k rozvoju osobných hodnôt. Spôsob, akým so žiakmi učiteľ pracuje dnes, je jedinou cestou ako môže ich zmysľovanie nasmerovať k zachovaniu a zlepšovaniu fungovania zeleného sveta okolo nás.

Výťah spracovala: Eleonóra Gullach

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

BEGON, M., HARPER, L., J., TOWNSED, R., C. 1997. Ekologie, jedinci, populace a spoločenstva. Olomouc : Univerzita Palackého, 1997. ISBN 80-7067-695-7, s. 616-617.

HANTABÁLOVA I. et al. 2003. Prírodopis pre 9. ročník základných škôl. Bratislava : SNP – Mladé letá, 2003. ISBN 8010000043, s. 74.

Summary: In the article I describe practical usage of knowledge from biology in nature. The aim of the lessons is harmonic connection of students with nature so that they will keep the harmony and make it real in their deeds.

MUŽSKÝ HABITUS V KONTEXTE KULTÚRY A RODOVEJ ROVNOSTI ŽIAKOV NA ŠKOLÁCH

Klára Vranaiová, Metodicko-pedagogické centrum, regionálne pracovisko Prešov

Anotácia: Nasledujúci príspevok sa zaoberá úlohou školy pri socializácii žiakov. Pozornosť je venovaná vzájomnej súvislosti kultúry školy, kultúrneho kapitálu a habitu na rodovú rovnosť žiakov v škole.

Kľúčové slová: kultúrny kapitál, kultúra školy, habitus, rovnosť pohlaví, úspešnosť žiakov, socializácia, sociálna a triedna reprodukcia

Kultúra školy ako inštitúcia vzdelávania je spojená s teóriami mobility a triednej reprodukcie. Mnohí sociológovia tvrdia, že vzdelávací systém odbúrava triedne nerovnosti a podporuje triednu mobilitu. Dosiagnuté vzdelanie oslabuje sociálne determinanty, ktoré sú spojené s pôvodom dieťaťa. Druhá skupina sociológov tvrdí, že vzdelávací systém posilňuje triednu reprodukciu, a tým aj triednu nerovnosť. Dosiagnuté vzdelanie tak zodpovedá triednemu postaveniu rodičov. Podľa tejto skupiny sociológov práve vzdelávací systém vytvára triedne nerovnosti, selekciu v školách považujú za príčinu toho, že deti, ktoré pochádzajú z nižších sociálnych vrstiev, budú v dospelosti v tej istej sociálnej triede ako ich rodičia. Z tohto pohľadu je škola chápaná ako nástroj štátu na socializáciu detí do tried, z ktorých tieto deti pochádzajú (Katrňák, 2005).

Základná funkcia školy, resp. triedy je: „zvnútorniť u žiakov prípravu a schopnosť na úspešné plnenie ich neskoršej roly dospelých“ a „rozdeliť tieto vstupy v rámci rôznych rolových štruktúr v spoločnosti dospelých“.

Škola je chápaná ako inštitúcia socializácie, podobne ako napr. rodina, peer skupiny, dobrovoľnícke organizácie, cirkev. Z pohľadu času trávi každý jedinec v škole od začiatku školskej dochádzky až do prvého nástupu do zamestnania dlhé obdobie, preto má škola centrálnu miesto pri socializácii jedincov (Dopita, 2007).

Funkcie rodiny a školy sú v určitých smeroch podobné, pretože aj škola aj rodina svojím spôsobom udržujú kontinuitu sociálneho rádu, v oboch inštitúciách sa stretávame s ďalšími socializačnými vplyvmi, ako sú médiá, vrstovnicke skupiny alebo iné subkultúry. Prostredníctvom rôznych hodnôt, noriem, ako sú školský poriadok, hodnotením žiakov a svojim myslením ovplyvňuje škola správanie sa žiakov. Vo svojom príspevku poukazujem na možnosti vplyvu kultúry školy na socializáciu žiakov, zameriavam sa na vplyv školy na pohlavie, na rodovú rovnosť. Základným východiskom pri spracovaní tejto témy sú koncepty Bourieura, týkajúce sa reprodukcie triednej rovnosti, pretože jednou z funkcií vzdelávacieho systému ako inštitúcie, je podľa neho reprodukcia

vzťahov medzi skupinami alebo triedami, čiže sociálna reprodukcia.

Kultúrny kapitál a habitus

Na základe súvislostí medzi kultúrnymi aktivitami a úspechom detí v škole formuluje Pierre Bourdieu spolu s Claudom Passeronom koncept kultúrneho kapitálu. Kapitál je to, čo je človek schopný akumulovať a následne vo svojom chovaní zúžitkovať – môže mať povahu kultúrnu, ekonomickú, sociálnu alebo symbolickú. Kultúrny kapitál je schopnosť vyplývajúca z kultúrnej kvality prostredia, v ktorom človek vyrástol. Sú to vedomosti, ktoré človek v rodinnom prostredí získal. Deti z vyšších spoločenských vrstiev pochádzajú z iného kultúrneho prostredia ako deti z nižších vrstiev, majú vyššiu úroveň kultúrneho kapitálu, ktorú zdedili od svojich rodičov. V procese edukácie získavajú lingvistické schopnosti, ktoré sú predpokladom ich úspechu v škole. Škola tieto schopnosti nielen oceňuje, ale aj transformuje do podoby zásluh, takže ak sú porovnané tieto deti s deťmi pochádzajúcimi z robotníckej triedy, sú deti vyšších vrstiev vnímané ako nadané a schopné, dosahujúce lepšie edukačné výsledky (Katrňák 2005).

Kultúrny kapitál sa vyskytuje v troch podobách:

- vtelený – intelektuálne a telesné dispozície človeka získané v priebehu socializácie,
- objektivizovaný – kultúrne artefakty – obrazy, sochy, knihy, fotografie, ktoré sa v domácnosti používajú a vyskytujú,
- inštitucionalizovaný – akademické tituly a vedecké hodnosti (Katrňák 2005).

Kultúrny kapitál je stále spojený s konkrétnou osobou, jej správaním, jej názormi. Tento kapitál človek nemôže stratiť, má potenciú reprodukcie. Pri reprodukcii hrá dôležitú úlohu habitus človeka a spoločenská vrstva, z ktorej človek pochádza. (Bourdieu, 2002)

Habitus je systém dispozícií k určitému správaniu, ktorý obsahuje všetky zažitú skúsenosti, ktoré sa prejavujú vo vnímaní, myslení, reflexii a správaní sa človeka. Habitus sa získava v priebehu socializácie a je trvalou vlastnosťou človeka. Nie je to žiadny zvyk, ktorý človek neustále opakuje, práve naopak, habitus sa neustále mení. Je to viditeľné v kontexte nových situácií, ktoré ľudia s rôznymi spoločenskými postaveniami, s rozdielnym typom habitu vnímajú a definujú odlišným spôsobom a potom na základe tejto definície odlišne konajú. Je paradoxné, že tieto nové a neznáme situácie, ktorú môžu konečnú podobu habitu ovplyvňovať, ho v skutočnosti vôbec nepremieňajú, pretože je to práve habitus, ktorý ovplyvňuje konanie a vnímanie ľudí (Bourdieu, 1989).

Kultúrny kapitál, ktorý sa reprodukuje školským systémom a rodinným dedičstvom, je potom zhodnocovaný ďalšou generáciou. S kultúrnym kapitálom úzko súvisí ekonomický kapitál, ktorý umožňuje jedincovi návštevy divadla, kúpu kníh, obrazy, platiť si štúdium v zahraničí.

Habitus vyšších tried (štýl rozhovoru, ústny prejav, spôsob uvažovania) je pre deti z vyšších vrstiev výhodou. Ostatné deti sú často práve kvôli tomu vyčlenené, čím sú reprodukováné diferenciacie v spoločnosti. Škola môže prispieť k reprodukcii kultúrneho kapitálu iba vtedy, keď vystaví niektoré deti nebezpečenstvu vylúčenia. Toto nebezpečenstvo je o to väčšie, čím nižší je kultúrny kapitál primárnej rodiny (Bourdieu, 2002). Bourdieu rozlišuje tradičnú (buržoáznou) a racionálnu pedagogiku. V tradičnej pedagogike sa schopnosti rozvíjajú prostredníctvom určitých metód. Schopnosť

učiť sa jednotlivci v skutočnosti získavajú v rodinnom prostredí. Vzdelávací systém plní svoju funkciu v tomto prípade tak, že oslovuje žiakov, ktorí sú dostatočne vybavení kultúrnym a lingvistickým kapitálom. Tradičná škola sa taktó orientuje na výber elity a sústreďuje sa iba na psychologické dispozície detí. Racionálna pedagogika je určitým protipólom. Snaží sa nachádzať nové prístupy ku žiakom. Neberie do úvahy kultúru, z ktorej deti pochádzajú, status primárnej rodiny a existujúce sociálne rozdiely medzi deťmi (Dopita, 2007).

V priebehu svojho života jedinec podlieha pedagogickému pôsobeniu, v ktorom sú odovzdávané určité hodnoty, jednotlivci sú zasväcovaní do rôznych sociálnych vzťahov, sú zaraďovaní do formálnych a neformálnych skupín. Toto pôsobenie sa môže stať symbolickým násilím v tom prípade, ak je zneužitý, ak sú do pedagogického procesu vnášané dominantné kultúry, rôzne významy, ktoré boli vyselektované ako vhodné. Pedagogické pôsobenie sa opiera o pedagogickú autoritu (v detstve je to rodina, neskôr škola – inštitucionalizovaná pedagogická autorita), ktorá odovzdáva jedincovi legálne danú kultúru. Všetko sa to deje systematicky a postupne, aby mohol vzniknúť habitus. Od habitu, ktorý sa vytvoril na základe primárneho pôsobenia v rodine, sa potom vytvárajú ďalšie habitusy. Úspech ďalšieho sekundárneho pôsobenia je závislý od primárneho pôsobenia. V škole môže dôjsť k problémom, ak sú ignorované rozdiely medzi habitom získaným v rodine a habitom, ktorý dominantná kultúra u jedincov predpokladá. Aby mohol vzdelávací systém reprodukovat dominantnú kultúru a mocenské vzťahy, reprodukcia vzdelávacieho systému sa má udiat v skrytej forme (Gerstner).

V slovenskom školstve je uprednostňovaná dominantná kultúra. Počíta sa s tým, že ostatné kultúry sa jej prispôbia, prijímajú jej hodnoty, postoje a bezproblémovo sa jej prispôbia. Je to viditeľné pri vzdelávaní marginalizovaných skupín obyvateľstva. Tu sa predpokladá, že prijímajú dominantnú kultúru. Ďalšou skupinou, na ktorú má vplyv dominantná kultúra, je skupina chlapcov a dievčat. Je zaujímavé zistiť, či výsledky v edukácii sú ovplyvnené pohlavím.

Vplyv habitu na výsledky žiakov v edukačnom procese

Výskum vzťahov medzi pohlaviami v škole expandoval v posledných 20-tich rokoch. Hoci chlapci a dievčatá majú tie isté učebné plány, ukončujú rovnakým spôsobom vzdelanie, majú sa učiť to isté, ich výsledky a správanie sa je ovplyvnené ich pohlavím (Nyssen, 2006).

Významnú úlohu v charakterizovaní teorie správania sa mužov zohral Pierre Bourdieu, ktorý popísal vznik mužského habitus. Mužský habitus je konštruovaný a vyhotovený ... iba v spojení s priestorom mužov. Čo sa týka pohlavia, v občianskej spoločnosti dominujú muži: v ekonomike, politike, vo vede, v armáde ako aj v privátnej podnikateľskej sfére. Ženy v týchto pozíciách tvoria marginalizovanú skupinu, väčšinou sa iba prizerajú (Bourdieu 1997). Ženy museli počas histórie tieto typicky mužské formy správania sa meniť, museli si často aj pomocou zákonných prostriedkov otvoriť dvere do mužského sveta (Meuser, 2001). „Je zaujímavé pozorovať, že postoj k deťom a ich kultúram v súčasnej antropológii a etnológii je v prístupoch, postojoch i termínoch veľmi podobný, ako bol dlhé roky prístup k ženám: ženy boli dlho v antropológii marginalizované, ich hlas nezaznel, o nich informovali iní, ich manželia/partneri, otcovia, bratia, skoro všetky príspevky v an-

tropológii o ženách sa týkali len ich pozícií v príbuzenských systémoch." (Kanovský, 2011 in Kačšák, Pupala). Formy typického mužského správania sú viditeľné už v období adolescencie, keď sa napr. v peer skupinách začínajú objavovať typicky mužské rituály, ktoré sú často spojené s násilím, napr. hooligans, pouličné gangy. Práve toto obdobie je obdobím, keď sa nástroční začínajú zaoberať otázkami osobnej identity. Vzťahy, ktoré v tomto období vznikajú, sú budované na silných pocitoch lojality, súdržnosti a oddanosti. V tomto období sú zjavné rodové rozdiely v prežívaní kamarátstva. Chlapci sa vo všeobecnosti menej intímne angažujú v kamarátskvach, osobné témy sú menej bežné a býva tu pomerne jasná hierarchia. Chlapčenské kamarátstva tak prevažne zostávajú zamerané na spoločenské aktivity ako na osobné zdieľanie (Kačšák, 2008).

Preto je zaujímavé zaoberať sa aj problematikou vzájomnej súvislosti pohlavia a úspechu, resp. neúspechu v škole z pohľadu kultúrneho kapitálu Bourdiea a analyzovať túto problematiku aj z pohľadu kultúry školy a habitu pohlavia. Môžeme si položiť otázku, či majú chlapci, ktorí sa vzdelávajú v určitej špecifickej kultúre školy a majú tradičný mužský habitus, problémy v škole. Celkovo sa v školách paušalizuje názor, že chlapci dosiahnu školskú zrelosť neskôr, nie je u nich rozvinutá jazyková kompetencia ako u dievčat.

Na druhej strane veľa štúdií dokazuje, že nie všetci chlapci zaostávajú v predmetoch, nemajú všetci riskantné a problematické správanie, celkovo je možné konštatovať, že nie všetci učitelia pokladajú správanie sa chlapcov za problematické. Často to charakterizujú ako určitú spolupatričnosť k homosociálnej skupine. Mnohokrát ide o špecifické kontexty: predovšetkým chlapci zo sociálne zaostaleho prostredia, často z negramotných alebo málo gramotných rodín, migranti sú v škole menej úspešní (Meuser, 2001). Vzájomné súvislosti medzi úspešnosťou v škole a mužnosťou je možné ukázať na mikrosociálnej úrovni školy.

Problematika rôznej úrovne školskej úspešnosti závisí od rodinného habitu, od sociálnej príslušnosti a od individua na jednej strane a rôznej autority školskej kultúry na druhej strane. Kultúru školy je možné chápať ako symbolické usporiadanie diskurzov, interakcií, praktík a artefaktov. Kultúra školy je chápaná ako výsledok kolektívnej a individuálnej výmeny názorov a interakcií jednotlivých školských aktérov, je koncipovaná činnosťou jednotlivých štruktúr školy. Kultúra školy predstavuje aj rôzne komunikačné procesy týchto aktérov školy. Konkrétne kultúra školy je tak výsledkom rôznych symbolických procesov konania učiteľov, žiakov, vedenia školy a rodičov, ako aj výsledkom rôznych reálnych, symbolických a imaginárnych procesov (Budde, 2013).

Ak sa táto skutočnosť prekloní do bežnej školskej praxe, znamená to, že chlapci využívajú v škole rôzne mužské praktiky, ako napr. irónia, humor, solidarita, aby všetci vyzerali ako praví chlapi. Aj ich výkon v škole závisí od tejto skutočnosti, často vychádza z uznania v rámci rôznych peer skupín.

Rodová rovnosť v škole – výsledky empirického výskumu

Táto časť príspevku vychádza z empirického výskumu „Geschlechtergerechtigkeit in der Schule“ – rovnosť pohlaví v škole. V tomto projekte boli etnograficky sledované štyri triedy 5. ročníka nového gymnázia. Pozorovania sa vykonali prevažne na hodinách nemeckého jazyka, technickej výchovy, čiastočne na matematike,

anglickom jazyku, telesnej výchovy a náboženskej výchovy. Zároveň boli realizované rozhovory s učiteľmi a relevantnými osobami, ktoré mohli ovplyvniť kultúru školy (Budde, 2008).

Imaginárna kultúra gymnázia

Na určenie imaginárnej kultúry školy bola uskutočnená analýza príslušných dokumentov. Pri preštudovaní homepage školy, profilu školy, koncepcie školy, ako aj info playera vznikol dojem, že v škole existuje veľa nekoordinovaných a podriadených aktivít. Téma rodu sa v základných dokumentoch objavovala, ale v profile školy nebola spomenutá. Určité opatrenia týkajúce sa rodov boli spomenuté na hodinách telesnej výchovy. Téma pohlavia bola ako jedna z troch základných tém spomenutá v koncepcii školy spolu s témami ochrany životného prostredia a sociálneho učenia sa. Podpora chlapcov nebola jednoznačne pomenovaná, ale v texte sa objavilo, že dievčatá budú podporované kurzami na podporu sebavedomia a sebaobrany. Dokumety pôsobili ako mix rôznych opatrení – na jednej strane rodovodiferencovaných (napr. šport), na druhej strane rovnoprávných pre obe pohlavia. V závere je možné konštatovať, že v školských dokumentoch bola venovaná väčšia pozornosť dievčatám, ktoré boli tendenčne opísané ako slabšie, boli pre nich vykonané rôzne opatrenia na posilnenie ich sebavedomia. Chlapci sú považovaní za dominantné osobnosti, potrebujú prevažne zákazy. Je možné formulovať kultúru školy nasledovne: „dievčatá sú obmedzované agresívnymi chlapcami“ (Budde, 2013).

Symbolická kultúra gymnázia

V tejto rovine sa na škole vyskytujú rôzne formy správneho správania sa. Ak sú tieto rutinné formy správania narušené, je potrebné sa nimi zaoberať. Príkladom je prijatie nového žiaka do kolektívu triedy. V prvej polovici školského roka prišiel do triedy nový žiak Valentín, ktorý vzbudil hlavne u učiteľky matematiky negatívny dojem:

Pre mňa je Valentín problémové dieťa. Mám taký pocit, že k sebe ťahá aj ďalších chlapcov, ale nie v pozitívnom zmysle....Títo žiaci, napr. Johan alebo Daniel nie sú koncentrovaní, nie sú motivovaní a konajú hlúposti. ... Valentín má zlý postoj k práci...

Správanie Valentína učiteľka vysvetlila jeho predpubertálnym vekom. Valentín je žiakom, ktorý podobne pôsobí aj na učiteľku nemeckého jazyka.

V triede existuje dynamika chlapcov, chlapci sú viditeľne menšinou a majú dynamiku, ktorá sa mi nepáči.... Vyrušovanie je cool, hlúposti sú cool, napr. Valentín minulú stredu tvrdil, že zabiť je „geil“ (super), vražda je geil, násilie je geil...

Tento kritický postoj učiteľky je vyjadrený v negatívnej dynamike chlapcov a je spájaný s pohlavím. Jednoznačne vychádza z mužského habitu.

Valentín bol podobne hodnotený aj na pracovnom vyučovaní, kde mal zhotoviť drevený box. Všetci chlapci dostali za svoju prácu jednotku, iba Valentín dvojku, pretože nepracoval tak usilovne, ako ostatní spolužiaci a jeho box bol najmenší. Hoci kritériom na hodnotenie nebola veľkosť boxu, predsa Valentínova známka vychádzala z tejto skutočnosti. Toto je úplne v protiklade so základným pravidlom pracovného vyučovania, ako je kreativita a individualita a nie formálne vykonanie úlohy. Zlá známka nesúvisí s veľkosťou boxu, pretože ne-

boli chválení chlapci, ktorí zhotovili najväčšie boxy, ale bola to sankcia za porušenie disciplíny (Budde, 2013). Valentín dostal horšiu známku aj na ostatných predmetoch, hoci bol označovaný ako „múdry chlapec“. V rámci projektu boli vykonané štandardizované testy, Valentín mal v porovnaní so žiakmi, ktorí mali podobné výsledky v testoch ako on, horšie známky na vysvedčení. Na tomto príklade je viditeľná homológia medzi imaginárnou kultúrou školy (dokumenty školy) a symbolickou kultúrou školy v rovine konkrétneho správania sa učiteľov. Valentínov habitus bol považovaný ako rušivý, mužský a bol hodnotený negatívne.

Toto však neznamená, že všetky aspekty mužského habitu sú považované paušálne za negatívne – napr. vtipnosť, viera v seba samého pôsobia pozitívne.

Záver

Výsledky výskumu ukazujú, že ťažkosti vo vzdelávaní vznikajú u chlapcov vtedy, ak sa mužský habitus nachádza v prostredí, ktoré nie je v súlade so želanou dominantnou kultúrou školy. Toto môže platiť tak na gymnáziu, ako aj na základnej škole. Ako ukázal príklad na gymnáziu, ťažkosti majú tí chlapci (resp. dievčatá), ktorí sa orientujú na typický mužský habitus.

Čo sa týka konkrétneho prechodu zo školy do praxe, je zvláštne, že tu profitujú predovšetkým chlapci, ktorých habitus sa zhoduje s prácou. Práve chlapci dokážu ľahšie kompenzovať horšie výsledky vo formálnom vzdelávaní neformálnym vzdelávaním (napr. IKT kompetencie žiaci nezískavajú v takej miere ako ich potrebujú v škole, ale skôr v neformálnom vzdelávaní. Práve v tejto oblasti majú chlapci lepšie výsledky ako dievča-

tá). Aj táto skutočnosť môže byť určitým impulzom pre vzdelávanie, že non-formálne vzdelávanie je silnejšie ako formálne.

Úspech mužov v pracovnej oblasti je podporovaný aj ich suverenitou a vierou v seba samého. Kapitálom pre ďalší život chlapcov môžu byť aj vzťahy, ktoré si vytvorili v *peer-skupinách*. Môžu byť vhodnejšou investíciou do budúcnosti ako ukončenie vzdelania. Napr. pre vyššiu spoločenskú vrstvu je prestížou prístup do tzv. „old boys network“, toto môže byť v budúcnosti zárukou získania vrcholových pozícií.

Z toho vyplýva, že konkrétne správanie sa mužov nie je možné posudzovať izolovane, ale vždy v určitom sociálnom kontexte. Toto musí byť východiskom aj pre učiteľov, ktorí musia brať do úvahy priateľstvá, resp. *peer*-kontakty, ako možné pozitívne a nutné východiská. Je potrebné zaoberať sa tým, aké pedagogické postupy potrebujú jednotlivé typy chlapcov, ako napr. Valentín alebo jeho spolužiaci. Je možné, že potrebujú nové prístupy alebo mužské vzory v škole, aktívne vyučovanie spojené s pohybom, menej rozprávok a viac dobrodružstva? Všetky ponuky môžu mať zmysel len vtedy, ak je cieľom flexibilita typicky mužského habitu.

Na vybudovanie školy, v ktorej bude platiť rodová rovnosť, ktorá bude ponúkať rovnaké podmienky na vzdelávanie chlapcov aj dievčat, je potrebné brať do úvahy aj kultúru školy. V tejto skutočnosti sa vychádza zo vzdelávania, výchovy a priorít. Cieľom školy je podpora všetkých oblastí, uznanie jednotlivých kultúr, zmysluplné učenie, vzájomná podpora heterogenity chlapcov a dievčat a nie rodovo a kultúrne orientovaný habitus.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

- BOURDIEU, P. 1997. Die männliche Herrschaft. In DÖLLING, I., KRAIS, B. *Ein alltägliches Spiel*. Frankfurt a. M. : Suhrkamp, 1997. S. 153-216.
- BOURDIEU, P. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha : Karolinum, ISBN 80-7184-775-5
- BOURDIEU, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha : Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3
- BOURDIEU, P. 2002. *Reprodukční strategie a formy nadvlády*. *Sociální studia* (8): 77-91.
- BUDDE, J. 2008. *Bildungs(miss)erfolge von Jungen und Berufswahlverhalten bei Jungen männlichen Jugendlichen*. Dostupné na internete: bmbf.de/pub/Bildungsmisserfolg.pdf.
- BUDDE, J., SCHOLAND, B., FAULSTICH-WIELAND, H. 2008. *Geschlechtergerechtigkeit in der Schule*. Weinheim : Juventa, 2008. ISBN 978-3-7799-1698-7
- BUDDE, J. 2013. *Schule im Spannungsfeld von kultureller Passung, Habitus, Kapitalien und Schulkultur. Oder: Was kann Bourdieu zu einem Verständnis des Zusammenhang von Bildungs(miss)erfolgen und Geschlecht leisten?* Dostupné na internete: <http://www.springer.com/978-3-531-18416-6>
- DOPITA, M. 2007. *Pierre Bourdieu – o umění, výchově a společnosti : reflexe sociologické praxe*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2007. Dostupné na internete: <http://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/13450>
- GERSTNER, H.-P. *Theorie der Schule: die soziologische Perspektive von Talcott Parsons und Pierre Bourdieu*. Dostupné na WWW: <http://www2.ibw.uni-heidelberg.de/~gerstner/Parsons%20und%20Bourdieu.pdf>
- KAŠČÁK, O. 2008. *Deti v kultúre – kultúry detí*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavská univerzita, 2008. ISBN 978-80-8082-179-1
- KAŠČÁK, O., PUPALA, B. 2012. *Deti medzi emancipáciou a sociálnou využiteľnosťou: nová sociológia detstva a našepkaná emancipácia*. *Sociálna štúdia*. ISSN 1214-813X. Dostupné na internete: <http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/Ka%C5%A1%C4%8D%C3%A1k,Pupala.pdf>
- KATRŇÁK, T. *Sociální a kulturní reprodukce společnosti v teoretické perspektivě*. Katedra sociologie, Brno, <http://fss.muni.cz/~katrnak/articles/reprodukce.pdf>
- KATRŇÁK, T. 2005. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-067-5
- NYSSSEN, E. 2006. *Sozialisation in der Schule – Theoretische Ansätze, empirische Ergebnisse und gesellschaftliche Entwicklungen von Kindheit und Jugend*. Dostupné na internete: http://www.uni-due.de/ag-schulpaedagogik/pdf/Skript_Einfuehrung_Nyssen_2006.pdf
- MEUSER, M. 2001. *Männerwelten : zur kollektiven Konstruktion hegemonialer Männlichkeit*. In JANSCHEN, D., MEUSER, M. *Schriften des Essener Kollegs für Geschlechterforschung : Heft II*. ISSN 1617-0571. Dostupné na internete: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/ekfg/michael_meuser_maennerwelten.pdf

Summary: The following article concerns the role of a school in socialization of students. Focus is on mutual connection of school culture, cultural capital and habitus on gender equality of students at school.

JAZYKOVÉ A LITERÁRNE HRY

BARIAKOVÁ, Z. – GÁLISOVÁ, A. – VANČÍKOVÁ, K.: JAZYKOVÉ A LITERÁRNE HRY PRE 1. A 2. STUPEŇ ZÁKLADNEJ ŠKOLY. BANSKÁ BYSTRICA : UNIVERZITA MATEJA BELA, FAKULTA HUMANITNÝCH VIED, 2012. 110 S. ISBN 978-80-557-0415-9

GÁLISOVÁ, A.– BARIAKOVÁ, Z.: Jazykové a literárne hry pre 1. a 2. stupeň základnej školy: zásobník hier. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2012. CD ISBN 978-80-557-0416-6

Viera Luptáková, Filozofická fakulta, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava

V roku 2012 vydala Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici monografiu *Jazykové a literárne hry pre 1. a 2. stupeň základnej školy* trojice autoriek – Z. Bariakovej, A. Gálisovej a K. Vančíkovej, ktorej súčasťou je aj CD s učebnými textami a zásobníkom hier. Kniha je výstupnou prácou v rámci riešenia grantového projektu UGA I-09-000-06 *Jazykové a literárne hry vo výskume a školskej praxi*.

Ako autorky zdôvodňujú v úvode, k napísaniu práce ich podnietila najmä snaha zaplniť medzeru na knižnom trhu, v ktorom absentuje teoreticko-metodicky profilovaný materiál o jazykových a literárnych didaktických hrách.

Treba oceniť, že autorky nahliadajú na problematiku jazykových a literárnych hier v interdisciplinárnych súvislostiach, opierajúc sa pritom o najnovšie vedecké poznatky z pedagogiky, psychológie, sociológie, lingvodidaktiky a didaktiky literatúry.

Rozsahom neveliká monografia je kompozične rozčlenená do štyroch kapitol, pričom prvé tri sú koncipované teoreticko-metodologicky a štvrtá časť je zameraná na analýzu výskumu realizovaného medzi žiakmi a žiačkami základných škôl.

Prvá kapitola autorky K. Vančíkovej predstavuje prehľadovú štúdiu odbornorov renomovaných zahraničných aj slovenských odborníkov, predovšetkým z oblasti pedagogiky a psychológie, na problémy súčasnej školy (kríza v edukácii, komercializácia školstva, fascinácia informačno-komunikačnými technológiami spojená s redukciami medziľudskej komunikácie ai.) a na možnosti využitia hry v edukačnom procese. V súvislosti s hrou ako didaktickou metódou vo vyučovacom procese sa autorka primárne zameriava na enumeráciu a opis kladne hodnotiacich atribútov, nezabúda však pritom zdôrazniť dôležitý fakt, že hra je len jednou z množstva ďalších efektívnych metód a pri jej aplikácii je nevyhnutné rešpektovať požiadavku rovnováhy vo vzťahu k dynamike školského dňa a k veku dieťaťa.

V druhej kapitole Z. Bariaková veľmi funkčne uplatňuje konfrontačný prístup. Nepochybne to súvisí s rozoberanou témou literárneho vzdelávania na školách, ktoré je predmetom neustáleho polemicky osnovaného diskurzu. Explicitne to naznačujú aj názvy jednotlivých podkapitol: *Literárne vzdelávanie ako priestor tvorivosti?; Literatúra alebo veda o literatúre?; Škola hrou?*. Autorka načrtáva viaceré neuralgické body v ponímaní literatúry ako vyučovacieho predmetu, akými sú napríklad vzťah literatúry a literárnej vedy či vymedzenie predmetu literárneho skúmania. Ponúka spektrum rôznych prístupov na skúmanú problematiku bez zjavnejšieho príklonu len k jednej alternatíve, čo je pochopiteľné, ak si uvedomíme nejednoznačnosti

a rozporuplnosti, vynárajúce sa pri snahe o presné kvalifikovanie literatúry a jej transformácie do podoby vyučovacieho predmetu.

A. Gálisová sa v tretej kapitole sústreďuje na otázky spojené s uplatňovaním komunikačného princípu vyučovania slovenského jazyka na školách. Pozitívne možno hodnotiť predovšetkým skutočnosť, že sa nevyhýba ani kritickejšími úvahám. Cez optiku širšieho spoločenského rámca otvorene poukazuje na sieť problémov, ktoré sa vynárajú pri snahe o aplikáciu uvedeného modelu vo vzdelávacom procese (nedostatok odborníkov a odbornej literatúry, nevyhovujúce materiálno-technické vybavenie škôl, problémy súvisiace s praxou študentov učiteľstva, kvalita cvičných učiteľov ai.).

V analytickej časti sú predstavené výsledky výskumu zameraného na zistenie najviac preferovaných typov hier medzi žiakmi a žiačkami základných škôl. Adekvátna výskumná vzorka 504 respondentov z 3. – 6. ročníka ZŠ v rámci rôznych regiónov Slovenska v dostatočnej miere podporuje argumentačnú bázu výskumu spolu s prehľadným súborom grafov v prílohe.

Pedagógovia vyučujúci slovenský jazyk a literatúru na 1. a 2. stupni základných škôl pravdepodobne najviac uvítajú učebné materiály so zásobníkom hier, ktoré sa nachádzajú na CD. Autorky Z. Bariaková a A. Gálisová pri ich tvorbe rešpektovali výsledky anketového prieskumu o najviac preferovaných kritériách, ktoré by mali spĺňať jazykové a literárne hry. Zvolený postup umožňuje vskutku oprávnené predpokladať, že hry zaujmú žiacku pozornosť. Zásobník hier obsahuje 12 hracích plánov s podrobne a zrozumiteľne spracovanými učebnými textami a kľúčmi k úlohám.

Samozrejme, v súčasnej dobe, keď sa kladie dôraz na používanie informačno-komunikačných technológií v edukačnom procese, môže pôsobiť uplatňovanie jazykových a literárnych hier zostavených na princípe spoločenských hier až priveľmi tradične. Treba však podotknúť, že práve metóda klasických herných plánov s rôznym stupňom náročnosti a vizuálnou stránkou prispôbenou vekovým kritériám žiakov a žiačok na 1. a 2. stupni ZŠ prispieva k rozvoju interpersonálnej komunikácie, upevňovaniu (ba nezriedka zlepšovaniu) vzájomných vzťahov v triednom kolektíve a k pestovaniu empatie.

Monografia *Jazykové a literárne hry* spolu so Zásobníkom hier má ambíciu stať sa vyhľadávaným a obľúbeným metodickým materiálom, ktorý môže v rukách kreatívneho pedagóga prispieť k zefektívneniu výučby slovenského jazyka a literatúry v súčasnej škole.

Pokyny na úpravu príspevkov (výťah z elektronickej verzie z www stránky časopisu)

Rukopis príspevku musí spĺňať tieto kritériá:

- príspevok musí byť svojím zameraním v súlade s obsahovým zameraním časopisu (pozri súbor „Témy“ na stránke časopisu),
- príspevok má byť pôvodným textom, za pôvodnosť aj správnosť zodpovedá autor,
- príspevok má tvoriť ucelený, logicky usporiadaný text s konkrétnymi závermi pre pedagogickú prax,
- rozsah príspevku nesmie prekročiť:

A. Príspevok: max. 5 normostrán, t.j. 9 000 znakov (vrátane medzier)

B. Recenzia: max. 1,5 normostrany, t.j. 2 700 znakov (vrátane medzier)

C. Informácia z činnosti MPC: max. 0,5 strany, t.j. 900 znakov (vrátane medzier)

napísaných v textovom editore MS Word 1997 a vyšším, vrátane tabuliek a grafov.

A. Príspevok – osnova: *Názov, Autor/i, Anotácia, Kľúčové slová, Úvod, Hlavný text, Záver, Zoznam bibliografických odkazov, Summary*

B. Recenzia - osnova recenzie je nasledovná: *Názov, Bibliografický odkaz na recenzovanú publikáciu v štruktúre: Autor/i recenzie, Text recenzie*

C. Informácia o činnosti MPC - osnova: *Názov, Autor/i správy, Text informácie, správy*

Pri písaní príspevku:

- vzhľad stránky – všetky okraje 2 cm, záhlavie a päta 1,25 cm
- používajte typ písma **Times New Roman**, riadkovanie – 1
- zarovnanie textu – zarovnať doľava
- nepoužívajte žiadne štýly (len formátovanie – tučné, kurzíva, index horný, dolný)
- nepoužívajte medzery ani tabulátory na začiatku odseku, vyhnite sa dvojitým medzerám medzi slovami
- nepoužívajte voľné riadky (2 x enter) medzi odsekmi, ani medzi nadpisom a textom
- špeciálne symboly používajte len ak sú nevyhnutné, nepoužívajte grafické ozdoby pri nadpisoch a pod.
- obrázky vo formáte jpg v kvalite aspoň 150 dpi
- tabuľky v texte označte formou Tab.1 Názov tabuľky (nad tabuľkou)
- grafy, obrázky v texte označte formou Obr.1 Názov obrázka (pod obrázkom), pri prevzatých obrázkoch je nevyhnutné uviesť zdroj
- citovanie literatúry v texte: priezvisko autora/ov, potom rok vydania. Ak ide o doslovný citát v úvodzovkách uvádza sa aj strana, napr. Turek (2008, s. 258), alebo „....“ (Turek, 2008, s. 258). V prípade, že počet autorov je viac ako 3, uvedie sa meno prvého autora a „et al.“, napr. Meško et al., 2005.
- v žiadnom prípade v príspevku nepoužívajte „poznámky pod čiarou“
- rozlišujte písmeno veľké O a číslicu 0, malé písmeno l a číslicu 1
- autori môžu skracovať často uvádzané výrazy – tieto skratky sa musia vysvetliť pri prvom objavení v texte, napr. materská škola (ďalej MŠ), školský vzdelávací program (ďalej ŠkVP) a pod.
- Zoznam bibliografických odkazov – je abecedne usporiadaný a obsahuje údaje podľa normy ISO 690 Bibliografické odkazy

Z obsahu:

Nadežda Kašiarová ...1
Konstruktivistický prístup vo vyučovaní slovenského jazyka a literatúry
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Constructivist approach in education of Slovak language and literature - Best practices

Iveta Háberová ...6
Zážitkové hodiny literatúry na základnej škole
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Experience-based learning on literature lessons on primary school - Best practices

Eva Dzurková ...12
Interaktívne cvičenia vo vyučovaní SJL na základnej škole
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Interactive exercises in education of Slovak language on primary school - Best practices

Dagmar Boháčiková ... 15
Premena tradičnej školy na učiacu sa
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Changing traditional school into learning organization - Best practices

Romana Frková ...19
Rozprávková matematika interaktívne
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Fairy tale mathematics interactively - Best practices

Iveta Štefančínová ...22
Rozprávka vo vyučovaní fyziky
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Fairy tale in education of physics - Best practices

Martin Jarab ...25
Vyučovanie biológie v prírode
Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe – výťah
Teaching biology in nature - Best practices

Klára Vranaiová ...28
Mužský habitus v kontexte kultúry a rodovej rovnosti žiakov na školách
Male habitus in the context of culture and gender equality of students at schools